

Sovittelu interventiona nuorten rikoksiin Helsingissä

Irma Anneli Nikula
Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen
kuuluva lisensiaatintutkimus
Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala
Sosiaalitieteiden laitos
Helsingin yliopisto
Elokuu 2012

Tiedekunta/Osasto ☐ Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos ☐ Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä ☐ ☐ ☐ Författare – Author Irma Anneli Nikula			
Työn nimi ☐ ☐ Arbetets titel – Title Sovittelu interventiona nuorten rikoksiin Helsingissä			
Oppiaine ☐ Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji ☐ ☐ Arbetets art – Level Ammatillinen liseniaatintutkimus		Aika ☐ ☐ Datum – Month and year 2012-08-21	
		Sivumäärä ☐ ☐ Sidoantal – Number of pages 99	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimuksessa käsittelen nuorisrikollisuuden kontrollimuotoista rikosten sovittelua Helsingissä. Tarkastelen helsinkiläisten nuorten rikosten tekijöiden sovitteluun osallistumista ja sovittelun vaikutusta rikosten uusimisen kannalta. Tutkimuskysymykset ovat: Ketkä ohjataan ja ketkä osallistuvat sovitteluun? Missä määrin nuoret jatkavat rikosten tekoa sovittelun jälkeen? Millaiset tekijät ovat yhteydessä siihen, että nuoret jatkavat tai lopettavat rikoksen teon? Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu restoratiivisen oikeuden ajattelulle, joka luo lähtökohdat sovittelun käyttämiselle. Tutkimus on rekisteriperusteinen seurantatutkimus.</p> <p>Tutkimuksen pääasiallinen aineisto koostuu sovitteluun lähetetyistä vuoden 2003 Helsingin poliisin esitutkintapöytäkirjoista. Muut aineistot ovat sovitteluomiston tilastot ja poliisin RIKI-rekisteristä tulostetut RIKI-listat. Käytössäni on ollut tietoja myös Helsingin kaupungin sosiaaliviraston asiakastietojärjestelmästä. Kyseinen järjestelmä sisältää väestötietojärjestelmästä noudettuja tietoja asiakkaiden sosiaalisesta taustasta ja heidän vanhemmistaan.</p> <p>Valitsin tarkemman tutkimuksen kohteeksi vuonna 2003 sovitteluomintaan ohjautuneiden 15-17 -vuotiaiden nuorten tekemät rikokset ja niiden esitutkintapöytäkirjat. Tutkimuksessa käytetty 200 nuoren kohderyhmä koostuu Helsingissä asuvista suomalaisista tai ulkomaalaistaustaisista nuorista. Selvitän tämän ryhmän sovittelun jälkeistä rikosten uusintaa vuosina 2003 - 2005 kvantitatiivisen analyysin kautta.</p> <p>Rikoksen sovitteluun ohjaamisen hoitaa pääsääntöisesti viranomainen: poliisi, syyttäjä tai sosiaalityöntekijä. Tyypillisiä soviteltavia rikoksia ovat pahoinpitely, vahingonteko ja varkaus. Sovitteluun ohjautui 12 % tyttöjä ja 88 % poikia. Tytöistä 46 % ja pojista 47 % oli syyllistynyt pahoinpitelyyn. Kaikista sovitteluun ohjatuista nuorista 56 %:lla oli taustallaan aiempia rikoksia.</p> <p>Nuoren sovittelun jälkeiseen rikosten uusintaan vaikuttaa yksilön itsensä lisäksi monia rikoksiin altistavia tekijöitä. Koulunkäynnin keskeyttäneistä 55 % ja ammattikoululaisista 55 % jatkoi rikosten uusintaa sovittelun jälkeen. Huostaanotetuista 62 % nuorista sortui rikosten uusintaan. Sen sijaan kotona asuvista nuorista 65 % ei jatkanut rikosten tekoa sovittelun jälkeen. Niistä nuorista, joilla oli molemmat vanhemmat, 64 % ei jatkanut rikosten uusintaa. Jonotusaika sovitteluun on palveluun liittyvä tekijä. Nuorista, joiden jonotusaika sovitteluun kesti 4-6 kuukautta, 50 % jatkoi uusintarikoksilla. Asuinalueiden mukaan Itä-Helsingistä sovitteluun ohjattiin eniten nuoria (N=96), heistä sovittelun jälkeen jatkoi uusintarikoksilla 39 %.</p> <p>Nuorista, joilla oli ennen sovittelua aiempaa rikostaustaa, 57 % jatkoi rikosten uusintaa sovittelun jälkeen. Rikosten uusijat eivät siis näyttäisi hyötävän sovittelun mahdollisuudesta. Tulosten perusteella sovittelu toimii pysäyttäjänä nuorten tekemiin rikoksiin. Se tuottaa tuloksia ensimmäistä kertaa rikoksista kiinnijääneisiin nuoriin. Heistä 78 % ei uusinut rikosten tekoa sovittelun jälkeen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords nuoret, rikollisuus, sovittelu			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Tiedekunta/Osasto □ Fakultet/Sektion – Faculty University of Helsinki, Faculty of Sciences		Laitos □ Institution – Department Department of Social Policy Studies	
Tekijä □ □ □ Författare – Author Irma Anneli Nikula			
Työn nimi □ □ Arbetets titel – Title The arbitration of crime as an intervention to juvenile delinquency			
Oppiaine □ Läroämne – Subject Social Work			
Työn laji □ □ Arbetets art – Level Professional Licentiate Studies		Aika □ □ Datum – Month and year 2012-08-21	Sivumäärä □ □ Sidoantal – Number of pages 99
<p>Abstract</p> <p>My thesis focuses on one of the control forms of juvenile delinquency, the arbitration of crime in Helsinki. The questions are: Who are directed and who are participating in an arbitration? In what degree do young people continue committing crime after the arbitration? What factors are connected with the cases in which young people continue or stop committing crime after the arbitration? What factors are connected with the cases in which young people continue or stop committing crimes?</p> <p>The theoretical framework of my thesis is based on the idea of restorative justice, which constitutes the starting point of the arbitration. The research is a follow-up survey based on the registers.</p> <p>The main data of the research consists of the records of prejudicial inquiries in the year 2003 sent to the Mediation Office by the Police Department of Helsinki. Additional material consists of the statistics of the Mediation Office and the police report lists acquired and printed out of the police report registry (RIKI). I have also acquired information from the customer register system of the Emergency Social Service Office in the City of Helsinki. The system also contains the data derived from the National Population Registry, which includes information about the background and parents of the customers.</p> <p>I chose to focus on the police reports of the crimes committed by the young people aged 15-17, which were engaged during the year 2003 and sent to the Mediation Office. The group of 200 young people used in this research consists of Finnish and foreign youngsters living in Helsinki. I study the repetition of a crime of this group after the arbitration during the years 2003-2005 through quantitative research methods.</p> <p>Counselling to the arbitrations is mainly put into effect by the authorities: the police, the prosecutor or the social worker. Typical crimes that are arbitrated involve assault, damage to property or theft. Of the young people in arbitration 12 per cent were female and 88 per cent male. 46 per cent of the girls and 47 of the boys had committed an assault. 56 per cent had a previous criminal background.</p> <p>Besides an individual himself there are many factors that predispose young people to the recidivism. Of the young people in the arbitration, who had dropped out of school, 55 per cent continued with new crimes after the arbitration. Also 55 per cent of the young people, who were pupils in a vocational school continued with new crimes after the arbitration. 62 per cent of the young people taken into custody committed new crimes after the arbitration. On the other hand 65 per cent of the young people, who lived at home, did not commit new crimes after the arbitration. 64 per cent of the young people in the arbitration, who had two parents, did not continue with new crimes. The time it takes from the act of crime to receive an arbitration belongs to the inertia of the service systems. 50 per cent of the young people, who queued to the arbitration four to six months, committed new crimes after the arbitration.</p> <p>Most young people (N=96) counselled to the arbitration came from Eastern Helsinki and 39 per cent of them continued with new crimes after the arbitration. 57 per cent of the young people in the arbitration, who had previous crimes background, committed new crimes after the arbitration. Repeating criminals therefore did not benefit from the arbitration.</p> <p>As the result it can be concluded that the arbitration as an intervention prevents young people from committing new crimes. It works for the young people, who have committed crimes for the first time. 78 per cent of them did not commit new crimes after the arbitration.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords young people, juvenile delinquency, arbitration of crime			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	7
1.1 Tutkimuksen taustaa	7
1.2 Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat	11
1.3 Tutkimustehtävä.....	12
1.4 Aiempia tutkimuksia sovittelusta.....	13
1.5 Tutkimuksen eteneminen	16
2. NUORISORIKOLLISUUDEN ILMENEMINEN JA SIIHEN PUUTTUMISEN KEINOT ..	17
2.1 Rikollisuuden ilmeneminen	17
2.2 Rikollisuuden aloittamisquejä.....	20
2.3 Yksilötaso	21
2.4 Perhetaso	23
2.5 Yhteisötaso.....	24
2.6 Suojaavat tekijät.....	25
2.7 Varhaiseen puuttumiseen erikoistuneet projektit Helsingissä	25
3. RIKOSKONTROLLIN MUODOT	31
3.1 Retributiivinen oikeus	31
3.2 Rehabilitatiivinen oikeus	31
3.3 Restoratiivinen oikeus ja sovittelun teoria	33
3.4 Sovittelun lähtökohdat ja nykytilanne Suomessa	36
3.4.1 Sovittelun ja oikeudenkäynnin peruserot.....	37
3.4.2 Mistä sovitteluprosessi alkaa?.....	38
3.4.3 Sovittelun tavoitteet ja merkitys	41
3.4.4 Sovittelu eri maissa	42
3.4.5 Ennen vuonna 2006 voimaantullutta sovittelulakia.....	44
3.4.6 Sovittelu käytäntönä.....	45
3.5 Havainnointia sovittelusta.....	47
3.5.1 Sovittelun vaikutusten edellytyksiä	51
3.5.2 Sovittelun erityiskysymyksiä	53
3.5.3 Uhrin asema	54
3.5.4 Sovittelun ja sosiaalityösuhde.....	55
4. TUTKIMUKSEN MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT	56
4.1 Aineiston hankinta ja tutkimusasetelma	56

4.2 Aineiston käsittely ja analysointi	58
4.3 Luotettavuuden arviointia	59
4.4 Tutkimuksen tietosuojaja eettiset kysymykset.....	60
5. SOVITTELUUN VALIKOITUMINEN JA NUORTEN TAUSTATIEDOT	61
5.1 Ketkä ohjautuivat sovitteluun?	69
6. NUORTEN UUSINTARIKOLLISUUS SOVITTELUN JÄLKEEN	74
6.1 Uusintarikollisuuden ilmeneminen	74
6.2 Nuoreen liittyvät tekijät	76
6.3 Palveluun liittyvät tekijät	81
7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	84
LÄHTEET.....	91

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

KUVIO 1. Sovitteluprosessin eteneminen.....	40
KUVIO 2. Tutkimuksen asetelma.....	57
KUVIO 3. Kaikki sovitteluun ohjautuneet jutut Helsingissä vuosina 1991-2011.....	63
KUVIO 4. 15-17-vuotiaiden epäiltyjen rikokset ja sovitteluun ohjatut jutut Helsingissä vuosina 2000-2011	66
TAULUKKO 1. Helsingin poliisin tietoon tulleet 15-17-vuotiaiden tekemät rikokset vuosina 2000-2011	8
TAULUKKO 2. Retributiivisen, rehabilitatiivisen ja restoratiivisen oikeuden luonne.....	35
TAULUKKO 3. Sovitteluun ohjautuneet nuorten jutut ikäluokittain vuosina 2000-2005.....	57
TAULUKKO 4. Eri tahojen sovitteluun ohjaamat kaikki jutut vuonna 2003 Helsingissä.....	64
TAULUKKO 5. Helsingissä vuonna 2003 sovitteluun ohjautuneiden 15-17-vuotiaiden rikosepäilyt rikostyypeittäin.....	66
TAULUKKO 6. Sovitteluun ohjattujen taustatiedot	68
TAULUKKO 7. Vanhempien ammattiasema.....	69
TAULUKKO 8. Rikos, josta epäillään nuoren sukupuolen mukaan.....	70
TAULUKKO 9. Sovitteluun ohjautuminen ja aiemmat rikokset	70
TAULUKKO 10. Sovitteluun ohjautuminen koulutuksen mukaan.....	71
TAULUKKO 11. Sovitteluun ohjautuminen isän ammatin mukaan.....	72
TAULUKKO 12. Sovitteluun ohjautuminen äidin ammatin mukaan	72
TAULUKKO 13. Rikosten uusinta sovittelun jälkeen	74
TAULUKKO 14. Sovittelun jälkeen tapahtuneet uusintarikokset tyypeittäin	76
TAULUKKO 15. Aiempien rikosten vaikutus rikosten uusintaan	77
TAULUKKO 16. Rikosten uusinta sukupuolen mukaan	77
TAULUKKO 17. Rikosten uusinta koulutuksen mukaan	78
TAULUKKO 18. Rikoksen uusinta, taloudessa yksi tai kaksi vanhempaa.....	78
TAULUKKO 19. Rikosten uusinta nuoren asuinalueen mukaan	79
TAULUKKO 20. Rikosten uusintaan äidin ammatin mukaan	80
TAULUKKO 21. Rikosten uusintaan isän ammatin mukaan.....	81
TAULUKKO 22. Sovitteluun pääsyn jonotusaika ja sen vaikutus uusintarikoksiin.....	82
TAULUKKO 23. Sovitteluun ohjautuminen nuoren asuinalueen mukaan	83
TAULUKKO 24. Rikosten uusinta asuinalueen mukaan	83

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Miten nuorten rikosten tekoa voidaan hillitä? Sitä miettivät poliisit, sosiaalityöntekijät ja lasten vanhemmat. Tuskastuneena kuuntelen poliisilaitoksella tutkijan kysellessä rikoksesta kiinni jääneeltä nuorelta: ”Kerro minulle, missä olit eilen illalla ja mihin aikaan? Keitä muita oli mukana? Mitä sitten tapahtui?” Nuoren äiti itkee ja valittaa: ”Minulla ei ole enää mitään tietoa, missä seurassa poikani Jesper liikkuu iltaisin. Nyt ollaan jo poliisin tuttuja, ja hän on ties missä rikosrekisterissä.” Poika vain räyhää: ”Ei kuulu sinulle – kavereilla.” Sosiaalityöntekijän roolissa saatan ehdottaa poliisille jutun ohjaamista sovitteluun. Jo pelkkä sovitteluun osallistuminen on useimmille nuorille pelottava kokemus, koska sovittelussa joutuu kertomaan teoistaan ja motiiveistaan asianomistajalle.

Sovittelu on kuitenkin nähty hyvänä keinona puuttua nuorten tekemiin rikoksiin ja riita-asioihin. Niihin sovittelutoiminta on Suomessa alun perin suureksi osaksi keskittynytkin. Vantaalla sovittelun kokeiluvaiheen alussa toiminta laajeni aikuisten tekemiin rikoksiin ja vaikeiden riita-asioiden sovitteluun. Rikosasioiden sovittelu on maksuton palvelu, jossa rikoksesta epäilty ja rikoksen uhri voivat kohdata toisensa luottamuksellisesti puolueettoman sovittelijan välityksellä. Sovittelussa käsitellään rikoksesta uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja ja pyritään löytämään rikoksen osapuolia tyydyttävä ratkaisu niiden hyvittämiseksi. Sovittelu on aina osapuolille vapaaehtoista. (Iivari, 2007, 19.)

Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisalan opiskelujeni alkuvaiheessa mielenkiintoni kohdistui Helsingin sovittelutoiminnan tilastoihin. Opiskelun kuluessa minulla oli mahdollisuus kolmen vuoden ajan seurata tutkimuskohderyhmääni valitsemiani helsinkiläisiä nuoria ja heidän tekemiään rikoksia. Sosiaalityössä kiinnostukseni kohteena ovat aina olleet nuoret. Tutkimusaihe nousee käytännön toiminnasta ja omasta työstäni rikoksilla oirehtivien nuorten parissa. Tutkimukseen olen saanut virikkeitä nuorisotutkimuksesta, sosiaalityöstä sekä nuorten riita- ja rikosasioiden sovittelusta. Erityissosiaalityöntekijän tehtävieni ohella olen toiminut vapaaehtoissovittelijana riita- ja rikosasioissa yli kahdentoista vuoden ajan. Päivittäiseen työhöni on sisältynyt poliisin lähettämien esitutkintapöytäkirjojen arviointi ja ohjaus sovitteluun. Aiheen valitsemista auttoi läheinen suhteeni

sovittelutoimintaan sekä Helsingin sovittelutoimiston varsin pitkältä ajalta kokoamat tilastot. Tutkimukseni tarkoituksena on tiedon tuottaminen helsinkiläisten nuorten rikostentekijöiden sovitteluun osallistumisesta ja sovittelun vaikutuksesta rikosten uusimisen kannalta 15-17-vuotiaiden nuorten osalta. Tämän ikäryhmän olen valinnut, koska tapaan päivittäin työssäni rikosoikeudellisessa vastuuiässä olevia nuoria, jotka ovat yhtä aikaa myös sosiaalihuoltojärjestelmän asiakkaina lastensuojelussa.

Taulukkoon 1 on koottu Helsingin poliisin tietoon tulleet 15-17-vuotiaiden tekemät rikokset vuosina 2000-2011. Helsinkiläisten nuorten lisäksi tilastossa on mukana myös ulkopaikkakuntalaisten nuorten tekemät rikokset. Taulukko on järjestetty vuoden 2011 tietojen mukaan alenevaan järjestykseen rikosnimikkeiden lukumäärän osalta. Poliisi ilmoittaa nuoren asuinpaikkakunnan sosiaalitoimiston lastensuojeluun alle 18-vuotiaiden rikosepäilyt aluksi tutkintailmoituksena. Kuulustelujen jälkeen poliisi lähettää laatimansa valmiit esitutkintapöytäkirjat Helsingissä sosiaalipäivystyksen nuorisoryhmään ja sovitteluun soveltuvat esitutkintapöytäkirjat Helsingin sovittelutoimistoon. Nuorten tekemät rikokset ovat hieman yleistyneet Helsingissä, mutta ilmitulleiden rikosten määrässä on vain pientä vaihtelua. Vuodesta 2000 vuoteen 2011 nuorten tekemien rikosten määrä on lisääntynyt kuudella prosentilla. Pahoinpitelyjen yleistyminen näkyy tilastoissa, mutta törkeät pahoinpitelyt eivät ohjaudu sovitteluun.

Taulukko 1. Helsingin poliisin tietoon tulleet 15-17-vuotiaiden tekemät rikokset vuosina 2000-2011

Rikosnimike/vuosi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Vahingonteko	379	249	501	335	773	521	228	202	381	555	626	525
Näpistys	697	570	521	528	587	623	636	493	532	588	648	508
Liikenneriikkomus	306	292	271	217	241	316	278	309	340	356	357	355
Pahoinpitely	190	181	216	216	229	236	206	258	269	249	290	354
Varkaus	483	380	252	258	259	172	173	223	196	272	166	298
Alkoholiriikkomus	7	16	1	1	2	5	9	7	6	12	124	266
Ajoneuvoriikkomus	0	0	0	14	50	112	139	299	370	274	228	251
Muut rikokset	2017	1871	1750	1600	1664	1794	1595	1447	1541	1579	1455	1780
Kaikki yhteensä	4079	3559	3512	3169	3746	3779	3264	3238	3635	3885	3894	4337

Lähde: Helsingin poliisi, PolStat 20.04.2012

Mitä erityistä on nuorten rikollisuudessa ja mihin sovittelua tarvitaan? Tilastoitujen rikosepäilyjen määrän lisääntymisessä on osaksi kyse rikoskäyttäytymisen eriytymisestä eli polarisaatiosta (Kivivuori 1999b, 22-23; Kivivuori ym. 2001, 137; Kivivuori 2002, 52; Kuure 1997; Laitinen & Nyholm 1995, 27, 215). Voidaan puhua myös rikosten kasautumisesta joillekin henkilöille. Polarisaation käsitteellä halutaan painottaa erityisesti sitä nuorison käyttäytymisessä havaittua piirrettä, että samalla kun aikaisempaa useammat pidättyivät normirikkomuksista, niin rikoksia harjoittaneiden määrät nousevat. Rikoksia harjoittavan ryhmän poikkeavuus muusta väestöstä lisääntyy (Kivivuori 1999b; Kivivuori ym. 2001, 137; Kivivuori 2002, 52-53; Eskelinen 2005, 22).

Tavallisessa kielenkäytössä poikkeavuus useimmiten yhdistetään valtaväestön käyttäytymisestä eroavaan käyttäytymiseen tai ominaisuuteen. Poikkeavat voidaan nähdä ikään kuin vähemmistönä. Tällöin on kyseessä tilastollinen poikkeavuus. Poikkeavan käyttäytymisen vastakohtahan on normaali käyttäytyminen, normaalisuus. Normaalisuuskäsitteen taustalla on normin käsite. Se on yksi sosiologian peruskäsitteistä ja voidaan yksinkertaisesti määritellä seuraavasti: normi on yhteisön tai yhteiskunnan luoma käyttäytymissääntö. Normi on normi vasta sen jälkeen, kun sen noudattamista kontrolloi ja valvoo ihmisten muodostama yhteisö. Keskeisiä käsitteitä tämän kontrollin toteuttamiseen ovat sanktiot, jotka pitävät sisällään sekä negatiiviset että positiiviset seuraamukset. (Laine 1991, 16-18.)

Polarisaatioilmiö nuorten ja lasten rikoskäyttäytymisessä on hälyttävä, ja se liittyy osaltaan lasten ja nuorten hyvinvointia koskevaan keskusteluun (Eskelinen 2005, 22). Polarisaatiota yhteiskunnan tasolla on se, että kun osalla lapsista menee hyvin, niin osalle heistä kasautuu vaikeita ongelmia. (Bardy ym. 2001; Elonheimo 2002, 116; Kivivuori 2002, 61.) Prout ja James (1997, 10-12) toteavat, että rikollisen teon ajoittumisella lapsuuteen on tärkeä merkitys, olipa lapsen teko yhden kerran hairahdus tai rikollisen uran kehittymisen alku. Keskiössä on ajatus ehkäistä tekojen uusimista.

Rikosasioiden sovittelu on vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa ja monissa Euroopan maissa. Rikosasioiden sovittelun syntyjuuret ovat Yhdysvalloissa, jossa sitä ryhdyttiin luomaan ja kehittämään 1970-luvun alussa. Sovittelutoiminta käynnistyi Suomessa Vantaalla vuonna 1983 Suomen Akatemian, Vantaan seurakuntien sekä Vantaan

kaupungin viranomaisten yhteistyönä tekemänä Sovitaan-projektina. Nylund-Oja (1989, 8) toteaa, että sovittelu haluttiin nähdä osana ehkäisevää lastensuojelutyötä. Mielityinen (1999, 1) toteaa samasta kokeiluprojektista, että toiminnalla oli ja on yhä edelleen vahva kytkentä lastensuojelullisiin tavoitteisiin ja nuorisotyöhön sekä sosiaalityöhön ylipäätään. Suomi kuuluu edelläkävijämaihin rikosasioiden sovittelun kehittämisessä.

Helsingissä sovittelu käynnistyi vuonna 1987 Itä-Helsingin Settlementiliitto ry:n jäsenjärjestössä Sovinto ry:ssä, ja ensimmäisten sovittelijoiden koulutus alkoi Helsingin työväenopistossa 5.9.1987. Vuonna 1990 toiminta organisoitiin Helsingin sosiaaliviraston alaisuuteen. Vuonna 1993 toiminta liitettiin osaksi sosiaalipäivystystoimiston palveluita. Laki rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelusta tuli voimaan 1.1.2006 ja lain soveltamiseen ryhdyttiin 1.6.2006. Ajan myötä sovitteluun tulevat tapaukset ovat monipuolistuneet ja muuttuneet yhä vaativammiksi (www.sovittelu@hel.fi).

Suomessa sovittelu liitetään osaksi sosiaalitoimea, ja se on organisoitu sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen (Elonheimo 2010, 30). Sovittelu kuuluu ehkäisevään lastensuojelutyöhön (Järvinen 1993, 82). Ehkäisevän lastensuojelutyön painottaminen on alkanut korostua erityisesti 1990-luvulla. Poliisin RIKI-rekisterissä alle 15-vuotiaiden tekemien rikosten merkittävän lisääntymisen johdosta perustettiin vuoden 1995 alussa Helsinkiin näpistely-projekti eli Näppäri. Näppäriin toiminta oli varhaista ja ehkäisevää puuttumista niin sanottuihin lieviin rikoksiin.

RIKI-rekisteri on osa laajempaa poliisiasiain PATJA-tietojärjestelmää, joka on poliisin perustehtäviä (Poliisilaki 7.4.1995/493 1§) varten perustettu valtakunnallinen tietojärjestelmä (Sisäasianministeriö 2003). RIKI-rekisteri sisältää poliisiasiain tietojärjestelmän tutkinnan ja virka-avun tiedot, johon kirjataan poliisille tehdyt tutkintailmoitukset. RIKI-rekisteristä käyvät ilmi kaikki tapaukset, joissa poliisi epäilee henkilöä rikoksesta. (Elonheimo, 2010, 41.)

1.2 Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu restoratiivisen oikeuden ajattelulle, joka luo edellytyksen sovittelun käyttämiselle. Restoratiivinen oikeus voidaan suomentaa termillä korjaava oikeus. Restoratiivisen oikeuden periaatteen mukaan kaikki, joita rikos on

koskettanut, kokoontuvat yhteen ulkopuolisen sovittelijan tai muun koollekutsujan avulla keskustelemaan rikoksesta ja sen seurauksista ja siitä, mitä sille pitäisi tehdä (Elonheimo 2010, 27). Sovittelutoiminta on kahden osapuolen, vahingon kärsijän eli asianomistajan ja epäillyn, kahdenkeskinen sovitteluneuvottelu. Sovittelun arvoina ovat ihmisen kunnioittaminen, suvaitsevaisuus, myötätunto, luottamus ja anteeksianto (www.ssf-ffm.com). Sovittelu nähdään tuomioistuinjärjestelmän vaihtoehtona tai sitä täydentävänä lähinnä lievissä rikoksissa.

Tutkimus on luonteeltaan arviointitutkimus, ja siinä tarkastellaan sovitteluun valikoitumista, selittäviä tekijöitä ja sovittelun vaikutuksia. Rajavaaran (2007, 32) mukaan vaikuttavuuden käsite on tärkeä monien tieteidenalojen kulttuurissa, kuten lääke-, hallinto- ja taloustieteissä. Se ei ole sisällynyt sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen peruskäsitteisiin, joten käytän yleiskäsitteenä vaikutuksen käsitettä.

Rajavaaran (2007, 18-19) mielestä ihmisten oloja ja yhteiskunnan ilmiöitä ei ole pidetty ennalta määrättyinä, niiden kontrollin tarve on lisääntynyt. Vaikuttavuuden arvioinnin vaateiden kannalta on muistettava, että yhteiskunnalliset käytännöt pitävät sisällään monenlaisia käsityksiä pätevästä, hyvästä ja moraalisesta oikeasta. Vaikuttavuustietoa näytetään haluavan tilanteessa, jossa vallitsee epävarmuutta jonkin yhteiskunnallisen käytännön arvokkuutta tai seurauksia kohtaan.

Kuvaan arviointitutkimustani Pekka Sulkusen kausaalisten tutkimusmallien kautta. Sulkunen (1998, 176, 181 -182) erottaa kahdenlaisia kausaalisia tutkimusmalleja, jotka ovat sosiaalisten ongelmien tutkimus ja arviointitutkimus. Sosiaalisten ongelmien tutkimuksessa on yksi selitettävä ja useita riippumattomia eli selittäviä muuttujia. Sulkunen toteaa, että tarkastelun suunta on päinvastainen silloin, kun halutaan selvittää jonkin tietyn ilmiön vaikutuksia. Kysymys on tavallisesti erilaisten toimenpiteiden tai vaihtoehtojen arvioimisesta. Usein myös halutaan arvioida erilaisten lainsäädännöllisten uudistusten vaikutusta jälkikäteen, jotta osattaisiin korjata mahdolliset erehdykset. Tätä tutkimusta sanotaan arviointitutkimukseksi. Kausaalisisissa malleissa toimenpide, jonka vaikutuksia halutaan tutkia, on riippumaton eli selittävä muuttaja. Koska tutkimus kohdistuu vain yhteen tiettyyn toimenpiteeseen, vaikutusten arvioinnissa selittäviä muuttujia on vain yksi. Arviointitutkimuksessa riippuvaa eli selitettävää muuttujaa sanotaan tavoitemuuttujaksi.

Yleensä halutaan kuitenkin arvioida toimenpiteen vaikutuksia laajemmin. Usein arviointitutkimuksessa halutaan tietää ainoastaan saavutetaanko suunnitellulla toimenpiteellä sille etukäteen asetetut tavoitteet vai ei. Tavallinen sosiaalinen vaikutustilanne on se, että vaikuttajalla on käytettävissään vain yksi väline ja että häntä kiinnostaa vain yksi tavoite. Tämä on tyypillistä varsinkin kun halutaan saada aikaan vapaaehtoisia muutoksia ihmisen asenteissa ja käyttäytymisessä. Tällöin turvaudutaan mielellään valistukseen ja tiedotukseen. Esimerkiksi terveellisiin elämäntapoihin ei kansalaisia voida ohjata väkisin. (Sulkunen 1998, 181-185.) Tutkimuksessani ilmenevät molemmat asetelmat: sosiaalisten ongelmien tutkimus ja arviointitutkimus.

Tutkimukseni kohdistuu sosiaalisen toiminnan alueelle, jossa kohtaavat eri toimijat tai eri positiossa olevat ihmisryhmät: nuoret, nuorten etua valvovat viranomaiset ja sovittelutoiminta sekä yhteiskunnan etua ja laillisuutta valvovat viranomaiset: poliisi ja kihlakunnansyyttäjä, käräjätuomari ja lautamiehet. Sovittelutoiminnalla on ollut Suomessa vahva yhteys lastensuojelun tavoitteisiin, nuorisotyöhön ja sosiaalityöhön. Sovittelutoiminta on koettu hyvänä vaihtoehtona nuoren rikosseuraamusjärjestelmässä (vrt. käräjäoikeuskäsittely ja sovittelu). Tyypillisiä soviteltavia rikoksia Suomessa ovat pahoinpitely, vahingonteko ja varkaus. (Iivari 2004, 179.)

1.3 Tutkimustehtävä

Tutkimus on rekisteriperusteinen seurantatutkimus, jossa tarkastelen helsinkiläisten nuorten rikosentekijöiden sovitteluun osallistumisista ja sovittelun vaikutusta rikosten uusimisen kannalta vuosina 2003-2005.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Ketkä ohjataan ja ketkä osallistuvat sovitteluun?
2. Missä määrin nuoret jatkavat rikosten tekoa sovittelun jälkeen?
3. Millaiset tekijät ovat yhteydessä siihen, että nuoret jatkavat tai lopettavat rikosten tekemisen?

Tutkimuskysymysten valintaan ovat vaikuttaneet Helsingin poliisin RIKI-rekisteriin ja Helsingin sosiaaliviraston asiakastietojärjestelmään (atj:lle) sekä henkilötutkintaan kertyneet tiedot nuoresta. Päivittäisessä työssäni rikoksista kiinnijääneiden nuorten kanssa joudun tarkastelemaan nuoresta kertyneitä tietoja edellä mainituista rekistereistä. Henkilötutkinta

laadittiin 15-17-vuotiaista rikoksia tehneistä nuorista, joiden teoista oli odotettavissa sakkorangaistusta ankarampi rangaistus (ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus, nuorisorangaistus tai yhteiskuntapalvelurangaistus). Henkilötutkinnassa pyrittiin selvittämään nuoren elämäntilanteen vaikutusta tehtyyn rikokseen. Henkilötutkinta toimitettiin syyttäjänvirastoon, josta se siirtyi myöhemmin tuomioistuinkäsittelyyn. Tutkimuksen kautta tulen valottamaan niitä asioita, joita olen jäänyt pohtimaan rikoksilla oirehtivien nuorten kanssa työskennellessäni sekä vapaaehtoissovittelijana toimiessani. Tarkastelen aihepiiriäni lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja vapaaehtoissovittelijan näkökulmasta.

1.4 Aiempia tutkimuksia sovittelusta

Aikaisempaa tutkimusta sovittelusta Suomessa ovat tehneet muun muassa Iivari (1988, 1991), Järvinen (1993), Ahokallio (1996), Aaltonen (1998) ja Takala (1998). Iivari oli aloittamassa Suomessa ensimmäistä rikos- ja riita-asioiden sovittelukokeilua, joka oli Sovitaan-projekti Vantaalla Myyrmäen Martinlaakson suuralueella vuosina 1983 – 1985. Kyseisen kokeilun tavoite oli sovittelujärjestelmän tutkiminen, kehittäminen ja soveltaminen Suomen olosuhteisiin. Iivari (1988, 156) toteaa Sovitaan-projektin sovittelutuloksia tarkastellessaan, että nuoret rikoksenteijät ovat kokeneet sovittelun vaikuttaneen uusintarikollisuutta ehkäisevästi jopa selvästi enemmän kuin virallisjärjestelmän toimenpiteet. Kun on tapahtunut 'teon ymmärtäminen vääräksi asiaksi', niin silloin voidaan ymmärtää sovittelussa tapahtuneen arvojen muutoksen ja sovittelun kautta syntyneen asioiden uutta moraalista ymmärtämistä.

Mielityinen (1999a) on tutkinut sovitteluprosessi-intervention vaikuttavuutta uusintarikollisuutta vähentävänä menetelmänä. Eskelinen (2005,17) on tutkimuksessaan arvioinut sovittelun tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Eskelisen tutkimuksen mukaan alle 15-vuotiaiden rikoksenteijöiden sovittelulla on paljon myönteisiä puolia, mutta sen merkitystä sovittelulle asetetun yhden keskeisen tavoitteen eli rikoksenteijöiden rikosuran katkaisun osalta ei voida yksiselitteisesti osoittaa.

Elonheimo (2010, 4) on tarkastellut tutkimuksessaan nuorisorikollisuuden esiintyvyyttä, taustatekijöitä ja sovittelua. Hän tarkasteli tutkimuksessaan mitkä lapsuudessa (8-vuotiaiden) ja nuoruudessa (18-vuotiaiden) mitatut psykososiaaliset tekijät ovat yhteydessä nuorisorikollisuuden (16-20-vuotiaiden) määrään ja lajiin. Rikosten sovittelun osalta kysymyksenä oli, miten suomalainen sovittelukäytäntö vastaa restoratiivisen oikeuden teoriaa

ja miten sovittelua pitäisi kehittää. Eloheimon pitkittäistutkimus sisälsi satunnaisotoksen vuonna 1981 syntyneistä pojista. Ensimmäinen tiedon keruu tapahtui vuonna 1989, kun pojat olivat 8-vuotiaita. Rikollisuuden osalta tietoa kerättiin RIKI-rekisteriin vuosina 1998 – 2001 rekisteröityjen tekojen avulla, kun pojat olivat 16-20-vuotiaita. Tutkimuksen tuloksena 23 % pojista oli rekisteröity rikoksista (poissulkien liikenne rikkomukset) nelivuotisen tutkimusperiodin aikana 16-20-vuotiaana. Satunnaisia rikoksen tekijöitä oli 15 %, uusijoita 4 % ja moninkertaisia uusijoita 4 %. Rikokset kasaantuivat moninkertaisille uusijoille: tämä 4 %:n suuruinen ryhmä teki 72 % kaikista rikoksista.

Elonheimon (2010, 4-5, 67) sovittelututkimuksessa aineisto koostui 16 sovittelujutun havainnoinnista Turussa vuosina 2001 - 2003. Tutkimuksen perusteella sovittelussa monet perusasiat ovat kunnossa, ja toiminta on mielekästä niin asianosaisten kuin yhteiskunnankin kannalta. Useimmat osapuolet kohtasivat ja saivat aikaan sopimuksen, johon he vaikuttivat tyytyväisiltä. Rikoksentekijät olivat motivoituneita korvaamaan aiheuttamansa vahingon. Elonheimo toteaa että, rikosten sovittelu tarjoaa keinon puuttua ongelmiin varhaisessa vaiheessa ilman leimaamista.

Seuraamusten vaikutuksen tutkiminen rikoksen uusimiseen on kuitenkin vaikeaa, ja tulokset ovat usein tulkinnanvaraisia (Lappi-Seppälä 2000, 75, 79). Rikosten uusimisriskiä ovat tutkineet Mielityinen (1999), Elonheimo (2003) sekä Flinck ja Iivari (2004). Mielityisen (1999, 10, 141-147) mukaan sovittelun on toivottu olevan kasvattava interventio nuorille 15-20-vuotiaille rikoksentekijöille. Käsitys, että sovittelu katkaisee ”rikosuran” lähes automaattisesti, on levinnyt yleiseksi mielipiteeksi vailla tutkittua tietoa asiassa. Mielityisen tutkimuksessa oli mukana kaksi ryhmää: Vantaalta, Espoosta ja Helsingistä sovitteluun osallistuneista koostuva koeryhmä (sovitteluryhmä) sekä Tilastokeskuksen ylläpitämästä uusintarikollisuusrekisteristä koottu kontrolliryhmä (vertailu- eli verrokkiryhmä). Koeryhmästä suoritettiin alustava analyysi, jonka perusteella vertailuryhmä rakennettiin koeryhmän kanssa mahdollisimman samankaltaiseksi. Sovitteluryhmässä muodostivat pahoinpitelyt (42 %), varkaudet (22 %) ja vahingonteot (20 %) kolme suurinta rikosryhmää. Jäljelle jäävä 16 % koostui hyvin erilaisista rikoksista. Vertailuryhmän omaisuusrikosryhmään kerättiin koeryhmän tavoin varkauksia ja vahingontekoja; henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten ryhmään koottiin molemmissa ryhmissä pahoinpitelyjä. Ryhmien välisessä uusintarikollisuusvertailussa rikostyyppit on jaettu kahteen suureen rikostyyppiluokkaan: henkeen ja terveyteen kohdistuneisiin rikoksiin sekä omaisuusrikoksiin.

Mielityisen (1999, 145-147) tutkimuksen tarkastelussa on huomio kiinnitetty sovitteluryhmän sisälle. Sovittelussa olleiden osalta saatiin selville, että 15-17-vuotiaiden ryhmässä uusintarikollisuus on korkeinta riippumatta rikostyypistä tai henkilön aiemmasta rikollisuudesta. Omaisuusrikoksiin syyllistyneiden uusintarikollisuus 15-17-vuotiaiden sovitteluryhmässä oli 68,4 % kun vastaavasti verrokkiryhmässä uusintarikollisuutta ilmeni 66,2 %:lla. 15-17-vuotiaista nuorista, joilla ei ollut aiempia rikoksia, 55,5 % jatkoi rikosten uusimista sovittelun jälkeen. Samaan ikäluokkaan kuuluvista nuorista joilla oli ainakin yksi aikaisempi rikos, jatkoi uusintarikoksilla 79,6 %. Uusintarikollisuus on huipussaan 15-17-vuotiaiden ryhmässä ja laskee sitten iän kasvaessa. Henkilöt, joiden rikosura ei katkennut ensimmäiseen tietoon tulleet rikokseen, syyllistyvät muita todennäköisemmin uusiin rikoksiin. Tarkastelussa ongelmalliseksi on osoittautunut 15-17-vuotiaiden ryhmä, jossa aikaisempi rikollisuus näyttäisi ennustavan varmimmin uuteen rikokseen syyllistymistä. Sovitteluryhmässä uusintarikollisuus on yleisempää kuin vertailuryhmässä kaikkien ikäryhmien yhteistarkastelussa.

Alle 15-vuotiaissa (N=88), sovittelussa olleista noin puolet syyllistyi tarkasteluajanjaksona uuteen rikokseen (emt. 142-145). Aineisto on pieni, mutta se kuvastaa osaltaan rikoskierteen katkaisemisen vaikeutta, kun rikokseen on syyllistytty hyvin nuorena. Tämän tarkastelun perusteella onkin lähes mahdotonta osoittaa, että sovittelu vähentäisi uusintarikollisuutta. Rikoksen törkeysaste saattaa osittain ennustaa myös uusintarikollisuutta. Tarkastelu sisältää vain kolme pääkaupunkiseudun kuntaa: Helsinki, Espoo ja Vantaa, joten aineiston tulos ei siten ole yleistettävissä koko Suomea koskeväksi (Mielityinen 1999, 143-149).

Eskelisen (2005, 51) tutkimuksen mukaan alle 15-vuotiaista sovittelussa olleista jopa puolet lopettaa rikosten tekemisen ainoan tai viimeisen sovittelun jälkeen. Tekijät olivat pääsääntöisesti poikia, ja rikokset tehtiin yleensä ryhmässä. Tavallisimpia soviteltavia tapauksia olivat lievä pahoinpitely, vahingonteot ja omaisuusrikokset. Joillakin oli myös vakaviksi luokiteltavia tekoja. Valtaosa lainrikkokseista oli ollut sovittelussa vain kerran, mutta poliisin tietojen mukaan lähes seitsemällä kymmenestä alle 15-vuotiaasta oli enemmän kuin yksi teko. Pieni lapsijoukko (25 %) teki 74 % tiedossa olevista teoista eli teot kasaantuivat. Aineisto tuotti karkeasti neljä eri tekijätyyppiä: ”kertatekijät”, ”noviisit” (2 - 4 tekoa), ”harjaantuneet” (5 - 9 tekoa) ja ”rikoskierteessä olevat” (vähintään 10 tekoa). Ongelmat kasaantuivat useiden rikkeiden tekijöille. Neljännes lapsista oli ollut huostassa.

Seuranta-aikana alle 15-vuotiaana sovittelussa olleista 50-60 % lopetti lainvastaiset teot ainoan tai viimeisen sovittelun jälkeen. Heistä alle viidennes lopetti tehden vielä yhden teon. Osa jatkoi tehden useita rikoksia. Lopettamista edistivät seuraavat seikat: lapsi ymmärsi tekonsa ja sen seuraukset, hänellä oli motivaatiota osallistua sovitteluun ja lapsi pääsi aikaisessa vaiheessa sovitteluun. Myös rikoslajilla oli merkityksensä. Enemmistö huoltajista uskoi sovittelun kasvattavaan ja opettavaan vaikutukseen. Seuranta-aika sovittelun jälkeen oli puoli vuotta. (Eskelinen 2005, 36.)

Kivivuori (1997) toteaa tutkimuksessaan sovittelun osapuolista, että epäiltyjen lukumäärä oli asianomistajien lukumäärää suurempi. Tämä johtunee lähinnä nuorisorikollisuudesta, jossa rikoksia tehdään porukassa. Tolvanen (2006, 583) toteaa, että empiiristä tietoa uusimisriskistä on melko vähän. Uusimisen riski ei ole sovitteluun päätyneissä jutuissa ainakaan suurempi kuin tapauksissa, joissa tekijää on rangaistu perinteisesti ilman sovittelua.

Näyttäisi siltä, että muiden kuin nuorten rikostentekijöiden riski uusiin rikoksiin on sovittelun jälkeen hieman pienempi kuin nuorempien. Nuorista rikosentekijöistä sovittelussa olleet näyttävät uusivan jopa herkemmin kuin ne nuoret, joiden rikoksia ei ole sovitteltu. Syytä tähän eroon ei tiedetä tarkasti, mutta mahdollista on ensinnäkin se, että vanhemmat tekijät suhtautuvat tekoihinsa ylipäättään vastuullisemmin kuin nuoret. Toiseksi nuorista voi rikosentekijöiksi valikoitua joukko, johon juuri minkäänlainen kontrolli ei vaikuta lyhyellä aikavälillä. Sovitteluprosessin läpikäyneet väkivaltarikoksista epäillyt uusivat rikoksensa herkemmin kuin omaisuusrikoksista epäillyt. Yleisestikin syrjäytyneiden ja rikollisiin alakulttuureihin nojaavien nuorten tutkimusta voidaan pitää vaativana tutkimusalueena (Korander & Soine-Rajanusmi 2002, 390).

1.5 Tutkimuksen eteneminen

Luvussa 2 käsittelen nuorisorikollisuutta ilmiönä ja tarkastelen niitä tekijöitä lapsen ja nuoren elämässä, jotka lisäävät riskiä joutua lainvastaisten tekojen piiriin. Seuraavaksi valotan varhaisen puuttumisen keinoja lapsen ja nuoren poikkeavaan käyttäytymiseen. Tuon esiin lasten ja nuorten ensimmäiset luvattomat teot eli näpistelyt. Luvussa 3 kerron rikoskontrollin muodoista ja sovittelun teoriasta. Restoratiivisesta oikeudesta tarkennan luvussa 3.3. Sovitteluprosessin kehittymisestä ja sovittelun käytännöistä erityisesti Pohjoismaissa ja

Suomessa kerron luvussa 3.4. Tutkimusaineiston ja menetelmät kuvaan luvussa 4.

Tässä yhteydessä pohdin arviointitutkimuksen mahdollisuuksia selvittää sitä, ketkä nuorista lopettavat rikostenteon ja ketkä jatkavat uusintarikoksilla. Luvussa 5 tarkastelen sovitteluun valikoitumista ja sovittelun toteutumista. Luvussa 6 kerron uusintarikollisuudesta ja luku 7 sisältää yhteenvedon ja johtopäätökset.

2 NUORISORIKOLLISUUDEN ILMENEMINEN JA SIIHEN PUUTTUMISEN KEINOT

2.1 Rikollisuuden ilmeneminen

Lasten ja nuorten lievät rikokset tai rikkomukset ovat yleisiä. Lähes jokainen aikuinen varmaan muistaa nuoruudessaan tekemiään kolttosia, jotka aikuisuudesta käsin näyttävät tyhmyyksiltä. Monien mielestä lasten ja nuorten lieviin rikoksiin on järkevää suhtautua ”lapset ovat lapsia” -ajattelulla. Lapsi- ja nuorisoriikollisuudesta keskusteltaessa onkin pidettävä korostuneesti mielessä, että se ei ole epänormaalia, vaan päinvastoin suhteellisen yleistä. (Marttunen 2008, 12.) Rikollisuus on yleisintä nuoruudessa, ja iän yhteys rikollisuuteen on yksi kriminologiassa parhaiten tunnettuja ilmiöitä (Elonheimo 2010, 14; Hirchi & Gottfredson 1983; Sampson & Laub 2003). Suomalaisten poliisitilastojen mukaan rikosaktiivisin elämänvaihe on 15-20-vuotiaana (Marttunen & Salmi 2009).

Useimmat tutkimukset nuoren rikoksilla oirehinnasta viittaavat siihen, että rikosuran kehittyminen, syrjäytyminen tai rikolliseksi oppimisen kaari tai rikosentekijäksi kehittyminen - miksi sitä lopulta nimitetäänkin - alkaa hyvin varhaisessa vaiheessa, jopa noin kymmenen ikävuoden paikkeilla (Rakt på ungdomsbrotten 1990; Eskelinen 2005, 20). Lapsena alkanut rikollinen käyttäytyminen voi johtaa toistuviin virallisiin ja epävirallisiin puuttumisiin ja viimein, rikosoikeudellisen vastuun alkamisen jälkeen, jossain vaiheessa ensimmäiseen tuomioon (Iivari 1996). Tärkeää on se, että nuori lopettaisi lainvastaiset tekonsa jo alkuvaiheessa. Sive (1990) on tutkinut life history-menetelmän avulla 150 rikoksesta kiinni jääneen 15-18-vuotiaan nuoren rikolliseksi valikoitumista. Tutkimuksen tulosten mukaan lähes puolet tutkituista nuorista oli satunnaisia hairahtajia eli niitä, jotka tekivät tekonsa silkkää ajattelemattomuuttaan. Yleensä tämä ryhmä katui tekojaan. Eskelinen (2005) toteaa alle 15-vuotiaiden sovittelutoimintaa käsittelevässä

tutkimuksessaan, että noin 15 % nuorista oli kuitenkin urautumassa rikolliseen elämäntapaan, ”uraputkeen kurkistajiksi”, josta on lyhyt matka varsinaiselle rikolliselle uralla. Olennaista on katkaista rikoksiin johtavan uran synty alkuunsa. Tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä ja mahdollisten kontrolli- ja puuttumisjärjestelmien aloittamista.

Harrikari (2006, 10-15) toteaa, että lapsuus ja nuoruus ovat toistuvien yhteiskunnallisten määrittelykäytäntöjen kohteita. Määrittelyt rakentuvat suhteessa aikuisuuden normiin. Suhteessa aikuisuuteen lapsuutta pidetään kulttuurissamme kypsyttömyyden ja keskeneräisyyden elämänvaiheena. Helposti havaittavien piirre, jonka perusteella luokittelu lapseksi ja aikuiseksi tapahtuu, lienee fyysinen kokoero. Määrittelyt rakentuvat aikuisuuden lisäksi myös suhteessa ”normaalina” pidettyyn lapsuuteen ja nuoruuteen. Perinteisen lapsuus-käsityksen mukaan aikuisuuteen yhdistetyt ominaisuudet saavutetaan pitkällisen kehitys- ja kasvuprosessin tuloksena, jota kutsutaan sosiaalisaatioksi. Paitsi lapsuutta ja aikuisuutta myös normaalia ja epänormaalia lapsuutta määrittelevät yhteiskunnassa tietynä aikana vallitsevat arvot ja normit.

Nuorten yhteiskunnallinen asema on kaikkialla länsimaissa heikentynyt, ja nuoret kokevat tullessa jätetyiksi oman onnensa nojaan. Nuoret saattavat pohtia, miksi kunnioittaa yhteiskunnan pelisääntöjä ja instituutioita, kun koko yhteiskunta on muuttunut heitä kohtaan epäoikeudenmukaiseksi (Iivari 1994). Koulussa tulevat menestymään vain lahjakkaimmat. Yhä useammat menestymättömät alkavat muodostua koulujen ”järjestyshäiriöongelmiksi”.

Nuorisotutkimuksessa on puhuttu ”nuoruuden alakulttuurista”. Nuorisorikollisuutta on ryhdytty tarkastelemaan nuorten yhteiskunnallisesta asemasta käsin nuoruuden sosiaalisena funktiona, jolloin paino nuorisorikollisuuden yksilöllisistä selittäjistä on siirtynyt yhteisöllisiin muuttujiin. Rikos voi ilmentää symbolisella tasolla kokonaisen elämänvaiheen, nuoruuden, syrjäytymistä. Se ilmaisee erilaista ja eri muodoin näkyvää yhteiskunnallista osattomuutta. (Iivari 1994, 17-13.)

Nuoruuden alakulttuuriteoriassa nuorten maailmaa ei jaeta rikolliseen ja ei-rikolliseen, vaan huomio kohdistetaan rikollisuuden ja ei-rikollisuuden mahdollistavaan tilanteeseen (social occasion) ja rikoksen olosuhteisiin. Tällöin korostetaan, että rikokseen syyllistymisen mahdollisuus nuoruusvuosina on ylisukupolvinen, ja kun rikollisuuden muodot ja asteet

vaihtelevat, rikoksen tekemisen tilanne jää ja pysyy. Nuorisirikollisuus on eräässä mielessä ”ikuinen ilmiö”, vain tekijät vaihtuvat. (Iivari 1994.)

Sandersin (1981, 53-54) mukaan myös sellaiset nuoret ovat tehneet rikoksia, joita ei ole leimattu rikollisiksi. Kun nuori sittemmin jättää taakseen ”nuoren asemansa” sitoutumalla kokopäivätyöhön, solmimalla avioliiton tai asettumalla jollain muulla tavalla ”paikalleen”, hän luopuu rikosten tekemisestä. Iivari (1994) kertoo, että lainvastaisia tekoja tekevät nuoret ovat heikosti kiinnittyneet perheisiinsä ja kouluun. Sosiaalisten siteiden merkitys on heille vähäinen ja heidän kontaktinsa sosiaalisiin organisaatioihin on kielteinen. Näihin nuoriin oli puututtu useasti ja eri muodoin. Heitä oli sijoitettu tarkkailuluokalle ja sijaisperheeseen. Lastensuojelullisia toimenpiteitä oli tehty jo ennen rikosoirehdintaa. Samoja havaintoja on ilmaissut myös Kivivuori (2006, 345) tutkimuksessaan. Rikosten tekemisen ketju voidaan tiivistää seuraavasti: huono-osaisuus - hengaileva elämäntyyli - negatiivinen vertaisryhmä - kiinnittyminen vain tähän hetkeen - rikosten tekeminen - kontrollijärjestelmä ja rangaistukset - uusintarikoskierre - syvenevä huono-osaisuus.

Iivari (1994, 7-13) kuvailee tässä ketjussa pysymistä: rikoksen uusintaa näyttää määräävän se, miten kumuloitunutta ja tiheää negatiivisessa suhteessa nuoren rikosentekijän kiinnittyminen ketjun eri osatekijöihin on. Kivivuori (2006, 161) on eritellyt neljä klassista sosiologian rikollisuusselitystä, jotka ovat paine-, kontrolli-, oppimis- ja leimaamisteoria. ”Ensin sosiaaliset paineet luovat motivaatiota, sitten yksilö irtaantuu sosiaalisesta kontrollista ja päätyy rikolliseen vertaisryhmään, jossa oppimisprosessit edelleen lisäävät rikosmotivaatiota. Lopuksi sosiaaliset reaktiot ja leimat sulkevat laillisia mahdollisuuksia ja johtavat siten rikosuran sementoitumiseen”. Rauhala (1998a, 101-103) toteaa, että rikollisuus ja muut sosiaaliset ongelmat kasautuvat pienelle osalle ikäluokkaa, joka on tunnistettavissa varhaisten käytösongelmiensa perusteella.

Miksi nuorena tehdään paljon rikoksia? Venla Salmen (2009) mielestä nuoruusiässä rikoskäyttäytymiseen osallistuvat sellaisetkin henkilöt, jotka muissa elämänvaiheissa käyttäytyvät ”normikuuliaisesti”. Salmen mukaan nuorten rikoskäyttäytymisen voi jakaa karkeasti: a) elämänaikainen rikoskäyttäytyminen, pienellä osalla nuoria asosiaalisuus alkaa jo hyvin nuorena, b) psykologiset ja ympäristöön liittyvät ongelmat kumuloituvat, jolloin asosiaalisista ja aggressiivisista lapsista kasvaa ”ongelmanuoria” ja rikollisia aikuisia. On esitetty lukuisia teorioita siitä, mistä rikollisuus johtuu. Niissäkin on yksi selittävä ja

useita vaihtoehtoisia selittäviä tekijöitä. Kaikki vaihtoehtoiset teoriat vaikuttavat siihen, millä tavoin rikollisuutta katsotaan voitavan ehkäistä. Keskenään kilpailevat teoriat kytkeytyvät näin ollen keskenään ristiriitaisiin kriminaalipoliittisiin näkemyksiin.

2.2 Rikollisuuden aloittamisriskejä

Sipilän (1982a, 92) mukaan poikkeava käyttäytyminen voidaan määritellä käyttäytymiseksi, jota yhteisö ei hyväksy. Hän jäsentää poikkeavan käyttäytymisen syntyyn vaikuttavia tekijöitä kolmelta tasolta: yksilö, lähiyhteisö (koulu ja kaveripiiri) ja laajempi yhteisö. Laajempien yhteisöjen taholta oletettiin löytyvän kolme poikkeavaa käyttäytymistä tuottavaa keskeistä tekijää:

- 1) elinolosuhteiden heikkous luo painetta passiiviseen poikkeavaan käyttäytymiseen,
- 2) tilaisuuksien tarjonta houkuttelee aktiiviseen poikkeavaan käyttäytymiseen ja
- 3) sosiaalinen syrjäytyminen ajaa niin passiiviseen kuin aktiiviseenkin poikkeavaan käyttäytymiseen.

Nuorten rikollisuuden aloittamisriskejä voidaan tarkastella kolmella tasolla: yksilö, perhe ja yhteiskunta. Käytännön sosiaalityössä usein huomataan, että perheen tasolla huoltajaan liittyviä riskitekijöitä ovat alkoholi- ja huumeongelma, mielenterveysongelma sekä deprivatiotausta. Söderholmin (2004, 12) mukaan ei ole harvinaista, että lastensuojelun piiriin kuuluvista perheissä on useita riskitekijöitä: työttömyyttä, syrjäytymisen uhkaa, autoritaarista kovaa kasvatusotetta lapsia kohtaan.

Lapsen kannalta perheen riskitekijöitä ovat myös vanhemmat, joilla on selvittämättömiä ristiriitoja ja niiden seurauksena usein perheväkivaltaa. Yksi riskitekijä on perheen suuri lapsimäärä. Oman riskinsä perheen tasolla muodostavat perheen aikaisemmat lapsien huostaanotot. Riskitekijänä näkisin myös yksinhuoltajuuden sekä hyvin nuoret vanhemmat, jotka usein ovat ilman riittävän tukevaa sosiaalista verkostoa. Yksilötason riskejä ovat lapsen kaltoinkohtelu ja kehitysvammaisuus. Yhteiskunnan tasolla riskinä näen ongelmaperheiden kasaantumisen tietyille alueille, jossa asumisen taso on huono. Näillä asuinalueilla on usein korkea työttömyys, ja näin ollen on olemassa suuri syrjäytymisen riski. Yhteiskunnan tasolla riskiä lisäävät myös huumeiyhteisöt. Seuraavassa luvussa käsittelen näitä tarkemmin tutkimuksen valossa.

2.3 Yksilötaso

Mikään yksittäinen riskitekijä ei selitä yksinään lapsen tai nuoren ajautumista rikolliseen elämäntapaan. Mitä enemmän riskitekijöitä on samanaikaisesti käsillä, sitä todennäköisemmin lapsi tekee rikoksia. Useimmiten rikoksiin syyllistymistä edeltävät käytösongelmat, jotka ilmenevät vihamielisyytenä auktoriteetteja kohtaan, aggressiivisena käyttäytymisenä, valehteluna, näpistyksinä, koulupinnauksena, varhaisena päihteidenkäyttönä ja tarkkaavaisuushäiriönä. Ensimmäiset käytösongelmat ilmenevät useita vuosia ennen rikollisen käyttäytymisen alkua. Käytösongelmista kärsivistä lapsista vain verrattain pieni osa kehittyy rikollisen käyttäytymisen suuntaan. Näistä lapsirikollisista edelleen vain osa on vaarassa tehdä vakavia ja väkivaltaisia rikoksia (Marttunen 2002; Loeber & Farrington 1998, 405-427). Pattersonin, DeBaryshen ja Ramseyen (1989) mukaan antisosiaalinen käyttäytyminen näyttäisi olevan varhain alkava kehityspiirre, joka jatkuu usein nuoruudessa ja aikuisuudessa ja jossa on mukana monia toisiinsa vaikuttavia ja toisiaan vahvistavia tekijöitä.

Nuorten häiriökäyttäytymisen taustalla on myös epävarmuutta. Nuoren elämässä tämä epävarmuus johtaa usein ajattelemattomiin tekoihin. Nuori ei erilaisissa tilanteissa luota itseensä, omiin tuntemuksiinsa ja ajatteluunsa, hän ei edes osaa niitä sisältään hakea, vaan menee muiden mukana. Seurauksena on ääripäässä järjettömiä väkivallantekoja ja tuhotöitä, kun nuori ei osaa eikä uskalla kyseenalaistaa niitä. Toiminta ei ole, tai on ainakin hyvin harvoin tietoista ja harkittua. (Kauhanen 2006.)

Rikollisuuden taustatekijöistä Elonheimo (2010, 23) mainitsee aggressiivisuuden ja päihteiden väärinkäytön. Rikollisuuteen liitettyjä psykiatrisia häiriöitä ovat etenkin pitkään jatkuneet käytöshäiriöt, antisosiaalinen persoonallisuushäiriö, ADHD, päihdeongelmat sekä psykoottiset häiriöt, kuten skitsofrenia.

ADHD-tarkkaavaisuus- ja yliaktiivisuushäiriö on todettu olevan jopa kymmenellä prosentilla sijoitetuista ja huostaanotetuista lapsista. Käytöshäiriönä ja riskitekijänä se on lisääntynyt tytöillä. Häiriöön kuuluvat keskittymisvaikeudet, ylivilkkaus ja impulsiivisuus, jotka häiritsevät lapsen elämää ainakin kotona ja koulussa. ADHD-häiriötä on vaikea diagnosoida, ja tähän ryhmään sysätään helposti sellaisia lapsia ja nuoria, joilla oirehdinta on samankaltaista, mutta lyhytkestoista. (Repo 2007.)

Kivivuori (2006, 174) käyttää termiä moderni ymmärrysretoriikka. Siihen sisältyy esimerkiksi nuoren rikollisuuden selittäminen ”murrosikään” kuuluvaksi ”normaaliksi” ilmiöksi. Tähän ajattelutapaan liittyy idea, että lainvastainen toiminta on ”luovaa” ja aikuisten asettamien normien rikkominen voi jopa ”kehittää persoonallisuutta”. Tämän käsityksen mukaan ”itsensä toteuttaminen” on tärkeämpää kuin sääntöjen noudattaminen. Tekojen kielten kautta tapahtuva neutralointi viittaa siihen, että rikkoessaan lakia nuori itse asiassa ”viestittää pahaa oloaan” tai ”huutaa apua” aikuisilta ja ammattiauttajilta. Tätä neutralisaatiota voidaan sanoa yhdeksi vastuun kiellon muodoksi. Ajattelun taustalla on idea, että nuoren ongelmat pakottavat hänet tekemään tekoja, joita hän ei muuten tekisi. Sekä moderni ymmärrysretoriikka että tekojen kielteinen retoriikka ilmentävät sitä, että nuoret omaksuvat ja oppivat vaikutteita valtakulttuurista. Pahimmillaan toistuvat rikolliset teot ja väkivaltainen käyttäytyminen ovat jo vakiintuneet nuorten ristiriitojen ratkaisukeinoksi.

Näre (2002) on työssään tarkastellut visuaalisen ärsyketulvan vaikutuksia kasvuikäisen ihmisen mielessä. Nären mielestä väkivaltaa ja pornoa sisältävien kuvastojen jatkuva tulviminen voi jättää lapsen ja nuoren mieleen muistijälkiä, joita hän ei ikänsä puolesta pysty vielä käsittelemään. Ei pidä myöskään vähätellä viihdemaailman tuottamaa rikoksilla ihannointia filmeissä. Median väkivalta lisää lapsen pelkoa ja aggressiivisen käyttäytymisen riskiä. Erityisessä riskiryhmässä ovat pojat, jotka katselevat väkivaltaisista ohjelmista ilman valvontaa.

Nuorten väkivaltaiseen käyttäytymiseen on pyritty löytämään selityksiä nuoren biologisesta alttiudesta ja poikkeavuuksista sekä muista ikäryhmän nuorista eroavista persoonan ja sen kehitykseen liittyvistä erityisistä piirteistä. Tällöin erityisiä piirteitä voivat olla väkivallan ”periytyminen”, syrjäytyminen, juurettomuuden tunne, väkivaltaviihteen tarjoamat mallit sekä todellisuuden ja virtuaalitodellisuuden rajan hämärtyminen. Tarkastelun kohteena on yksilö ja näkökulma nuorisopsykiatrinen. Mielenterveyden häiriöt yleistyvät. Nuoruuden mielen-terveydenhäiriöt, ahdistuneisuus, mieliala- ja päihdehäiriöt ovat lapsuuteen verrattuna noin kaksi kertaa yleisempiä (Marttunen & Rantanen, 2001). Mielenterveyden häiriö ilmenee käyttäytymisen, psyykkisten tai biologisten toimintojen häiriintymisenä. Lapsen psyykkisiä oireita ovat eriaisteiset käyttäytymisongelmat, kuten aggressiot tai poikkeuksellinen arkuus ja heikko itsetunto.

2.4 Perhetaso

Arviolta 17 % (190 000) suomalaista lasta ja nuorta elää väkivaltaisessa kodissa. Perheväkivalta on yleisintä nuorissa perheissä, joissa usein on pieniä lapsia. Riskiryhmään kuuluvat kaltoinkohdellut lapset, jotka ovat perheessä nähneet väkivaltaa tai kokeneet sitä itse (Söderholm 2003.) Kivivuoren (2006, 345) mukaan eräitä keskeisiä nuorten rikoskäyttäytymisen syitä ovat varhaiskasvu ympäristön riskitekijät, esimerkiksi nuoreen kohdistunut väkivalta, ankara ja epä johdonmukainen kasvatusta sekä vanhempien päihteidenkäyttö. Väkivallan sekä mielenterveys- ja päihdeongelmien yhdistelmä on juuri lapsille erityisen vaarallinen (Taskinen, 2003; Söderholm, 2002; 2006; Perttu, 1999; Hyytiäinen, 2006; Hart ja Brassard 1991; Saxén 2005; Nyqvist, 2001, 23.) Ehkä sosioekonomisten ongelmien ja väkivallan tai laiminlyönnin yhteisvaikutus aiheuttavat suurimmat ongelmat. Ajatusta tukee Fergussonin ym. (1992, 1994) pitkittäistutkimuksesta saatu tulos, jonka mukaan moniongelmaisten nuorten taustalta löytyy moniongelmainen perhe.

Haapasalo (1995) toteaa, että oletus lapsuuden väkivalta- ja laiminlyöntikokemuksista myöhemmin väkivaltaisen ja antisosiaalisen käyttäytymisen taustalla eli ajatus ”väkivallan kierteestä”, on tunnettu ja hyväksytty (esim. McCord, 1988, 1991; Straus, 1991; 1991). Väkivallan kierteen hypoteesin suosio voi johtua siitä, että väkivaltainen lapsuus on aikuisiän väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla. Widomin (1989a) mukaan hypoteesi ”tuntuu intuitiivisesti järkevältä”. Haapasalo (1991, 48) huomauttaa, että lähes kaikilla lapsuuden väkivalta- ja laiminlyöntikokemuksilla on vaikutusta myöhempään rikollisuuteen.

Straussin (1991) mukaan fyysinen rankaiseminen pitkällä aikavälillä lisää poikkeavaa käyttäytymistä, mukaan lukien nuoriso- ja aikuisiän rikollisuus, vaikka rankaiseminen saattaisikin välittömästi lisätä toivottavaa käyttäytymistä. Hänen mielestään yhden elämänaikavälillä väkivaltaisuudella on taipumus lisätä väkivaltaista käyttäytymistä muillakin elämänaikavälillä. Omalla aggressiivisuudellaan vanhemmat viestittävät lapselle, että ekspressiivinen ja toista vahingoittava käyttäytyminen on normaalia ja oikeutettua. Lapseen liittyviä riskitekijöitä ovat nuori ikä, fyysinen vamma tai kehitysvammaisuus. Rikosten mahdollisuutta lisää sosiaalisen ja epävirallisen kontrollin väheneminen. Rikostilastoista ilmenee, että alle 18-vuotiaiden tekemät vakavat väkivaltarikokset ovat lisääntyneet vuosituhannen taitteessa. Väkivaltaisen käyttäytymisen taustoista keskeisin merkitys on lapsen kasvuoloilla, lapsen saamalla kohtelulla ja lapsen lähiympäristönsä päihde- ja

mielenterveysongelmilla (Hirvelä, 2005). Sosiaalityössä voidaan tunnistaa sukupolvelta toiselle siirtyvät päihdeongelmat ja alkava syrjäytyminen.

2.5 Yhteisötaso

Söderholm (2005) toteaa, että sosiaalinen syrjäytyminen ilmentää ”yhteiskunnan kyvyttömyyttä taata kaikkien ryhmien ja yksilöiden saataville sitä, mitä voidaan yhteiskunnalta yhteiskuntana edellyttää, ja toisaalta taipumuksena sysätä haavoittuvat ja hankalat yksilöt vähiten haluttuihin paikkoihin”. Ympäristöön liittyviä riskitekijöitä ovat ongelmaperheiden kasaantuminen yhdelle alueelle, huumeiyhteisöt, asuinalueen korkea työttömyys sekä syrjäytyminen. Elonheimo (2010, 24) toteaa, että rikollisuuteen on yhdistetty useita yhteisöllisiä tekijöitä, jotka voivat liittyä sosiaalisiin suhteisiin, kouluun ja työelämään tai asuinympäristöön. Kouluun liittyvistä tekijöistä rikollisuuteen on liitetty huono koulumenestys, alhainen sitoutuminen kouluun tai alhaiset koulutukselliset tavoitteet. Mikäli kaveripiiriin tai ystäviin kuuluu rikollisuutta, nuori voi joutua tahtomattaan tai omasta tahdostaan rikoksiin mukaan.

Iivari (2006) on tutkinut maahanmuuttajien rikosoirehdintaa. Hän on tutkimuksessaan erottanut kaksi ryhmää. Rikoksia tekivät ensinnäkin alun perin hyvin sopeutuneet, mutta normaalit toimeentulomahdollisuutensa ja kunniansa menettämisen kokeneet miehet. Toisen ryhmän muodostavat jo alun perin huonosti sopeutuneet ”ajelehtijat”. Rikoksia tekevät herkemmin sellaiset nuoret, joiden vanhemmat ovat niihin syyllistyneet. Lapset ja nuoret omaksuvat perheen sisäisen kulttuurin sekä arvo- ja normimaailman. Ajoittain voidaan havaita ikävä ilmiö, kun maahanmuuttajanuorten sosiaalinen elämä on nyrjähtänyt rikollisuudeksi ja erityisesti väkivaltaisiksi konflikteiksi muiden etnisten ryhmien ja kantaväestön kanssa. Näiden nuorten kohdalla hätä ja riskien määrä kasvavat, jos he poimivat muista kulttuureista vain ei-hyväksyttävät asiat.

Maahanmuuttajat sijoitetaan usein keskenään samoille asuinalueille, ja näin ollen heidän integroitumisensa suomalaiseen yhteiskuntaan vaikeutuu. Nykyisiltä sota-alueilta muuttavat perheet ovat useasti lapsilukumäärältään suuria, ja Itä-Helsingin alueella joissakin kouluissa saman luokan lapsista enemmistö on maahanmuuttajataustaisia.

2.6 Suojaavat tekijät

Riskitekijöiden tunnistaminen on lastensuojelun avohuollon varhaisen puuttumisen käytännöissä tärkein ja vaativin tehtävä. Pirkko-Liisa Rauhala (1998a, 25-27) tunnistaa riskien ennakoimisen yhdeksi sosiaalipolitiikan tehtävistä. Juhila (2006, 55-77) toteaa, että lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy perustuu riskitekijöiden tunnistamiseen ja varhaiseen puuttumiseen. Intervention tulee tapahtua kyllin varhain, kun ongelmat ovat vielä hallittavissa. Sovittelu on yksi lastensuojelun avohuollon interventiomenetelmä. Kaikista varhaisen kasvuympäristön riskitekijöille altistuneista lapsista ei tule rikoksentekijöitä. Silloin puhumme lapsen suojaavista tekijöistä. Salmi (2009) kuvailee syrjäytymistä suojaavia tekijöitä, jotka ovat:

- yksilön vahvuudet, kognitiiviset kyvyt, temperamentti, motivaatio, käsitys itsestä ja sosiaaliset taidot
- suunnitelmallisuus, tavoitteiden asettaminen
- onnistumisen elämykset harrastuksissa ja oppimisessa sekä
- myönteinen suhtautuminen oppimiseen.

Myös sellaisten tekijöiden, joita voidaan kuvata käsitteellä sosiaalinen pääoma, on todettu tarjoavan suojaa rikolliselta kehitykseltä (Salmi 2005, 2006). Elonheimo (2010, 25) tähdentää, että suojaavien tekijöiden lisäksi voidaan puhua psyykkisestä vastustus- tai sopeutumiskyvystä tai sitkeydestä (resilience).

2.7 Varhaiseen puuttumiseen erikoistuneet projektit Helsingissä

Yhteiskunnan tapa kontrolloida poikkeavaa käyttäytymistä riskipoliittisen ja riskien hallintajärjestelmän keinoin on viranomaisten puuttumiskulttuuria. Lasten ja nuorten poikkeavaa käyttäytymistä kontrolloiva viranomaisten puuttumiskulttuuri pohjautuu lastensuojelulakiin ja rikoslakiin. Lastensuojelulaki sisältää ennaltaehkäisevää tukea, varhaista puuttumista ja korjaavaa tukea. Kriminologisen ajattelutavan mukaan sosiaalisten ongelmien syihin voidaan vaikuttaa kohdennettujen interventioiden avulla (Satka 2003, 131).

Nuoren olosuhteisiin on vaikutettava varhaisella puuttumisella lapsuudessa jo huomattavasti ennen kuin nuoren oma käyttäytyminen etenee siihen, että häneen itseensä kohdistuva rikosoikeuden seuraamusjärjestelmä alkaa toimia. Siinä vaiheessa, kun nuoren varhaisemman, inhimillisemmän ja itse asiassa myös yhteiskunnalle pitkällä tähtäimellä halvemmän ja

helpomman puuttumisen keinot päiväkodeissa, kouluissa ja lastensuojelussa on ohitettu, ja nuori joutuu rikosoikeusjärjestelmän kanssa tekemisiin, ollaan jo kaukana helpoista keinoista.

Pohdittaessa varhaista puuttumista lasten ja nuorten rikosoirehdintaan Helsingin Itäkeskuksen poliisin ja sosiaalipäivystyksen nuorisoyksikön kanssa syntyi Näpistely-projekti eli Näppäri. Näppäriin työmenetelmä alkoi 1995 Itä-Helsingissä ja sen jälkeen Helsingin keskustassa. Myöhemmin menetelmä muodostui vakiintuneeksi työmuodoksi Helsingin sosiaalipäivystyksessä työskenneltäessä alle 15-vuotiaiden näpistelijöiden kanssa. Työmuoto oli poliisin, vartijan ja sosiaaliohjaajan yhteistyötä nuoren auttamiseksi. Aluksi vartija otti kaupassa kiinni näpistelevän nuoren ja laati anastusilmoituksen. Sen jälkeen asia siirtyi poliisille, joka otti vastaan näpistelijän ja anastusilmoituksen. Poliisin tehtäväksi jäi lapsen henkilöllisyyden selvittäminen ja näpistelyksen ilmoittaminen lapsen vanhemmille. Poliisi toimitti tutkintailmoituksen Näppäriin jatkotoimenpiteitä varten. Näpistelyprojektin työntekijät työskentelivät yhdessä nuoren vanhempien kanssa epäsosiaalisen käyttäytymisen syyn selvittämiseksi. Näppäriin työntekijöillä oli yhteistyötä myös alueen lastensuojelun kanssa. Nopea ja tehokas pysäyttäminen vakuuttaa ensikertalaiset, vain harvat heistä jatkoivat näpistelyä. Nopea, varhainen ja tehokas puuttuminen tuotti tuloksia lasten rikosten ehkäisyssä. Eri toimijoiden yhteistyö lisäsi tehokkuutta. Viranomaisten yhteydenpito huoltajaan on lasten näkökulmasta vakavaa puuttumista. Näpistely-projekti lisäsi kiinnijäämisriskiä, ja Helsingin kaupungin tilastojen mukaan näpistelyn uusiminen vähentyi.

Näppäriin asiakkaita olivat alle 15-vuotiaat lieviin rikoksiin syyllistyneet lapset ja heidän vanhempansa. Otaksuttavasti suurin osa Näppäriin asiakkaista oli syyllistynyt jo aiemmin johonkin rikokseen, vaikka ei ehkä ollutkaan jäänyt siitä kiinni. Lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa käydyissä keskusteluissa kävi toisinaan ilmi, että lapsen näpistely oli oire lapsen tai perheen muusta elämäntilanteesta. Lapsen oireilu oli voinut näkyä jo aiemminkin muunlaisena asosiaalisena käyttäytymisenä. (Helsingin sosiaalipäivystyksen laatukäsikirja 2005, 6; Saari (2007, 25-26). Vuoden 2010 alussa Näppäri-nimike jäi pois käytöstä, ja sosiaalipäivystyksen nimi muuttui sosiaali- ja kriisipäivystykseksi. Sen nuorisoryhmässä sosiaaliohjaajat työskentelevät alle 15-vuotiaiden rikoksilla oirehtivien kanssa Näppäriin toimintamenetelmää käyttäen ja vaativimmissa tapauksissa sosiaaliohjaaja ja sosiaalityöntekijä arvioivat yhdessä lapsen tai nuoren tilanteen ja palveluntarpeen. Sosiaaliohjaajat ohjaavat myös mahdolliset soviteltavissa olevat rikokset sovitteluun. Suuremmat yritykset ja kauppa- ja palvelusetelipaketit eivät pääsääntöisesti suostu sovitteluun, jolloin synnä

lienee tapausten lukuisuus. Asianomistajista yksityisyrittäjät, kuten kioskien pitäjät, saattavat suostua sovitteluun myös näpistyksiä. Yleensä näpistelyt eivät tule sovitteluun, ja osa näpistelijöistä tulee jatkamaan vakavammilla rikoksilla poliisin ja sosiaaliohjaajien puuttumisesta huolimatta.

Itä-Helsingin alueella syntyi vuoden 2006 keväällä kehittämishanke, jolla pyrittiin tehostamaan nuorten päihteidenkäytön varhaista puuttumista. Sama työmuoto otettiin myöhemmin käyttöön Pohjois-Helsingissä. Kehittämishankkeessa poliisi valvoi tehostetusti alle 18-vuotiaiden nuorten päihteidenkäyttöä yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Poliisi laati päihtyneestä nuoresta päihtymisilmoituksen, joka toimitettiin sosiaalipäivystyksen nuorisoryhmään.

Saari (2007, 27-28) on tarkastellut tutkimuksessaan päihdetyötä helsinkiläisten nuorten keskuudessa. Päihdekenttätöyön asiakkaita olivat alle 18-vuotiaat nuoret, joiden päihteidenkäyttö herätti huolta vanhemmissa ja viranomaisissa. Lähes kaikkien kohdalla epäiltiin myös huumausaineiden kokeilua tai käyttöä. Nuorilla, joiden päihteidenkäyttö oli jatkunut jo pidempään, oli usein ongelmia myös perhesuhteissa, kiinnittymisessä kouluun tai työhön sekä psyyken alueella. Maahanmuuttajataustaisten nuorten rikos- ja päihdeoirehdintaan puuttumiseen liittyi ongelmia, jotka johtuivat siitä, että palvelujärjestelmällä oli ollut vaikeuksia vastata näiden nuorten ja heidän perheidensä tarpeisiin. Toimintaympäristöä leimasi ongelmien kasautuminen selkeästi tietyille asuinalueille ja perheille. Lisäksi kaupungin kiristynyt taloustilanne on näkynyt palveluiden ja voimavarojen heikkenemisenä. Tämä johti muun muassa siihen, että alueen lastensuojelun rajalliset voimavarat kohdennettiin ensisijaisesti pienten lasten ja heidän perheidensä kanssa työskentelyyn oirehtivien nuorten jäädessä vähemmälle huomiolle.

Karavaani-projektit olivat suunnattu tietyn alueen nuorille, joiden tilanne aiheutti huolta alueen viranomaisverkostossa. Tyypillisesti huolta aiheuttavia asioita olivat nuorten koulunkäynti, päihteidenkäyttö, rikokset sekä yleinen rauhattomuus. Karavaani-projekteissa tärkeimmät yhteistyökumppanit olivat nuorisotalo, lähipoliisi, seurakuntien nuorisotyö ja lastensuojelulaitokset. Karavaani-projekteissa asiakkaita olivat nuorten lisäksi heidän lähiverkostonsa jäsenet: vanhemmat, sukulaiset ja kaverit. (Helsingin sosiaalipäivystyksen laatukäsikirja, 2005, 8.) Karavaani-projektit päättyivät vuonna 2003, ja sosiaaliohjaajat siirtyivät toiminnallisten ryhmätyömuotojen toteuttajiksi sosiaalipäivystyksen

nuorisoryhmässä. Kenttätyön toiminnalliset ohjaajat kokosivat varhaisessa vaiheessa ennen lastensuojelun asiakkuuden alkua tyttö- ja poikaryhmät, joiden kanssa he työskentelivät ryhmämuotoisesti usean kuukauden ajan. Toiminnallisten työryhmä päättyi kriisi- ja sosiaalipäivystyksessä, ja työntekijät siirtyvät syksyn 2010 aikana muihin organisaation muutoksen mukanaan tuomiin uusiin tehtäviin.

Lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteitä palvelemaan kehitettiin Spinnu-projekti, joka oli Venäjän alueilta muuttaneille murrosikäisille nuorille tarkoitettu kasvua tukeva työmuoto. Se oli nuoriosiankeskuksen kohdennettua nuorisotyötä ja aloitti toimintansa maaliskuussa vuonna 2004 Itä-Helsingin alueella. Toiminnan lähtökohtana oli varhainen puuttuminen. Nuoret ohjattiin Spinnuun oppilashuollon tai sosiaalityöntekijän lähettämänä silloin, kun nuori oireili normaalia murrosikää enemmän koulussa, vapaa-ajalla tai kotona. Kiusatuksi voi joutua pelkästään vierasmaalaisen nimen tai kielitaidon puutteen takia. Osalla nuorista oli luvattomia poissaoloja, osa häiriköi ja osa vetäytyi syrjään ja masentui (www.nuoriso.hel.fi).

Maahanmuuttajuus toi uudessa kotimaassa nuoren kasvuun helposti ylimääräistä painolastia. Maahanmuuttajille tarkoitettu vuonna 2005 syntynyt MAMU-projekti sulautui vuonna 2007 nuorisosiankeskuksen työmuodoksi, ja MAMU:n olohuoneet on lopetettu. Maahanmuuttajanuorten integroituminen onnistui toisten nuorten joukkoon myös nuorisotalojentoimintojen piirissä.

Lasten ongelmien kohdalla kritiikki yleensä kohdistuu vanhempiin, joiden ensisijaista kasvatusvastuuta pyritään painottamaan. Käytännössä puuttuminen lasten ongelmiin edellyttää useimmiten tarttumista myös vanhemmuudessa ilmeneviin ongelmiin. Esimerkiksi koti ja koulu ovat lapsuuden keskeisiä instituutioita, joiden välistä yhteistyötä on pidetty lapsuuden hallittavuuden edellytyksenä. Lapsuutta ja vanhemmuutta kontrolloimalla on haluttu paitsi parantaa kodin ja koulun yhteistyötä, myös varmistaa kodin ja koulun yhteinen linja lapsen kasvatukseen liittyvässä kysymyksissä (James & James 2001, 216-217). Aivan kuten vanhemmat pohtivat, miten kasvattaa lapsiaan parhaalla mahdollisella tavalla, viranomaiset joutuvat pohtimaan, miten käsitellä lakia rikkovia nuoria, joiden toimiin on puututtava virallisjärjestelmän toimesta (Marttunen 2008, 120).

Harrikarin (2006, 20) mukaan varhainen puuttuminen ei ole vain yksittäinen menetelmä, vaan sen voima on juuri soveltamisen monimuotoisuudessa. Varhaista puuttumista voidaan pitää keskeisenä riskipolitiikan toteuttamisen välineenä tilanteessa, jossa laajan institutionaalisen sosiaalipolitiikan lähtökohdista on annettu periksi ja jäljellä olevia niukkoja resursseja pyritään allokoimaan tehokkaasti. Resurssien kohdentaminen riskien hallinnan ja laskennan keinoin saa korostetun aseman, vaikkakin riskikäsitettä käytetään politiikkaohjelmissa ja ammatillisissa käytännöissä usein ennemminkin osana tarkentamatonta, yhteistä jaettua riskidiskurssia kuin analyttistä riskien kalkylointia. Puuttumisen kulttuurin toiminnan ja varhaisen puuttumisen kohteeksi asemoidaan pääsääntöisesti ”korkeassa riskissä” tai ”syrjäytymisvaarassa” olevat nuoret (high-risk offenders, hot-spots), joiden toimintaan tehdään interventioita yhteiskunnan suojelemiseksi.

Vierimö (2007) huomauttaa, että emme voi poistaa aggressiivista käyttäytymistä syyttämällä yhteiskuntaa, mielenterveystyötä, vanhempia tai mediaa. Kaikkien näiden tahojen on toimittava yhteistyössä, jotta syrjäytyneen tai sairaan ihmisen ei tarvitse hakea teolleen viikkoja kestävä huomiota julkisuudesta.

Hirvelä (2005) kiinnittää huomiota viranomais- ja vapaaehtoistyön yhteistyön kehittämiseen. Hän toteaa, että nopea ja oikea-aikainen nuoren rikokseen puuttuminen ja nuoren tukeminen rikoksettomaan elämään edellyttää eri hallinnonaloilla toimivien viranomaistahojen kitkatonta yhteistyötä ja kykyä työskennellä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Nuorilla rikosten-tekijöillä on jo nykyisessä suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä erityisasema, mikä näkyy muun muassa rangaistuksen mittaamista koskevissa erityissäännöksissä, nuorten rikosten käsittelyn nopeuttamisessa ja vuoden 2005 alussa vakinaistetussa ja valtakunnallistetussa nuorisorangaistuksessa. Erityisasemastaan huolimatta nuorten seuraamusjärjestelmä ja nuorten rikosoikeudellinen asema kaipaa kipeästi lainsäädäntömme uudelleenarviointia. Myös kansainvälisessä vertailussa voi sanoa, että nuorten rikosentekijöiden kohtelu suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä on jäykkää ja vaihtoehdotonta. Uudet lait tuovat muutoksen yli 60 vuotta vanhaan lainsäädäntöömme. Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (24.6.2010/633) tuli voimaan 1.1.2011. 1 §:n mukaan lakia sovelletaan 15-20-vuotiaana tehdystä rikoksesta epäillyn nuoren syyteharkintaan, seuraamuksen määrittämistä ja seuraamuksen täytäntöönpanoa varten tehtävään tilanteen selvittämiseen. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisen tarkoituksena on kartoittaa

nuoren syyllistymisen riskiä ja edellytyksiä tukea nuorta elämään rikoksetonta elämää.

Lain voimaantullessa sosiaaliviranomaiselta siirtyi henkilötutkinnan laatiminen nuoresta rikoksesta epäillystä Rikosseuraamuslaitoksen tehtäväksi vuoden 2011 alusta lukien. Käytännössä 3 §:n perusteella esitutkintaviranomaisen on 14 vuorokauden kuluessa siitä, kun nuori on kirjattu nuorena rikoksesta epäilynä esitutkintaviranomaisen tietojärjestelmään, ilmoitettava nuoren rikoksesta syyttäjälle, sosiaaliviranomaiselle ja Rikosseuraamuslaitokselle. 4 §:n mukaan saatuaan tiedon nuoren rikoksesta syyttäjän on 14 vuorokauden kuluessa pyydettävä Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvitys, jos rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakkoa (24.6.2010/633).

Helsingissä rikoksesta epäillyn nuoren elämäntilanteen selvittämisestä on sovittu yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen ja Sosiaali- ja kriisipäivystyksen nuorisoryhmän sosiaalityöntekijöiden kanssa. Nuori on useimmiten tullut nuorisoryhmän tietoisuuteen jo poliisin ilmoittaessa kuulusteluista, joissa sosiaalityöntekijä on mukana. Sosiaalityöntekijä aloittaa mahdollisimman pian työskentelyn rikoksesta epäillyn nuoren kanssa arvioimalla lastensuojeluasiakkuuden tarvetta. Rikosseuraamuslaitos pyytää nuorisoryhmästä lastensuojelutyöntekijöiltä nuorta koskevan seuraamusselvityksen, jonka Rikosseuraamuslaitos toimittaa syyttäjänvirastoon syyttäjän pyynnöstä. Rikosseuraamuslaitos ottaa kantaa nuoren uusintarikollisuuden riskiin ja valvontaan..

Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta (24.6.2010/634) tuli voimaan 1.1.2011. Lain 1 §:n perusteella ehdollisen vankeuden valvonnan tarkoituksena on tukea valvottavaa hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi sekä estää häntä tekemästä uusia rikoksia. Valvonnan täytäntöönpanosta huolehtii Rikosseuraamuslaitos. Nuoren oikeusedustus kuuluu edelleen sosiaalilautakunnan puolesta lastensuojelun sosiaalityöntekijälle

3 RIKOSKONTROLLIN MUODOT

3.1 Retributiivinen oikeus

Retributiivinen oikeus on klassinen käsite oikeudesta. Klassis-retributiivisen järjestelmän ideologinen perusta on rikosoikeuden sovitusfunktio. Sovituksen perusta on nuorilla ja aikuisilla sama: yleistä rikoslakia sovelletaan eri ikäryhmiin ja käytössä ovat pitkälti samat rangaistukset. Nuoria koskevat poikkeussäännöt. Rangaistukset ovat lievempiä kuin aikuisilla, ehdollisen rangaistuksen käyttömahdollisuus on nuorilla laajempaa ja käytössä ovat erityiset nuorisovankilat. Rangaistusta käytetään sovituksen vuoksi eikä rangaistavaa nuorta pyritä parantamaan. Yleisestävyys on keskeisessä asemassa klassis-retributiivisessa järjestelmässä ja sen oletetaan vaikuttavan myös nuoriin. (Marttunen, 2008, 125; Weigend 1992, 731-736.)

Retributiolla tarkoitetaan rankaisemista, joka ”ansaitaan” rikoksella. Rankaisemisella pyritään tasapainottamaan rikoksen oikeustila, samalla poistetaan rikosentekijän epäoikeudenmukaisesti ansaitsema etu. (Iivari 2007, 22.) (ks. taulukko 2 sivulla 35).

3.2 Rehabilitatiivinen oikeus

Rehabilitatiivinen oikeus toimii Suomen vankienhoitolaitoksessa. Suomea velvoittavan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan mukaan ketään ei saa rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Vankeuden tarkoituksena ei ole vapauden menettämisen tai rajoittamisen ohella aiheuttaa ruumiillista kärsimystä, vahingoittaa tuomitun mainetta tai aiheuttaa tarpeetonta psyykkistä kärsimystä. Vankeus on pantava täytäntöön niin, että sen rangaistussisällöksi muodostuu vain vapauden menetys. (Mohell ja Pajuoja 2006, 26.) Rangaistus rehabilitaationa korostaa rikosentekijän kuntoutumista ja sosiaalista integraatiota. (ks. taulukko 2 s.35).

Eduskunnan lakivaliokunnan mietinnön yksi tärkeimmistä tavoitteista oli sijoittajayksiköiden toiminnan vakiinnuttaminen. Säädetävän lain mukaan juuri sijoittajayksikkö laatii kaikille vankilaan saapuville vangeille rangaistusajan suunnitelman, joka uuden lain mukaan on keskeinen väline rangaistusajan mahdollisimman tarkoituksenmukaisessa toteuttamisessa. (Mohell ja Pajuoja 2006, 24.)

Toinen merkittävä elementti mietinnössä liittyi pyrkimykseen laajentaa vankien osallistumisvelvollisuutta ja -mahdollisuuksia siten, että 70 -75 prosenttia kaikista vangeista olisi kokopäiväisesti mukana jossakin toiminnassa. Vankeinhoidon uutena tavoitteena on huolehtia yhteiskunnan, henkilökunnan ja vankien turvallisuudesta sekä toimia vangin kanssa niin, että hänen valmiutensa elää rikoksetonta elämää parantuvat. (Mohell ja Pajuoja 2006.)

Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteiden määrittelyminen laissa on tärkeää, koska tavoitteet muodostavat lähtökohdan käytännön vankeinhoidon kehittämiseksi sekä lain muiden säännösten tulkinnalle. Täytäntöönpanon tavoitteet on kirjattu vankeuslakiin vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihuoltolaitoksen periaateohjelmassa esitettyjen periaatteiden ja vallitsevan kriminaalipoliittisen ajattelun pohjalta siten, että rikoksettomaan tavoitteenasettelussa ilmaistaan entistä selvemmin uusintarikollisuuteen vaikuttaminen sekä elämäntavan ja vangin yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen. Tavoitteenasettelu perustuu myös kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen sopimuksen 10 (3) artiklaan sekä vankeinhoitoa koskeviin suosituksiin (emt).

Sama tavoitteenasettelu on kirjattu lisäksi useiden muiden maiden lainsäädäntöön. Elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan voidaan vankeusaikana tukea monin tavoin. Vangin toimintakykyä pyritään parantamaan hänelle soveltuvalla työllä, koulutuksella ja muulla toiminnalla, joka määritellään kullekin vangille tehtävässä yksilöllisessä rangaistusajan suunnitelmassa. Vangin kykyä rikoksettomaan elämäntapaan voidaan edistää uusintarikollisuuteen vaikuttavilla toimintaohjelmilla. Yhteiskuntaan sijoittumisen kannalta merkityksellistä on myös tukea vangin yhteyksiä omaisiin ja läheisiin vankeuden täytäntöönpanon aikana. (Mohell ja Pajuoja 2006, 25-26.) Nykyinen vankeuslaki (2005/767) tuli voimaan vuonna 2006.

Rehabilitatiivisen järjestelmän tavoitteena on nuoren käyttäytymisen oikaiseminen. Suuntausta voidaan kutsua myös paternalistiseksi. Taustalla on olettaamus, että rikoksentekijä on mahdollista parantaa ja hänen käyttäytymistään oikaista. Rehabilitatiivisen mallin arvostelussa on nostettu esiin, että nuoria on sen varjolla itse asiassa saatettu kohdella ankarammin kuin aikuisia ja että nuorisorikosoikeuden perusidea eli kasvatus on todellisuutta vastaamaton ohjelmajulistus, jolle on helppo saada poliittisessa keskustelussa tukea. Kriitikoiden mukaan rangaistusjärjestelmä ei voi tarjota kasvatuksellisia puitteita, eikä kasvatuksesta nuoriso-

rikosoikeuden kontekstissa voi aidossa merkityksessä puhua. Nuoren olosuhteilla on saattanut lisäksi olla hyvin vähäinen rooli seuraamusta määrättäessä. (Marttunen 2008, 125.)

3.3 Restoratiivinen oikeus ja sovittelun teoria

Restoratiivinen oikeus on rikoksiin soveltuva ratkaisukeskeinen lähestymistapa, johon osallistuvat tekijät, uhrin ja koko yhteisö niin laajasti kuin mahdollista kiinteässä yhteistyössä virkajärjestelmän kanssa. Kysymys ei ole yhdestä ainoasta erityisestä käytännöstä, vaan toimintaperiaatteiden moninaisuudesta, joka ohjaa mitä tahansa rikoksen kanssa työskentelevää toimijaa tai ryhmää kohti yleistä käytäntöä. (Marshall, 1999.)

Rikosten sovittelun keskeinen taustateoria on restoratiivinen eli korjaava oikeus.

Restoratiivisen oikeuden ydin on se, että osapuolet kokoontuvat ulkopuolisen sovittelijan tai muun koollekutsujan avulla keskustelemaan siitä, mitä seurauksia rikoksella on ollut ja mitä sen johdosta pitäisi tehdä. Yksi norjalaisen Nils Christien (1977) siteeratuimmista artikkeleista on ”Conflicts as Property”, jossa hän määritteli rikokset konflikteiksi ja konfliktit omaisuudeksi ja tärkeiksi voimavaroiksi. Christien mukaan nykyinen rikosoikeus johtaa konfliktin varastamiseen niiden osapuolilta. Konfliktit ovat kallisarvoista omaisuutta, joka on palautettava kansalle.

Mielityinen (1999, 3) toteaa restoratiivisen oikeuden lähtökohtana olevan sen, että rikos ei viime kädessä ole teko valtiota, vaan ihmistä vastaan. Rikosten sovittelun on ajateltu toteuttavan tätä lähtökohtaa. Sovittelu on aktiivinen ja henkilökohtainen menettelytapa konfliktien ratkaisemiseksi, ja siinä painotetaan rikokseen liittyviä tunteita sekä materiaalistien menetysten korjaamista.

Restoratiivisen oikeuden periaatteiden mukaan rikos ei ole ainoastaan lakien rikkomista, vaan yksityisen ihmisen ja konkreettisten suhteiden loukkaamista. Restoratiivisen oikeuden tavoitteena on saattaa rikokseen eniten vaikuttavat avainkysymykset ratkaisukäsittelyyn ja kiinnittää huomiota parantamisen myönteiseen muutokseen. Lisäksi sen tulee vähentää rikollisuuden todennäköisyyttä tulevaisuudessa (ks. taulukko 2 s. 35). Uhrit ovat mukana prosessissa ja tuntevat tyytyväisyyttä prosessin jälkeen. Tekijät ymmärtävät, kuinka heidän toimintansa on vaikuttanut toisiin ihmisiin, ja ottavat vastuun toiminnastaan. Tavoitteisiin kuuluu saada aikaan päätös tai sopimus, jolla vahingot korvataan, ja saada aikaan sekä uhrille että tekijälle tunne siitä, että asia on loppuunkäsittely, ja palautuminen (reintegraatio)

yhteiskuntaan tai yhteisöön on tapahtunut. Restoratiivisen oikeuden käsite on 1980-luvun lopulta angloamerikkalaista perua, ja se on rantautunut Eurooppaan 1990-luvun puolivälissä. (Iivari 2007, 22.)

Restoratiivisen oikeuden päämäärät voidaan hyvin yleisellä tasolla määritellä seuraavasti:

- 1) lähiyhteisön turvallisuuden edistäminen
- 2) perustavana lähtökohtana osapuolten tarpeet
- 3) osapuolten selviytyminen tulevaisuudessa
- 4) koko yhteiskunnan yleisen turvallisuuden lisääminen. (Iivari 2007, 23.)

Mielityinen (1999, 4) toteaa, että restoratiivisen oikeuden ideologiasta voidaan erottaa neljä keskeistä tekijää, joihin halutaan kiinnittää huomiota. Ensinnäkin ideologiassa on arvosteltu uhrin heikkoa asemaa länsimaisessa rikosprosessissa, joka keskittyy tekijään. Uhrin on todettu usein olevan nykyisessä rikosprosessissa kaksinkertainen häviö: jouduttuaan ensin rikoksen uhriksi hänet laiminlyödään vielä tuomioistuinprosessissakin. Uhri halutaan sitoa mukaan oikeudelliseen prosessiin yksilönä, jolla on oikeutettuja vaatimuksia. Uhrin oikeuksien turvaaminen nähdään tärkeämpänä valtion tehtävänä kuin tekijän rankaiseminen. Restoratiivisen prosessin katsotaan turvaavan perinteistä rikosprosessia paremmin uhrin mahdollisuuden puolustaa vaatimuksiaan emotionaalisia, ei-materiaalisia ja materiaalisiakin menetyksiä koskien.

Restoratiivisella oikeusprosessilla halutaan tarjota tekijälle mahdollisuus ottaa vastuu aiheuttamastaan vahingosta ja selvittää uhrille teon syyt. Restoratiivisen oikeuden periaatteisiin nojaavan prosessin toivotaan integroivan rikoksen tekijää sosiaalisesti paremmin kuin stigmatisoiva perinteinen rikosoikeusprosessi. Restoratiivisen oikeuden halutaan onnistuvan siinä, missä retributiivisen oikeuden mukaisen prosessin katsotaan epäonnistuneen, erityisestävyyden toteuttamisessa eli rikoksen uusimisriskin vähentämisessä. (Mielityinen 1999, 5.)

Restoratiivisen prosessin tärkeä lopputulos on molempien (kaikkien) osapuolten hyväksymä sopimus, joka on syntynyt heidän oikeudenmukaiseksi kokemassaan prosessissa. Restoratiivisen oikeuden mukainen prosessi ei pyri ainoastaan uhrin vahingon korvaamiseen tai muodolliseen anteeksipyyntöön, vaan havahduttamaan tekijän kokemaan syvällisemmin vastuunsa uhristaan ja yhteiskunnasta. Uhrin ja tekijän lisäksi yhteisöllisyys on

restoratiivisessa oikeudessa tärkeä näkökulma. Rikollinen käyttäytyminen nähdään ennen kaikkea sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena eikä yksilön eristyneenä toimintona. Rikosoikeusjärjestelmän tulisi keskittää voimavaransa ennen kaikkea tekijän, uhrin ja yhteisön välisten siteiden vahvistamiseen. (Schneider 1991, 81-83.) Sosiaalisesti integroivien konfliktinratkaisustrategioiden tulisi yhä enenevässä määrin ottaa yhteisö mukaan prosessiin. Useiden restoratiivisten tavoitteiden toteutuminen vaarantuukin ilman sosiaalisten verkostojen tukea.

Neljäs restoratiivisen oikeuden piirre liittyy rankaisulliseen tehtävään rikosoikeuden sisällä. Restoratiivisen oikeuden tulisi korvata rikosoikeudellinen rankaisullinen tehtävä. Lisäksi restoratiivisen prosessin tulos voidaan huomioida virallisen rikosoikeuden tuomiossa. (Mielityinen 1999, 6). Restoratiivinen oikeus edustaa kriminaalipoliittisessa keskustelussa niin sanottua ”kolmatta tietä” retributiivisen lähestymistavan ja rehabilitatiivisen näkökulman jälkeen. Retributio korostaa rangaistusta ja rehabilitaatio kuntoutusta. (Iivari 2007, 22.)

Taulukko 2. Retributiivisen, rehabilitatiivisen ja restoratiivisen oikeuden luonne
Henrik Elonheimo (2005)

	Retributiivinen	Rehabilitatiivinen	Restoratiivinen
Fokus	Teko	Tekijä	Rikosvahingot
Keinot	Rangaistus	Hoito, kuntoutus, hyvinvointipalvelut	Kohtaaminen, dialogi
Keskeinen toimija	Oikeusviranomaiset	Sosiaali- ja terveysviranomaiset	Asianosaiset, yhteisö, kansalaisyhteiskunta
Tavoite	Juridis-moraalinen tasapaino, pelotus, inkapasitaatio, laillinen menettely, prosessuaalinen totuus	Norminmukainen käytös	Vahinkojen ja ihmissuhteiden korjaaminen & uusintarikollisuuden ehkäisy
Uhrin asema	Toissijainen	Toissijainen	Keskeinen
Miten onnistumista mitataan?	Sanktiovarmuus ja -ankaruus	Norminmukainen käytös	Asianosaisten tyytyväisyys & lievempi ja harvempi uusintarikollisuus

3.4 Sovittelun lähtökohdat ja nykytilanne Suomessa

Suomessa alaikäisten osapuolten sovittelua ohjaavat lait ovat:

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 20.11.1989 (SopS 60/1991)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) (asiakaslaki)

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) (julkisuuslaki)

Laki holhoustoimesta (1.4.1999/442)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361)

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (9.12.1015/2005) (sovittelulaki)

Lastensuojelulaki (5.8.1983/683) kumottu lailla (2007/417) vanha LSL

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) LSL

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa ROL (11.7.1997/689)

Poliisilaki (7.4.1995/493)

Rikoslaki RL (19.12.1889/39)

Erilaisten riitojen ja rikosten ympärille on kehittynyt useita toimivia sovittelukäytäntöjä ja palveluja. Suomessa toimivia sovittelupalveluja ovat perheasian sovittelu, lasten huolto- ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanosovittelu, läheisneuvonpito, koulusovittelu, työyhteisösovittelu, monikulttuurinen sovittelu, ympäristöasioiden sovittelu, tuomioistuinsovittelu ja kansainvälinen sovittelu.

Sovitteluun ohjaamisesta säädetään lastensuojelulain 24 §:ssä (vastuu lapsen edun turvaamisesta). Toimielimen tulee tarvittaessa ohjata lapsi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelussa annetun lain (1015/2005) mukaiseen sovitteluun. Sovittelu nähdään pysäyttäjänä ja siitä kerrotaan lastensuojelulain 36 §:n muut lastensuojelun avohuollon tukitoimet kohdassa 9 (muuta lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia). Lisäksi sovittelu nähdään veloitteena ja avun avaimena sekä lapsen osallisuuden vahvistamisena.

Sovittelutoiminnan rikkaus ja sen suomalainen erityispiirre - ruohonjuuritason kansanomaisen toiminta - on muodostunut sen rajoitteeksi. Sovittelutoiminta ei ollut yhdenvertaisesti saatavilla maan eri osissa ennen sovittelulain voimaantuloa 1.6.2006. Maassamme on tällä hetkellä yli 1000 koulutettua sovittelijaa, jotka työskentelevät vapaaehtoissovittelijoina. Lain voimaantulon jälkeen rikosasioiden sovittelulla tarkoitetaan laissa maksutonta palvelua, jossa

rikoksesta epäilylle ja uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti ja käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden korvaamiseksi. Erityisesti syrjäseuduilla toiminnan järjestäminen oli vaikeaa muun muassa pitkien etäisyyksien takia. Toisaalta rikosasioiden sovittelutoimintaa oli mallikkaasti järjestetty siellä, missä sitä eniten tarvittiin eli suurissa kaupungeissa ja asustuskeskuksissa. Yhdenvertaisuuden ja oikeusturvan näkökulmasta on tärkeää, että kansalaisilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet hakeutua sovitteluun asuinpaikasta riippumatta. Samoin poliisi- ja syyttäviviranomaisilla tulisi aina harkintansa mukaan olla mahdollisuus ohjata tapaus sovitteluun maan kaikissa osissa.

3.4.1 Sovittelun ja oikeudenkäynnin peruserot

Miksi nuoren ja ensi kertaa rikoksesta epäillyn on tärkeää päästä osallistumaan sovitteluneuvotteluun? Juntunen (1991, 139) toteaa, että asiat tulevat nuorten kannalta sovittelussa paremmin esille kuin oikeudessa. Nuoret voivat oikeudessa hämmennyksissään ja pelästyneenä myöntää sellaistakin, mitä eivät ole tehneet, ja ratkaisusta tulee epäoikeudenmukainen. Oikeus ei ota kantaa asioihin enää sen jälkeen, kun asia on ratkaistu. Sovittelussa asioita käsitellään epävirallisemmassa ilmapiirissä, jolloin nuorekin on helpompi esittää oma näkökantansa, ja asiat tulevat paremmin ymmärretyiksi kuin oikeudessa, missä asioiden perusteelliseen selvittelyyn ei aina ole tarpeeksi aikaa.

Sovittelussa epäilty ja asiaomistaja kohtaavat toisensa ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Käräjäoikeudessa rikoksesta epäillyn ja asianomistajan asianajajat vastaavat päämiestensä puolesta, eivätkä asianosaiset välttämättä kohtaa toisiaan. Tolonen (2006, 585) on vertaillut sovitteluneuvottelun ja käräjäoikeuden prosessien eroa seuraavasti:

Sovitteluneuvottelu on:

- intressisuuntautunutta
- arvoja luovaa
- vapaaehtoista, yhteisymmärrykseen perustuvaa joustavaa menettelyä
- normeja luovaa
- tilannesidonnainen, yksilöllistä ja henkilökeskeistä

Oikeudenkäynti on:

- oikeussuuntautunutta
- arvoja vaativaa
- pakottavaa ja sitovaa
- normien määräämää
- johdonmukaista ja ennustettavaa

- suhdannesuuntautunutta
- tulevaisuuteen suuntautuvaa
- vertaispohjaista
- yksityistä ja luottamuksellista
- yhteistoiminnallista
- menettelykeskeistä
- tosiasia- ja menneisyysuuntautunutta
- ammattimaistunutta
- julkista ja virkavastuullista
- riitelevää

Konfliktinratkaisun näkökulma pakottaa ajattelemaan uudelleen tekijän roolia rikosprosessissa. Perinteisesti tekijä on ollut prosessin kohde, johon esitutkinnassa, syyteharkinnassa, oikeudenkäynnissä ja täytäntöönpanossa on kohdistettu rikosoikeudellisia toimenpiteitä. Sovittelussa tekijä on toimiva subjekti, joka vaikuttaa aktiivisesti vuorovaikutuksessa toisten asianosaisten ja sovittelijan kanssa siihen, miten riita ratkaistaan. (Tolonen 2006, 585.)

Sovitteluprosessin ja tuomioistuinkäsittelyn erot muodostavat lähtökohdan sovittelu-tapaamiselle asetetuille tavoitteille. Sovitteluprosessiin keskittyneissä pohdinnoissa on sovittelusta toivottu syvempää prosessia, jonka aikana osapuolet oppivat tuntemaan toisensa inhimillisinä kanssaihmisinä. Sovittelun toivottaisiin olevan paljon enemmän kuin sovittelusopimukseen ja vahingonkorvaukseen tähtäävä prosessi. Tehokas konfliktinratkaisu on ”tie sydämeen” – se tähtää osapuolissa tapahtuvaan muutokseen, joka mahdollistuu prosessin sisältämän dialogin ja keskinäisen auttamisen kautta (Umbreit 1995, 18).

Rikosasioiden sovittelu on oikeuskäsittelylle rinnakkainen tai sitä täydentävä menettelytapa rikoksiin ja pienehköihin riita-asioihin liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi. Sovittelussa osapuolet pyrkivät pääsemään sovittelijan avulla kumpaakin osapuolta tyydyttävään sopimukseen vahingonkorvauksesta tai sopimaan muunlaisesta tavasta loukatun osapuolen hyvittämiseksi. Rikoksen uhrin hyvittäminen ja tekijän aktiivinen vastuun ottaminen tekonsa seurauksista voidaankin nähdä sovittelun tärkeimpinä tavoitteina.

3.4.2 Mistä sovitteluprosessi alkaa?

Sovitteluprosessin eteneminen on esitetty kuviossa 1 s. 40. Siitä ilmenee sovitteluasiakirjojen ja tiedonkulku viranomaisten välillä myös ennen sovittelua ja sovitteluprosessin jälkeen. Asianomistaja tekee ilmoituksen häneen tai varallisuuteensa kohdistuneesta rikoksesta poliisille. Usein myös rikostapahtuman nähnyt ulkopuolinen henkilö hälyttää poliisit

paikalle. Poliisi siirtää ilmoituksen edelleen poliisin tutkintayksikköön, jossa tutkija suorittaa kuulustelut. Poliisi selvittää rekistereistä onko asiakkaalla aiempia rikosepäilyjä, etsintäkuulutuksia tai pidätyksiä. Helsingin poliisilaitoksella oli omat piirisyyttäjät, jotka tarvitsivat ilmoituksen yhteydessä poliisin laatiman RIKI-rekisterin syyteharkintaansa varten. RIKI-rekisteristä ilmenee tekijän mahdollinen aikaisempi tausta samantyyppisistä rikoksista. Poliisiorganisaation muuttuessa vuoden 2012 aikana syyttäjän tapaaminen on mahdollista poliisissa.

Poliisi informoi kuulustelussa sovittelun merkityksestä ja kysyy osapuolilta suostumusta sovitteluun. Jos osapuolet haluavat sovittaa, poliisi arvioi asiakkaan taustan ja rikoksen laadun perusteella voiko kyseistä juttua lähettää sovitteluun. Myönteisessä tapauksessa epäilty ohjataan sovitteluun. Mikäli epäilty on kuitenkin rikoksenuusija, niin poliisi ohjaa esitutkintapöytäkirjan kihlakunnan syyttäjänvirastoon syyteharkintaa varten. Samoin poliisi- ja syyttäjäviranomaisilla tulisi aina harkintansa mukaan olla mahdollisuus ohjata tapaus sovitteluun maan kaikissa osissa.

Sovitteluun pääseminen ja sovittelun edellytykset kerrotaan sovittelulaissa 2 §:ssä. Sovitteluun pääsystä tehdään myönteinen tai kielteinen päätös sovittelulain mukaisesti. Sovittelutoimisto harkitsee ja linjaa: ”Kuinka monta kertaa sama nuori otetaan sovitteluun mistäkin rikoksesta?”

Sovittelu alkaa siitä, kun esitutkinta on suoritettu ja epäily syyllisyydestä on selvä. Soviteltavaksi soveltuvat rikosasiat tulee ohjata sovitteluun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (ks. kuvio 1). Kun rikosasia todetaan soveltuvan sovitteluun, voidaan syyttäjän kanssa yksittäistapauksissa linjata, mikä on mahdollisen sovittelun merkitys esitutkintaan. Poliisi lähettää valmiin esitutkintapöytäkirjan sovittelutoimistoon ja syyttäjänvirastoon syyteharkintaa varten. Asian lähettämisestä sovitteluun päättää tekemää rikosta jo pelkän rikosilmoituksen perusteella, kuitenkin varmistaen tutkijalta, että asiaa ei enempää käsitellä poliisissa. Kyseessä ovat useasti vähäiset riita- ja rikosasiat. Syyttäjän työskentelyyn sisältyy samaa arviointia: niinpä he voivat lähettää sovitteluun osasopimuksen toivossa myös sellaisia esitutkintapöytäkirjoja, jotka he ovat päättäneet viedä käräjäoikeuteen käsiteltäväksi. Vrt. (Iivari 2007, 36).

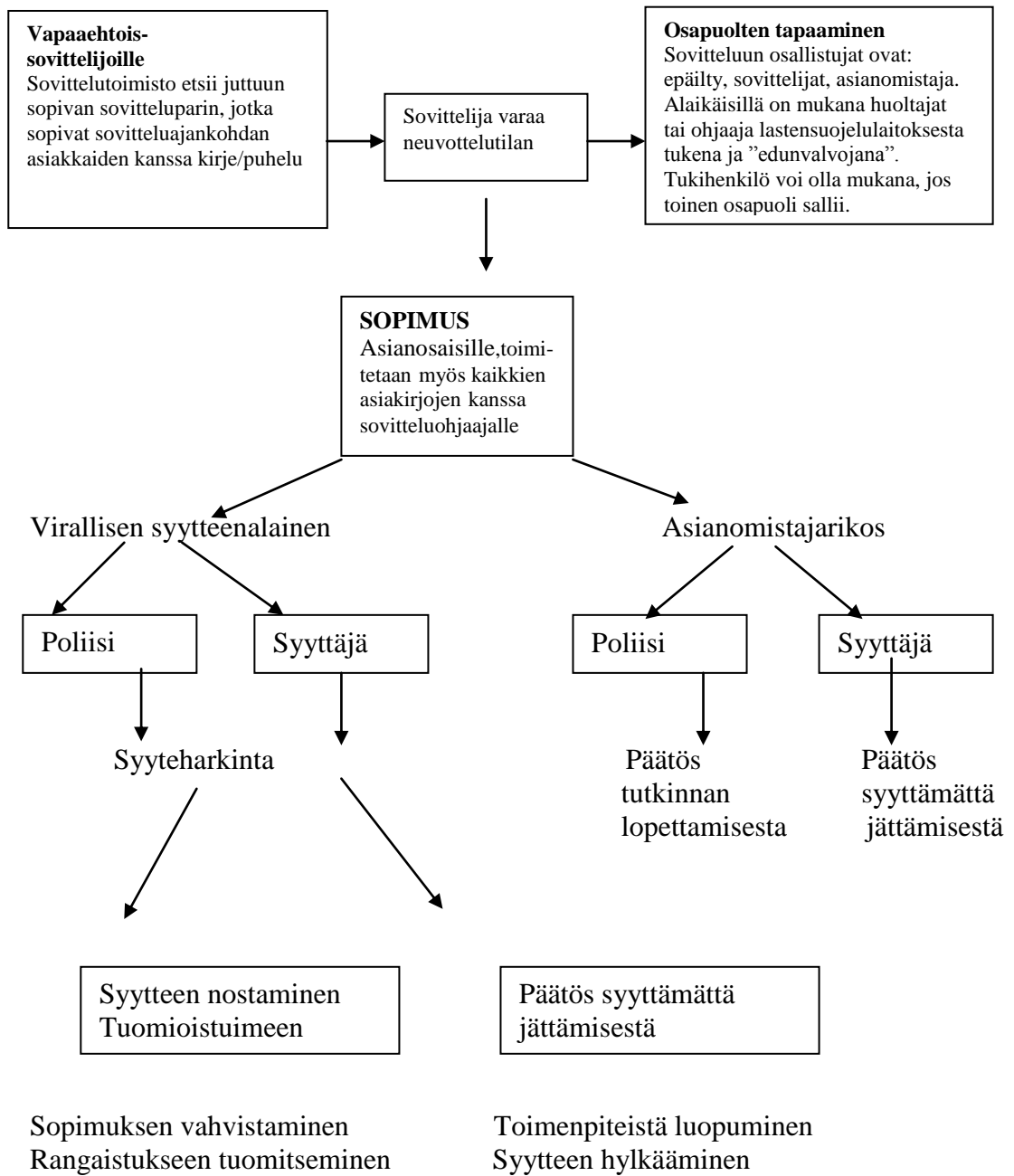
KUVIO 1. SOVITTELUPROSESSIN ETENEMINEN
(Iivari 2005, 73 muokannut Irma Nikula)

Tieto tapahtuneesta

tulee sovittelutoimintaan poliisilta, syyttäjältä, sosiaalitoimesta, tai asianosaisilta

Yhteys osapuoliin

Sovittelutoimisto lähettää kyselyn sovitteluhaluudesta asianosaisille sekä uhrille rikosuhripäivityksen esitteen Asianosaisille soittelusta esite kyselyn yhteydessä. Lisäksi sovittelutoimisto konsultoi tarvittaessa alueen sosiaalityöntekijää. Sovittelutoimisto tekee päätöksen sovitteluun ottamisesta.

Sovittelualoitteen voi tehdä rikoksesta epäilty, rikoksen uhri, poliisi- tai syyttäväviranomainen sekä muu viranomainen. Aloitteen voi tehdä myös alaikäisen huoltaja tai muu laillinen täysi-ikäinen vajaanvaltaisen edunvalvoja. Esitutkintapöytäkirjan saavuttua sovittelutoimistoon alkaa sovitteluohjaajien työskentely. He analysoivat pöytäkirjan ja selvittävät sovittelun edellytykset ja tekevät päätöksen. Päätös sovittelupalvelun myöntämisestä tai kieltämisestä postitetaan kaikille osapuolille. Kielteinen päätös sovittelupalvelusta menee tiedoksi myös poliisille tai syyttäjälle. Muutoksenhakuohjeet asiakas saa kielteisen päätöksen liitteenä. Valitusaika päätöksen tiedoksisaannista on 30 vuorokautta.

3.4.3 Sovittelun tavoitteet ja merkitys

Sovittelun teoreettisten perustelujen pohjaa haetaan yhteisöllisyydestä. Niissä painotetaan ihmisten keskinäisen ongelmanratkaisemisen tärkeyttä. Naapuririidat ja muut konfliktit tulee ratkaista yhteisöjen sisällä eikä kasvottomissa virallisjärjestelmissä (Grönfors 1989, 143). Sovitteluprosessin tavoite ei ole ainoastaan ratkaisu ja sopiminen, vaan tavoitteena on myös kriisitilanteen korjaaminen, oppiminen, kasvu, yhteistoiminta sekä itsetunnon vahvistaminen (empowerment). Sovitteluprosessin pitää laajentaa valmiutta tunnistaa ja ymmärtää toisen osapuolten tilanteita ja inhimillisiä luonteenpiirteitä (Pehrman, 2006).

Sovinnollisuuden edistämisestä kerrotaan poliisilain 12 §:ssä. Rikosasioiden sovittelu on erinomainen esimerkki siitä, miten pieni yksittäinen tapahtuma voi saada aikaan jotain suurta näyttämällä rikosentekijälle hänen tekojensa vaikutukset. Tekijä pitää saada ymmärtämään, että jokaisen meistä on kannettava vastuu omista teoistaan. Rikoksen uhri saa parhaimmillaan selvityksen tapahtuneelle. Teolle ja tekijälle muotoutuu kasvot. Uhri saa kaipaamansa anteeksipyyntöä sekä korvauksen kärsimilleen vahingoille. Pelko ja ahdistus laukeavat.

Tolvanen (2006, 528) toteaa, että sovitusajatus on luontevasti liitettävissä rikoksen sovitteluun. Sovittelulla ja siihen perustuvalla aiheutetun vahingon korvaamisella tai hyvittämisellä asianomistajalle tavoitellaan myös tekijän sosiaalistamista. Sovittelussa rikosentekijä oppii perinteistä rikosoikeudenkäyntiä paremmin tuntemaan rikoksensa merkityksen uhrin ja myös yhteiskunnan kannalta. Sovittelu korostaa uhrin ja tekijän suhdetta, eikä uhri jää tapauksessa ulkopuoliseksi tahoksi, niin kuin rikosprosessissa on vaarana käydä.

Yksilö-, perhe- ja yhteisötason pahoinvoinnin torjumisen lisäksi sovittelussa selvitetään mahdolliset vahingonkorvaukset ja sovitaan hyvityksestä. Nuorten sovittelutapaamiseen ja rikosvahingon korvaamiseen liittyy kasvatuksellisenä päämääränä juuri henkilökohtaisen vastuun ottaminen, ristiriitatilanteiden selvittäminen ja uusintarikollisuuden vähentäminen. Sovittelussa tekijällä on tilaisuus ottaa vastuu teoistaan. Sovittelutapahtumassa tekijällä ja uhrilla on mahdollisuus keskustella keskenään turvallisessa ympäristössä sovittelijoiden johdolla. Sovittelu tarjoaa vuorovaikutusprosessin, jossa voidaan saada hyvitys edun menetyksiin. Ottaako nuori vastuun teoistaan? Katuuko hän tekoaan ja pyytää anteeksi asianomistajalta? Suostuuko hän korvaamaan työllä tai rahallisesti aiheuttamansa vahingon, mielipahan, kivun ja säryn? Sovittelussa katse siirretään menneisyyden sijasta tulevaisuuteen. Sovittelun avulla voidaan nuorten pelkoa, kostonhalua ja ahdistusta vähentää.

Tärkein tavoite on auttaa tekijää tunnistamaan tekonsa merkitys, seuraukset ja häpeä. Sovittelutapahtuma on myös informatiivinen, jossa tekijälle ja asianomistajalle annetaan tietoa oikeusprosessista ja sen merkityksestä. Sovittelu antaa myös luotettavaa tietoa syyttäjälle ja käräjäoikeudelle. Sovittelua on pidetty lyhyen aikavälin interventiona, koska nuoren rikokset ovat nopeutetussa prosessissa. Kun syyttäjä on nostanut syytteen alle 18-vuotiasta vastaan asiassa, jossa rikoksen rangaistusmaksimi on yli kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on järjestettävä käräjäoikeudessa viimeistään 30 päivän kuluessa syytteen nostamisesta. Vangittujen nuorten kohdalla, on käräjäoikeuden käsiteltävä rikosasia kahden viikon kuluessa. Sovittelulla ei ole muodollista yhteyttä esitutkintaan, syyteharkintaan tai tuomiokäsittelyyn. Kuitenkin:

- sovinto voi olla peruste olla syyttämättä (ROL 1:8,1),
- sovinto voi olla peruste jättää tuomitsematta (RL 6:12,4),
- sovinto voi olla rangaistuksen lieventämisperuste (RL 6:6;3) tai
- sovinto voi johtaa rangaistusasteikon lieventämiseen tai rangaistuslajin vaihtamiseen (RL 6:8.1, 5 ja 6:8,4). Sovittelussa ei ratkaista syyllisyyskysymystä.

3.4.4 Sovittelu eri maissa

Norjassa sovittelukokeilut aloitettiin Lierin kunnassa vuonna 1981. Kokeilu oli osa koeprojektia ”Vaihtoehto nuoren vangitsemiselle” (Landmark, 1981). Norjassa säädettiin vuonna 1991 ensimmäisenä maailmassa erillinen laki sovittelusta (lov om megling). Laki säädettiin niiden kokemusten pohjalta, jotka oli saatu vuodesta 1981 alkaen suoritetuista

lukuisista kokeiluista. Laki rikossovittelusta hyväksyttiin yksimielisesti suurkäräjillä, ja se tuli voimaan 1993. Tällöin luotu norjalainen sovittelun malli voidaan tiivistää seuraavasti:

- 1) Erityinen laki, joka varmistaa tasa-arvoisen rikossovittelutarjonnan koko maassa.
- 2) Sovittelutoiminta on täysin valtion rahoittama.
- 3) Sovittelu on vaihtoehto rikosjutuille tietyissä lainrikkomuksissa. Sovittelutapahtumasta on veloitettu tekemään raportti syyttäjälle. Sovittelua hallinnoi oikeusministeriö, ja useimmat jutut tulevat sovitteluun poliisin kautta.
- 4) Sovittelijoina toimivat maallikot, mutta rikossovittelutoimistoja johtavat kokopäivätoimiset ammattilaiset.
- 5) Rikossovittelussa voidaan käsitellä myös siviilijuttuja. (Hareide, 2006.)

Ruotsissa paikalliset rikossovittelukokeilut alkoivat Hudiksvallissa sekä Solnassa ja Sundbybergissä vuonna 1987. Käytäntö levisi hitaasti vain pienelle alueelle. Ruotsissa vuonna 2004 perustettu nuorisoriikollisuuskomitea (Ungdomsbrottskomiteen) aloitti uuden keskustelun sovittelun asemasta oikeusprosessissa ja sen vaikutuksista verrattuna oikeuden langettamiin tuomioihin.(Hareide, 2006.)

Ruotsin eduskunta säätöi vuonna 2005 puitelain, jossa annettiin sääntöjä sovittelulle, mutta ei määritelty sovittelun organisaatiota sen tarkemmin. Iivarin (2005) mukaan sovittelu todettiin Ruotsissa hyödylliseksi erityisesti nuorten rikoksissa ja sen käyttöä suositeltiin laajennettavaksi. Mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä suurempi merkitys sovittelulla on havaittu olleen uhrin kannalta. Ruotsissa on säädetty mietinnön pohjalta sovittelua koskeva laki (Lag (2002:445) om medling med anledning av brott), joka tuli voimaan 1.7.2005. Laki koskee kaikenikäisiä rikosentekijöitä, mutta alle 12-vuotiaiden tekemiä rikoksia voidaan sovittaa ainoastaan erityisistä syistä. (Iivari, 2005.)

Ruotsin sosiaalipalveluksiin sisällytettiin 1.1.2008 määräys, jonka mukaan kuntien sosiaalipalvelun tuli vastata siitä, että kunnissa on saatavilla sovittelupalveluja alle 21-vuotiaille rikosentekijöille (www.lansstyrelsen.selvastragotland).

Tanskassa sovittelu vain täydentää rikosjuttuja. Rikosprosessin aikana sovittelu voidaan ottaa mukaan milloin tahansa, ja sovittelulla saattaa olla vaikutusta tuomioon. Jutuissa on usein kyse vakavista rikoksista kuten väkivallasta. Sovittelijoina toimivat pääasiassa lyhyen koulutuksen saaneet maallikot. Sovittelu on Tanskassa rahoitettu julkisilla varoilla (Hareide, 2006).

Itävallassa sovittelu alkoi lasten ja nuorten sovittelutoiminnalla. 1980-luvun puolivälissä se laajeni koskemaan myös aikuisten sovittelua. Itävallassa sovittelijat ovat hyvin ammattitaitoisia ja heillä on takanaan kolme vuotta kestävä laaja koulutus. Iivari (2005) toteaa, että Itävalta kuuluu rikosten sovittelun johtaviin maihin. Sovittelun perusteet pohjautuvat lakiin nuorisoriikollisuudesta vuodelta 1988 sekä rikosprosessilakiin. Sovittelutoiminta on sijoittunut sisäasianministeriöön omaksi riita- ja rikosasiainosastoksi. Sovittelu on yksinomaan palkattujen ammattilaisten käsissä eikä vapaaehtoistoimintaa, kuten useissa muissa maissa. Sovittelijoilta edellytetään kokemusta sosiaalityöstä sekä sosiaalityöntekijän, lakimiehen, psykologin, sosiologin tai vastaavan koulutuksen tuomaa pätevyyttä. Sovittelu on valtion rahoittamaa (Pelikan, 2004).

3.4.5 Ennen vuotta 2006 voimaantullutta sovittelulakia

Suomessa sovittelu perustuu vapaaehtoistoimintaan, eikä sovittelumenettelyn sisältö ole ollut lakisääteistä. Sovittelu on nähty yleensä yhdeksi konfliktinratkaisukeinoksi. Mahdollisuus päästä sovitteluun riippui aiemmin hyvin paljon asuinpaikkakunnasta. Pääkaupunkiseudulla nuorella rikosentekijällä oli parhaat mahdollisuudet osallistua sovitteluneuvotteluun. Vastaavasti syrjäisellä paikkakunnalla nuori joutui pienestäkin rikoksesta käräjäoikeuteen sovittelumahdollisuuden puuttuessa.

Mielityinen (1999, 16) kertoi ennen sovittelulain voimaantuloa, että sovittelutoiminnan organisaatiomallit vaihtelivat eri paikkakunnilla. Suurin osa kunnista järjesti sovittelutoimintaa itsenäisesti omalla alueellaan. Kunta saattoi tuottaa palvelun itse tai ostaa sen toiselta kunnalta tai yhdistyksiltä. Suomessa on muutamia esimerkkejä siitä, kuinka yksi yhdistys tuottaa sovittelupalveluja usealle kunnalle. Eri paikkakunnilla sovittelua koordinoi sosiaalivirasto. Joillakin paikkakunnilla sovittelutoimintaa ylläpitävät ja siitä vastasivat kolmannen sektorin järjestöt.

Sovitteluneuvotteluista vastasivat kuitenkin ennen ja nyt kaikkialla Suomessa vapaaehtoissovittelijat. Sovittelijoiden koulutus on suuri haaste sovittelutoiminnalle. Useilla paikkakunnilla, joissa sovittelu on toiminut pidempään, kaivataan yhä enemmän sovittelutoiminnan laadullista kehittämistä. (Mielityinen 1999, 19.) Koulutusta vapaaehtoissovittelijaksi järjestetään lähes vuosittain. Sovittelutoimistot rekrytoivat koulutettuja sovittelijoita vapaaehtoissovittelijoiksi.

3.4.6 Sovittelu käytäntönä

Sovitteluohjaajat arvioivat riita- tai rikosasiaa työstäessään, ketkä vapaaehtoissovittelijat olisivat juuri tähän juttuun sopiva työpari. Sen jälkeen vapaaehtoissovittelijat jatkavat työskentelyä ottamalla yhteyttä asianosaisiin puhelimitse, kirjeitse tai sähköpostilla ja sopivat yhteisen neuvotteluajan. Sovitteluun pyritään saamaan mukaan kaikki asianosaiset. Alaikäisten kohdalla on ehdottoman tärkeää saada huoltaja/hoitajat sovitteluun mukaan. Onnistunut puhelinkontakti asianosaisiin varmistaa asiakkaan saapumisen sovittelu- neuvotteluun, siinä selviää myös ketä ja mitä varten sovittelu on. Ensimmäisessä puhelin- yhteydessä asiakkaaseen sovittelijan on tavallaan osattava myydä sovitteluprosessi. Osapuolten tulee vapaaehtoisesti suostua sovitteluun. Ennen suostumuksen vastaanottamista henkilölle tulee selvittää hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa. Alle 18-vuotiaalta suostumus sovitteluun osallistumisesta pitää saada häneltä itseltään sekä huoltajalta. Sovittelutoimisto kysyy aina molempien huoltajien suostumuksen sovitteluun. Välillä törmätään perheen ongelmiin laajemmaltikin, jos kyseessä ovat esimerkiksi erillään asuvat vanhemmat. Vajaavaltainen aikuinen voi osallistua sovitteluun, jos hän ymmärtää asian merkityksen ja suostuu siihen. Osapuolten on ymmärrettävä sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkitys. Asiakkaat on kutsuttava samanaikaisesti neuvottelutilaisuuteen. Sovittelutapahtumaan osallistuu kaksi vapaaehtoissovittelijaa, asianomistaja(t), epäilty (epäillyt) ja heidän huoltajansa. Toisinaan asianomistajalla tai epäillyllä on mukana myös tukihenkilö, edunvalvoja tai tulkki.

Kenellä on vastuu sovittelutapahtumaan osallistujien turvallisuudesta? Sovittelijan on rakennettava kiireettömyyden ja turvallisuuden konteksti. Sovitteluun sopivan neuvottelu- huoneen pitäisi täyttää vaativienkin asiakkaiden kohtaamiselle turvallisuutta luovan neuvottelu- työtilan vaatimukset. Sovitteluasiakkaat ovat asianomistajia, joihin rikos on kohdistunut, ja epäiltyjä, jotka kiistatta ovat olleet rikoksen tekijöitä.

Sovittelupaikassa viihtyvyys ja leppoisuus saadaan aikaan kahvitarjoilulla tai vastaavalla. Aluksi suoritetaan esittelyt ja kerrotaan yhteiseen tapaamiseen johtaneet syyt. Mikäli uhrilla tai asianomistajalla on tukihenkilö mukanaan sovitteluneuvottelussa, niin tällöin on varmistettava, että se sopii myös toiselle osapuolelle. Lisäksi tukihenkilöä on muistutettava hänen passiivisesta roolistaan. Sovittelun voi myös keskeyttää, jos se ei kaikilta osin täytä sovittelulle määrättyjä vaatimuksia. Esittelyn jälkeen sovittelijat kertovat, mitä neuvottelussa lähdetään

selvittämään ja kuinka kauan siihen on varattu aikaa ja mitä sovittelu on. Sovittelu on aina vapaaehtoista, maksutonta, puolueetonta, luottamuksellista, kohtuullista ja vaihtoehtoista. Rikosasioiden sovittelu on oikeusjärjestelmälle *rinnakkainen* tai sitä *täydentävä* palvelu, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen asianomistajalle järjestetään mahdollisuus kohdata toisensa *puolueettoman* sovittelijan välityksellä *luottamuksellisesti* ja käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja ja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseen. Sovittelun toteuttaminen edellyttää *vapaaehtoisuutta*. Rikosten osapuolten on henkilökohtaisesti annettava suostumuksensa sovitteluun. Ennen suostumuksen tiedustelemista osapuolelle on selvitettävä hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa. Osapuolten on oikeus *peruuttaa suostumuksensa* milloin tahansa sovittelun aikana, jolloin sovittelu on keskeytettävä. (Iivari 2007, 45.)

Tolosen (2008) mukaan sovittelun on oltava tilannesidonnaista ja yksilöllistä, henkilökeskeistä ja suhdesuuntautunutta sekä tulevaisuuteen suuntautuvaa. Sovittelulta vaaditaan vertaispohjaista, yksityistä ja luottamuksellista sekä yhteistoiminnallisuutta. Sovittelu on intressisuuntautunutta, arvoja ja normeja luovaa. Sovittelun pitää olla vapaaehtoista ja yhteisymmärrykseen perustuvaa joustavaa menettelyä.

Sovittelu on aina kaikille osallistujille lyhyt kohtaamistilanne, jolla luodaan edellytykset ja mahdollisuus osapuolten keskinäiselle sovinnolle. Tavoitteena on saada sovittelussa osapuolet ymmärtämään edes hiukan paremmin sekä toisiaan että tapahtunutta. Päävastuu tyydyttävässä sovittelussa on kuitenkin aina osapuolilla itsellään. (Iivari 2007, 20-21.)

Sinällään mitään rikostyyppiä ei ole laissa rajattu sovittelun ulkopuolelle. Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Asian käsittely tai ratkaisu poliisi- tai syyttäjänviranomaisessa taikka tuomioistuimessa eivät estä sovittelua. Sovitteluun soveltuvat rikokset ovat esimerkiksi asianomistajarikoksia ja nuorten tekemiä rikoksia. Sovitteluun päässeet rikostyyppit ovat pahoinpitely, vahingonteko, omaisuuden liittyvät rikokset, kotirauhanrikkominen, kunnianloukkaus ja laitton uhkaus. Törkeiden rikosten soviteltavaksi ottamista pitää harkita poikkeuksellisen huolellisesti. Seksuaalirikoksia tai lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia tai lasten hyväksikäyttöä ei voida ottaa soviteltavaksi. Ei myöskään hyvin nuoriin lapsiin kohdistuvia pahoinpitelyjä, heitteillejättöä eikä törkeitä pahoinpitelyjä.

3.5 Havainnointia sovittelusta

Kahdentoista vuoden sovittelukokemukseni aikana olen törmännyt sovitteluneuvotteluissa sovittelijan roolin haasteisiin niin tekijän/epäillyn kuin asianomistajan/uhrin kohtaamisessa. Nuorelta vaaditaan sovittelutilanteessa paljon, vaikka he ovat kuitenkin vielä ”pieniä lapsia” usein suuresta koostaan huolimatta. Heidän tekonsa ovat usein tapahtuneet ajattelemattomuudesta tai ymmärtämättömyydestä. He ovat menneet rikostapahtumaan mukaan auttamaan pulassa olevaa kaveriaan tai ovat seisseet rikospaikalla vaikkapa vahdin asemassa, josta on kuitenkin seurannut yhteisvastuullisuus vahingonkorvauksia maksettaessa.

Sovittelun tulee alkaa pian teon jälkeen. Nuorten rikosasioiden nopeutettu käsittely tarkoittaa sitä, että nuoren rikostapahtuman selvittäminen pitäisi toteutua alle kolmessa kuukaudessa. Tämä edellyttää poliisin, sosiaalityöntekijän ja sovittelijan nopeaa puuttumista nuoren rikosoirehdintaan. Väliintulon hyödyt tulisi käyttää jo nuoren ensimmäisen rikostapahtuman jälkeen. Nuorella on tällöin mahdollisuus muuttaa tapansa ja elää tekonsa jälkeen mahdollisimman normaalia elämää. Sovittelun ydin on osapuolten välinen dialogi. Esittelyjen jälkeen puheenvuoro annetaan asianomistajalle tai uhrin asemassa olevalle. Asianomistaja kertoo oman subjektiivisen kokemuksensa asiasta. Kuinka ikävä tapahtuma on häneen jälkeenpäin vaikuttanut ja mitä hän odottaa kyseiseltä sovittelulta. Puheenvuorot pyritään jakamaan tasaisesti. Epäilty tai epäillyt vastaavat vuoronperään ja kertovat oman näkemyksensä siitä, kuinka he ovat joutuneet tilanteeseen mukaan. Jotkut asianomistajat eivät halua kaikkia ”pahantekijöitä” yhtä aikaa neuvotteluun, vaan he haluavat sopia jokaisen kanssa erikseen. Monesti sovittelu alkaa epäillyn pahoittelulla tai anteeksipyynnöllä asianomistajaa kohtaan. Iivari (2007, 45) toteaa, ettei korvaus aina ole asian ydin, useasti pelkkä anteeksipyyntö riittää.

Tekijää ei pakoteta pyytämään anteeksi tekoaan, koska näin menetellen yhteiskunta ei enää kohtelisi tekijää vapaana yksilönä. Hän voi halutessaan esittää uhrille anteeksipyynnön Tolonen. (2006, 577.) Anteeksipyyntö on tärkeä siksikin, että sen avulla kerääntynyt jännitys ja paine purkautuu. Nuorten vanhemmat pyritään pitämään taka-alalla sovittelun aikana.

Useasti vanhemmat pyrkivät jo varhaisessa vaiheessa pitämään puolustuspuheensa omasta lapsestaan. Vanhempien on tarkoitus olla lastensa tukena sovittelussa, mutta on muistettava,

ettei sovittelu ole heidän välinen asiansa. Vanhemmat saavat käydä neuvottelemassa lapsensa kanssa sovitteluprosessin aikana sovitteluhuoneen ulkopuolella, mikäli lapsi ei pysty muutoin esittämään asiaansa. Syynä saattaa olla se, että kotona isälle tai äidille on kerrottu erilainen versio tapahtuneesta. Lapset ja nuoret pyrkivät usein säästämään vanhempiaan jättämällä kertomatta ikäviä asioita kotonaan.

Nuoret saattavat toisinaan myös naureskella sovittelussa. Nauru ja pelleily ilmentävät epävarmuutta tai hämmennystä. Nuorten hämmennys purkautuu hermostuneisuutena; he nauravat tai ovat ironisia jopa ylimielisiä, käyttävät huonoa kieltä tai ovat puhumattomia. Tekijä saattaa kyynelehtiä, kun hän käsittää tekonsa seuraukset. ”Vaikka se kirpaisee, niin vastuu täytyy ottaa.”

Vanhemmat ovat mukana sovittelussa tukemassa lastaan/nuortaan. Heillä on kasvatusvelvollisuus ja ”edunvalvonta”, joka on erittäin tärkeää silloin, kun sovittelussa päädytään keskustelemaan vahingonkorvauksista ja laatimaan maksusuunnitelmia korvausten maksusta. Jotta nuori ei kokisi pääsevänsä liian helpolla teostaan ja sortuisi sen vuoksi uusiin rötöksiin, tulisi hänen itsensä mahdollisuuksien mukaan osallistua rahalliseen tai muuhun vahingonkorvaukseen esim. työkorvauksen muodossa. Vanhemmat haluaisivat usein osallistua sovitteluun liikaakin; he helposti riitaantuvat vastapuolen kanssa tai yrittävä moralisoida tekijää, vähättelevät tekoa ja tinkivät korvausten määrästä. Vanhemmat saattavat myös suorastaan pilata sovittelun. He voivat näyttää huonoa esimerkkiä siitä, kuinka asiat hoidetaan. Jotkut vanhemmista vaativat myös itselleen korvausta menetetyistä työajasta, kun ovat joutuneet osallistumaan lapsensa kanssa poliisikuulusteluun ja sovittelumenettelyyn.

Jotkut nuoret, ”hälläväliä tyypit”, eivät välttämättä tule sovitteluun ollenkaan ja jos tulevatkin, niin asenne on: ”Ei vois vähempää kiinnostaa” tai ”Pappa betalar”. Asenteesta heijastelee välinpitämättömyys, neutraalisuus tai yleensä kiinnostuksen puute asian hoitamiseen. Heillä on kiire, ja asia pitäisi saada nopeasti hoidettua pois päiväjärjestyksestä. Tekoja ei edes pidetä rikoksina, koska uhrina saattaa olla kasvoton rikas taho (suuri yritys, laitos tms.), ja saahan uhri tavallisesti vakuutuskorvauksen. Heidän ahdistuksensa tapahtumasta ja vastuunottamisesta on ylivoimaisen suuri, eivätkä he kykene ottamaan vastuuta teostaan. Toisin sanoen heiltä puuttuu kyky tai taito itsereflektioon. Sovitteluprosessi jää ohueksi ja hyvin pinnalliseksi.

Moraalinen näkökanta ei suvaitse vähättelyä. Neutraalisuus ei tue uhrin oikeuksia eikä myöskään välinpitämättömyys ja ”kantaa ottamattomuus”, vaan ne koetaan loukkauksena tai vähättelynä uhria kohtaan. Sovittelijan on jaksettava ”vääntää rautalangasta malli” ja työkennellä niin kauan, että sanoma sovittelusta ja vastuunottamisesta menee perille. Nuorella saattaa olla käsitys, että esimerkiksi Valtiokonttori korvaa uhrille pahoinpitelyrikoksesta koituneen vahingon, eikä heidän itse tarvitse osallistua niiden maksuun. Sovittelussa on kerrottava, että syyttäjä harkitsee lopuksi, tekeekö hän syyttämättäjättämispäätöksen vai viekö hän asian edelleen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Särkelän (2008) mukaan latistava, nujertava, uhkaava ja mitätöivä ilmapiiri vähentää mahdollisuuksia korjaaville kokemuksille.

Sovittelu antaa mahdollisuuden vanhemmille huomata, että heillä on vielä paljon tehtävää lastensa kanssa. Lasten ja nuorten vastuuttaminen teoistaan on keskeistä myös rikossovittelussa. Vääryydestä vastuuseen -teoksessa Ahola ja Hirvihuhta (2002, 29) esittävät vastuun portaittaisen mallin, jossa lapsen vääraan tekoon puututaan ja lasta kasvatetaan ottamaan vastuu teostaan. Vastuun portaita ovat tapahtuneen myöntäminen, sen merkityksen ymmärtäminen, anteeksipyyttäminen, aiheutetun vahingon sovittaminen, lupaus käyttäytyä jatkossa toisin ja lopulta vastuun ottaminen teosta. Sovittelu on reflektiivinen prosessi, jossa ovat mukana tapahtumaa edeltäneet vaiheet, paikallisuus ja henkilökohtaisuus erilaisin ajatuksin ja tuntein. Sosiaalinen todellisuus rakentuu sovittelussa dialogin kautta. Sovittelussa on tärkeää kielen ja keskustelun merkitys, joka vaatii sovittelijalta erilaisuuden ymmärrystä. Restoratiivisuuden yksi tärkeimmistä arvoista on asianosaisten äänen kuuluminen.

Sovittelijalta vaaditaan hyviä kommunikaatiotaitoja ja ongelmaratkaisutekniikoiden ymmärtämistä, aktiivista kuuntelua ja kysymystekniikan hallintaa - on osattava pilkkoa ongelma. Iivari määrittelee sovittelijan ominaisuuksia ja erityistaitoja seuraavasti: sovittelijalla on empatiakyky ja aitous, määrätietoisuus, joustavuus ja energisyys, laaja-alaisuus, aktiivisen kuuntelemisen taito ja kyky tehdä sovittelun etenemisen kannalta oikean laatuksia kysymyksiä (Iivari 2007, 29).

Sovittelun polyfonia eli moniäänisyys vie sovittelijan kuuntelijan rooliin, joka on tavallisesti noin kolmannes sovitteluprosessista. Sovittelu ei suinkaan aina onnistu, varsinkaan jos uhrin ja tekijän välille ei synny vuorovaikutusta. Tällöin sovittelijan on otettava vastuu

sovitteluprosessin johtamisesta, niinpä hänen on myös kytkeydyttävä keskusteluihin mukaan esittämällä lisäkysymyksiä, tavallaan haastettava toinen osapuoli keskusteluihin mukaan. On osattava käyttää oikeaa neuvottelutaktiikkaa, lisäksi on ymmärrettävä osapuolten motiiveja ja käyttäytymistä.

Sovittelijan on luotava edellytykset sovinnolle ja vastuunotolle, järjestettävä turvalliset puitteet ja osattava jakaa puheenvuorot. Mikäli asianosaiset eivät yhdessä löydä ratkaisua - kompromissia tai sovintoa - niin sovittelijan on käännettävä osapuolten katseet tulevaisuuteen ja uusiin ratkaisuihin. Sovittelijan on kerrottava, missä asioissa neuvottelijat ovat löytäneet yhteisymmärryksen ja missä asioissa he ovat edelleen eri mieltä. Sen jälkeen sovittelija voi esittää oman näkemyksensä ja ehdotuksensa sovinnon aikaansaamiseksi. Gellin (2007, 61) mukaan sovittelu toteutuu parhaiten, kun kaikki osalliset ovat mukana henkilökohtaisesti. Sovittelija ohjaa tilannetta tehden sovinnon solmimisen mahdolliseksi. Sovittelija ei siis ole neuvonantaja, auktoriteetti tai terapeutti, vaan asianosaiset itse kantavat vastuun sopimuksen sisällön syntymisestä ja sopimuksen pitämisestä.

Pehrmanin (2006) mukaan sovittelija on aktiivinen vaikuttaja ja istunnon koordinaattori, sovittelija keskittyy tapauksen tosiseikkoihin. Sovittelijan asenne osapuoliin on moraalinen ja opettava. Sovittelija tukee aktiivisesti osapuolia löytämään ratkaisun ongelmaan.

Jokainen sovitteluistunto on ainutkertainen. Kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun pääsemiseen tarvitaan toisinaan todella luovia ongelmanratkaisutaitoja. On huomattava mihin voi vaikuttaa ja mihin ei; sekä tekijä että uhri ulkoistavat rikostapahtuman puhumalla. Sovittelussa voi olla useampi asianomistaja tai useampi tekijä samassa istunnossa. Silloin vaaditaan sovittelijalta ryhmätyöskentelytaitoja; jokaisen on saatava lausua mielipiteensä ääneen ja ehdottaa ratkaisua riita/rikosasiassa. Sovittelijan taitoja koetellaan ryhmädynamiikan ja osapuolten keskinäisten suhteiden ymmärtämisessä sekä valta-aseman ja kulttuuristen erojen vaikutuksen oivaltamisessa. Millaiset arvot ja kulttuuri meillä nyt on? Vierimö (2006) toteaa, että mikä on yhdessä kulttuurissa tai alakulttuurissa kiellettyä käyttäytymistä, saattaa olla toisessa kulttuurissa hyväksyttyä. Monet ympäristötekijät vaikuttavat siihen, mitä ihminen oppii ja mihin hän uskoo.

Sovitteluprosessin lähtökohtana on uhrin hyvittäminen. Tekijän tukeminen ei saa tapahtua uhrin kustannuksella. Uhrin niskaan ei voi ladata syyllisyyttä. Kaikki ottavat asiat vastaan eri

tavalla, mutta uhrin tilanne ei saa huonota. Sovittelijan on osattava asettua myös tekijän asemaan ja katsottava millaisesta korvauksesta tekijä suoriutuu. Sovittelija ei saa sortua syyllistävään näkökulmaan, mikäli asianomistaja ei suostukaan sopimukseen. Uhrin kokemukset ovat hyvin subjektiivisia, mutta sovittelun aikana niistä muodostuu tekijän näkemyksen kanssa objektiivinen ”todellisuus”. Sovittelun haasteena onkin päästä irti ainoan oikean totuuden etsimisestä.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan oppaaseen (Iivari, 2007, 19) on poimittu seuraavia asioita. Keskeistä sovittelussa on maallikkoajatteluun perustuva, osapuolten ehdoilla tapahtuva ongelmaratkaisu, jossa otetaan huomioon myös oikeuslaitoksen odotukset. Sovittelu voi korvata oikeudenkäynnin osin tai kokonaan ja johtaa seuraamusluonteiseen toimenpiteistä luopumiseen tai lieventää rangaistusta. Sovittelussa on keskeistä rikos- tai riita-asian ongelmatilanteen selvittäminen; voidaankin puhua ratkaisukeskeisestä lähestymistavasta. Sovittelun tarkoituksena on lieventää tai poistaa rikoksen tai riidan osapuolille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja. Sovittelussa keskipisteenä ovat osapuolten väliset inhimilliset suhteet ja niissä tapahtuneet oikeudenloukkaukset ja niiden korjaukset.

Sovittelun päämääränä on vaikuttaa yhteisössä rikollisuutta hillitsevästi ja vähentävästi ja lisätä samalla yleistä sovinnollisuutta. Sovittelun tavoite on uusintarikollisuuden vähentäminen ja yleisen turvallisuuden vahvistaminen. Sovittelu helpottaa rikoksen uhriksi joutuneiden asemaa sekä tarjoaa oikeuskäsittelylle vaihtoehdoisen, vapaaehtoisuuteen perustuvan menettelyn ratkaista kansalaisten rikos- ja riita-asioita. (Iivari 2007, 19-20.)

3.5.1 Sovittelun vaikutusten edellytyksiä

Sovittelu tukee lapsen kasvua ja vahvistaa käsitystä nuoresta suoriutuvana henkilönä. Sovitteluneuvottelussa soviteltavat kasvattavat toisiaan. Sovittelu ohjaa nuorta näkemään uudenlaisia tapoja yhteiskunnasta eli ns. hyväksyttäviä keinoja. Iivari (2007, 20) huomauttaa, että nuori kohtaa tekonsa uhrille aiheuttamat seuraukset ja joutuu ottamaan itse vastuun teoistaan. Sovittelussa nuori voi käsitellä ja ratkaista aiheuttamia ongelmia hyväksyttävällä ja turvallisella tavalla. Sovittelu tarjoaa näin mahdollisuuden oppimiseen. Sovittelu antaa nuorelle mahdollisuuden hyvittää, korvata ja korjata tehty vahinko tai vääräys. Tällä on myönteistä merkitystä nuoren itsetunnon kannalta.

Mielestäni sovittelun vaikutus on reflektiivisen sovittelun tulos. Särkelän (2008) mukaan korjaavat kognitiiviset, emotionaaliset ja moraaliset kokemukset edellyttävät itsereflektion käynnistämistä. Oman toiminnan arviointi eli reflektio käynnistyy, jos toiminta etenee suotuisasti, ja mikäli tilanteen laukaisema ahdistus ei ole liian voimakas. Avainasemassa on ahdistuksen määrä ja yksilöllinen kyky sietää ahdistusta. Mitä parempi ahdistuksensietokyky, sitä parempi itsereflektiokyky ja päinvastoin. Jos tilanne laukaisee yksilön kannalta liian suuren ahdistuksen, niin oman toiminnan reflektointi ei käynnisty, vaan käynnistyy psykologisia puolustusmekanismeja, joiden avulla virheet ja puutteet nähdään pelkästään itsensä ulkopuolella.

Aaltonen (1998, 13) toteaa, että eräiksi tavoitteiksi sovittelussa on asetettu rikosten käsittelyprosessien yksinkertaistaminen, pyrkimys lisätä rikoksen osapuolten mahdollisuuksia vaikuttaa oman asiansa käsittelyyn sekä kannustaa rikoksen tekijää yhteiskuntaan sopeutumisessa.

Sovittelija toimii portinvartijana. Portti avaa tien normaaliuteen, lainkuuliaiseen elämään ja yhdenvertaisuuteen lain edessä. Sovittelija herättää keskustelun, pysäyttää, pohtii ja antaa mahdollisuuden sovinnon aikaansaamiseen. Sovittelu on kaikille osapuolille oppimisprosessi. Sovittelu kasvattaa tekijää ja ohjaa häntä paremmalle tielle. Sovittelu tarjoaa mahdollisuuksia moraalille vuoropuhelulle ja moraalitunteiden rakentavalle vuorovaikutukselle. Tekijälle tarjoutuu hyvä tilaisuus eläytyä tilanteeseen uhrin kannalta; parempi kuin normaalissa tuomioistuinkäsittelyssä. Rikollisen teon voi jollakin tapaa ymmärtää, vaikka sitä ei hyväksyisikään (Takala 1998, 104). Rikoksen uhrin suuttumus lauhtuu, kun hän sovittelun kuluessa kokee, että rikoksentekijän teko on jollakin tapaa anteeksiannettava tai vähemmän moitittava kuin hän ehkä alun perin on ajatellut (em.46-47). Sovitteluistunnot ovat hyvin tunnepitoisia. Niissä esiintyvät moraalisiin tunteisiin tai asenteisiin viittaavat termit: häpeä, suuttumus, anteeksianto, anteeksipyyntö, uhma, kunnia, sovitus, kauna, kasvojen säilyttäminen, viha, sääli, vastuullisuus ja ymmärtämättömyys (Takala 1998, 53). Mielestäni nämä tunneilmaisut, tai ainakin osa niistä, on helppo löytää lähes jokaisesta sovitteluistunnosta. Pelko viestii tarvetta taistella tai paeta. Häpeä ilmaisee uhkaa sosiaaliselle minuudelle. Syyllisyys on sisäistettyä häpeää (em.18). Kun suuttumus on moraalista, niin sen kokija kokee, että kuka tahansa samassa asemassa oleva tuntisi samanlaista oikeutettua suuttumusta.

Kuten aiemmin on mainittu, sovittelu on restoratiivisen oikeuden määritelmän mukaan korjaavaa oikeutta. Sovittelun vuorovaikutuksen prosessissa tekijä ja uhri voivat käydä tunnepuolella korjaavan prosessin elementit läpi. Tämä prosessi vaatii lapselta tai nuorelta kompetenssia. Nuorella täytyy olla kyky ja taito oppia tilanteesta oman arvion kautta. Korjaavassa sovitteluprosessissa tekijä voi asettua uhrin asemaan ja nähdä tekonsa toisen silmin.

Sovitteluprosessin korjaavien kognitiivisten, emotionaalisten ja moraalisten kokemusten saaminen edellyttää oman haavoittuvuuden, keskeneräisyyden ja tietämättömyyden sietämistä ja voimaa etsiä uutta. Tunnetasolla tapahtuva ymmärtäminen ja rohkaisu luovat korjaavan tilan, joka antaa mahdollisuuden kohdata oma erehtyväisyytensä ja oppia virheistään sekä kasvaa ihmisenä. Mitä enemmän henkisiä voimavaroja joudutaan käyttämään tilanteen emotionaaliseen hallintaan, ”kasvojen pelastamiseen”, sitä vähemmän resursseja on käytössä ongelman ratkaisuun ja korjaaviin kokemuksiin. (Särkelä 2008.) Lapsi tulee saada ymmärtämään tekonsa ja sisäistämään moraalisen oppimisen perusteet; moraalisen koodin oppiminen ei tapahdu kaikilla automaattisesti itse sovitteluistunnossa, tarvitaan myös muun muassa huoltajien (perheiden) apua. (Eskelinen 2005, 167.)

Sovittelu voi olla onnistunut prosessi jopa silloin, kun sopimusta ei synny tai vain osasta vaatimuksista päästään sopimukseen. Sovittelu voi osapuolille selkiyttää asioita, vaikka se syystä tai toisesta keskeytyikin. (Iivari 2007, 21.) Asianomistajat sentään saivat tilaisuuden kohdata, ja he saivat ensimmäisen kerran kertoa ulkopuoliselle omista tuntemuksistaan ja siitä, miten tapahtunut on vaikuttanut heidän arkipäiväänsä. Sovittelu voidaan keskeyttää, jos tekijä kiistää tekonsa, painostaa liikaa asianomistajaa tai sovittelu muuttuu riitelyksi.

3.5.2 Sovittelun erityiskysymyksiä

Tolonen (2008) huomauttaa sovittelun vaarapaikoista: sovittelijan pitää muistaa, että kyse on osapuolten välisestä riidasta. Miten taataan, ettei toinen osapuoli painosta toista sovintoon? Puolueettomuuden säilyttäminen on tärkeää. Tekijän kumppanuuteen liittyvät ongelmat vaanivat silloin, kun mukana on kaksi tai useampi rikoksesta epäiltyä. Mitä sovittelussa voi luvata? Saako uhri sen, mikä hänelle kuuluu? Näyttöongelmat hankaloittavat sovittelua, koska sovittelussa ei etsitä tekijää. Vaikeinta on myös tapauksen oikeudellinen arviointi. Joutuuko tekijä huonompaan asemaan kuin oikeudessa esim. korvausvaatimusten suhteen? Miten

taataan sopimuksen täyttyminen ja sopimuksen seuranta? Syyttäjä voi tehdä syyttämättä-jättämispäätöksen ennen kuin sopimukseen kuuluvat korvaukset on maksettu.

Uusintarikollisuuskeskustelussa kiinnittyy huomio ennen kaikkea rikosentekijään, sillä tarkoituksena on muuttaa hänen käyttäytymistään. Sovittelutapaamisen pääasiallisena tavoitteena pidetään usein kuitenkin aiemmin tehdyn, yksittäisen rikoksen ja siihen liittyvien tunteiden käsittelyä. Sovittelijalla on harvoin tietoa nuoren rikosentekijän historiasta tai elämäntilanteesta. Sovittelussa ongelmia halutaan lähestyä niin kutsutusta ratkaisukeskeisestä näkökulmasta, ja ongelmanratkaisun toivotaan antavan yksilölle (lähinnä rikosentekijälle) laajempia välineitä ja elämäntaitoja. (Mielityinen 1999, 164.)

Tolonen (2008) haluaa tähdentää, että sovittelun puolesta puhuvat lähtevät siitä kestävämmästä olettamuksesta, että yhteiskunnan jäsenillä olisi lähtökohtaisesti samanlaiset käsitykset oikeasta ja väärästä sekä yhteisenä tavoitteena rauhanomainen rinnakkaiselo. Tämän käsityksen katsotaan olevan räikeässä ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että merkittävä osa yhteiskunnan jäsenistä on jokseenkin pysyvästi syrjäytynyt yhteiskunnan aktiviteeteista. (ks. Réne van Swaaningen (1997, 209).

3.5.3 Uhrin asema

Rikos ei valikoi uhrikseen heikkoja tai vahvoja. Uhriksi joutunut ihminen, oli kyseessä aikuinen, nuori tai lapsi, on aina yllätetty. Lapset ja nuoret eivät osaa tai halua hakea apua. He ovat voimattomampia ja tietämättömpiä omista oikeuksistaan ja avun saamisesta kuin aikuiset. Heidän on yksin vaikea hakea apua, joten aikuisen apu, turva ja tuen tarve on lähes välttämätön. Kun lapsi tai nuori joutuu rikoksen uhriksi, se herättää aina suuria tunteita ja järkyttää hänen persoonallisuuttaan. Uhriksi joutuminen aiheuttaa usein psyykkisiä kriisejä, jotka tulisi tunnistaa ajoissa ja pyrkiä käsittelemään ne turvallisesti läpi. Rikoksen tapahduttua olisi pystyttävä joillakin keinoin palauttamaan lapselle ja nuorelle luottamus siihen, että maailmassa on mahdollisuus elää turvallisesti. Uhrissa saattaa herätä pelko kostosta ja vainotuksi tulemisesta. Tilanne tulisi pystyä läpikäymään ja rauhoittamaan niin, että pelkotilat poistuvat. (Sariola, 2001.)

Kieltäminen ja unohtaminen saattavat aiheuttaa sisäiseen kasvuun ja kehitykseen pahoja vinoutumia. Auttaminen ja hädän huomaaminen on erittäin vaikeaa ja haasteellista. Auttaja-

tahoja on olemassa, mutta niiden toiminta ei välttämättä ole kovin selkeää ja yhdenmukaista. Mielenterveystyö on koordinoimatonta ja pirstaleista, minkä vuoksi osa avun tarpeesta olevista lapsista ja nuorista jää ilman tunnistamista ja hoitoa. (Rautava ja Rutanen, 1997, 8.)

Nuorien rikosten uhrien kohdalla olen todennut sekkin, että mikäli tapahtunutta ei pääse purkamaan ja selvittämään, voi tapauksen jälkiselvittely johtaa uusiin rikoksiin niin, että asianomistaja onkin seuraavan jutun kohdalla vastaajan asemassa. Uhrista voi tulla tekijä, jos hän ei ajoissa saa apua rikostapahtuman jälkeen. Sovittelussa saadaan valvotusti käytyä kipua, särkyä ja mielipahaa aiheuttanut tilanne läpi. Sovittelun tavoitteena on seuraamuksen yhteisöllinen ja korjaava käsittely, jossa keskeinen huomio on siinä, kuinka osapuolet selviytyvät tulevaisuudessa. Ennen kaikkea seuraamuksena tulee olla uhrin hyvittäminen. Sovittelun yhteydessä uhri ohjataan auttavan tahon piiriin.

Salmi (2009) kertoo, että nuoret joutuvat pääosin toisten nuorten tekemien rikosten kohteiksi. Toisaalta nuoret, jotka tekevät runsaasti rikoksia, joutuvat useammin myös niiden uhreiksi. Samoin kuin rikoskäyttäytyminen kasautuu, myös uhrikokemukset kasautuvat. Samat nuoret joutuvat väkivallan uhreiksi niin, kotona, koulussa kuin kaveripiirissä. Aikuisten, etenkin muiden kuin omien vanhempien tekemä, fyysinen väkivalta on harvinaista.

3.5.4 Sovittelun ja sosiaalityön suhde

Missä sosiaalityö ja sovittelu kohtaavat? Lastensuojelulain perusteella sosiaalityöntekijän tulee valvoa lapsen etua ja tukea lapsen kasvamista vastuullisuuteen. Sosiaalityöntekijä on viranomainen, joka ottaa vastaan poliisin tietoon tulleet rikosilmoitukset nuoresta ja tiedon poliisikuulusteluajankohdasta. Kun lapsen epäillään syyllistyneen rikokseen, niin poliisikuulusteluun osallistuu vanhemman lisäksi lastensuojelunsosiaalityöntekijä tai lastensuojelulaitoksesta sosiaalihoaja/omahoitaja lapsen ja nuoren etua valvomassa ja tukena lapselle. Poliisin kuulustellessa nuorta sosiaalityöntekijälle selkenee käsitys rikoksen laadusta ja siitä, voiko rikosepäillyn ohjata sovitteluun. Rikosoirehdintaan perehtyneet ja erikoistuneet lastensuojelun sosiaalityöntekijät tekevät arvion lapsen tilanteesta ja mahdollisista jatkotoimenpiteistä omassa yksikössään tai yhdessä alueen lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa, jos nuoren kohdalla nähdään lastensuojelun välittömät tiukat puuttumiskeinot välttämättömiksi. Yleensä nuoren rikosoirehdintaan pyritään aluksi puuttumaan avohuollon tukitoimin.

Rikosnimikkeellä ja rikostapahtumalla on tärkeä merkitys päätettäessä, millä menetelmällä lapsen alkuarviointi suoritetaan. Arvioinnin jälkeen päätetään, että aloitetaanko nuoren lastensuojeluasiakkuus. Vaihtoehtoisesti hänet voidaan ohjata nuorisoasemalle tai terveydenhuollon palveluihin. Sovittelu on lastensuojelun avohuollon tukitoimi, jonne nuori on ohjattava Lastensuojelulain 417/2007, 36§ 1) kohdan velvoittamana (tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen).

Sovittelu on osa lastensuojelun prosessia, ja se antaa mahdollisuuden nuorelle selvittää tehdyn rikoksensa. Sovittelu tukee lapsen kasvua ja kehitystä. Se on varhaista puuttumista rikosten tekoon, ja sovitteluneuvottelussa opitaan ratkaisemaan asiat yhteiskunnan hyväksymin keinoin. Sovittelu vahvistaa käsitystä lapsesta tai nuoresta suoriutuvana henkilönä. Sosiaalityöntekijän käsitys nuoresta muuttuu parempaan suuntaan sovittelun myötä.

4. TUTKIMUKSEN MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Aineiston hankinta ja tutkimusasetelma

Tutkimuksen tärkein aineisto koostuu vuonna 2003 sovitteluun lähetetyistä Helsingin poliisin esitutkintapöytäkirjoista. Muut aineistot ovat sovittelutoimiston tilastot ja poliisin RIKI-rekisteristä tulostetut RIKI-listat. Käytössäni on ollut tietoja myös Helsingin kaupungin sosiaaliviraston asiakastietojärjestelmästä (ATJ). Asiakastietojärjestelmä toimii sosiaaliviraston apuvälineenä sosiaalihuollon lakisääteisten palvelujen tuottamisessa. Järjestelmään kirjataan asiakaskontaktit, suunnitelmat ja arvioinnit, asiakasta koskevat päätökset, tietoja lastensuojeluasiakkuudesta ja perheistä sekä tietoja asiakastyöhön liittyvistä muistiinpanoista. Lisäksi järjestelmä sisältää väestötietojärjestelmästä noudettuja tietoja asiakkaiden sosiaalisesta taustasta ja heidän vanhemmistaan. Taulukosta 3 ilmenevät 15-17-vuotiaiden osalta vuonna 2000 - 2005 sovittelutoimintaan saapuneet jutut.

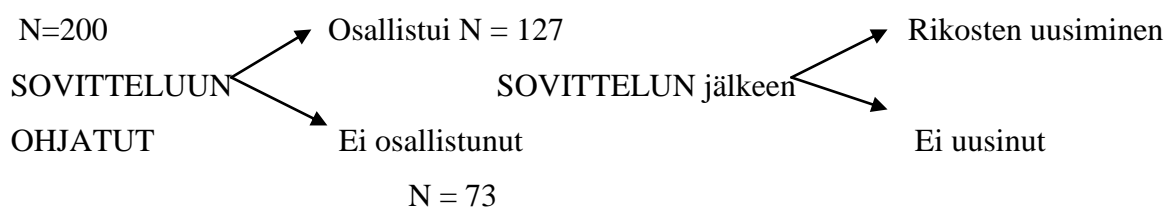
Taulukko 3. Sovitteluun ohjautuneet nuorten jutut ikäryhmittäin vuosina 2000-2005
Helsingissä

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
alle 15	48	34	215	129	127	215
15- 17	326	304	279	216	216	235
18- 20	133	131	166	161	137	219

Tutkimusaineiston keruu käynnistyi vuoden 2003 aikana sovittelutoimistoon tulleiden esitutkintapöytäkirjojen läpikäynnillä. Valitsin tarkemman tutkimuksen kohteeksi vuoden 2003 sovittelutoimintaan ohjautuneiden 15-17-vuotiaiden nuorten tekemät rikokset ja niiden esitutkintapöytäkirjat. Tapauksia oli yhteensä 216. Niistä jätin 16 tutkimuksen ulkopuolelle, sillä he olivat ulkopaikkakuntalaisia ja heidän taustojensa selvittäminen ja jatkoseuranta ei ollut mahdollista käytössäni olevan aineiston pohjalta. RIKI:stä otetuille listoille ei välttämättä ole kirjattu tietoja ulkopaikkakuntalaisista. 15-17-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten juttuja kertyi kaikkiaan 200.

Tutkimuksen kohteena olevat 200 nuorta koostuvat Helsingissä asuvista suomalaisista tai ulkomaalaistaustaisista nuorista. Tutkimuksessa selvitän tämän ryhmän sovittelun jälkeistä rikosoirehdintaa vuosina 2003 – 2005 kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän avulla.

Kuvio 2. Tutkimuksen asetelma

Vuonna 2003 sovitteluun ohjatut helsinkiläiset 15-17 -vuotiaat nuoret.

Sovittelun jälkeisen uusintarikollisuuden kartoittaminen on olennainen osa sovittelutoimintaa, koska sovittelun yhdeksi tavoitteeksi on asetettu uusintarikollisuuden ehkäisy. (Lähevirta &

Peltola 1995, 38.) Käsillä olevassa tutkimuksessa nuoren sovittelun jälkeiset mahdolliset uudet rikosepäilyt kartoitettiin RIKI-rekisteristä, Helsingin sosiaaliviraston asiakastietojärjestelmästä sekä nuoresta laaditusta henkilötutkinnasta.

Rekisteriaineistojen tutkimuksellinen ansio on neutraalisuus. Rikoksista epäillyt ovat joutuneet poliisiin ylläpitämään rekisteriin tutkinnallisista syistä. Sund (2010) kertoo, että rekisteriaineiston esikäsittely muistuttaa enemmän laadullista kuin määrällistä tutkimusta.

Perinteisessä metodologisessa lähestymistavassa aineisto ajatellaan räätälöiden tuotettavaksi kyseessä olevan tutkimuksen erityistarpeisiin. Tällainen ”toisen käden” aineisto ohjaa käsitteiden määrittelyä ja tutkimusongelman asettelua. Aineiston ymmärtämiseen tarvitaan enemmän taustatietämystä. Rekisteriaineistojen sofistikoituneesta ja substanssietoutta hyödyntävästä esikäsittelystä tulee data-analyysin tärkein vaihe.

RIKI-rekisteri on luotu poliisin operatiivisen toiminnan tarpeisiin eikä varsinaisesti tutkimusta varten, mutta se soveltuu silti hyvin myös tutkimustarkoitukseen (Elonheimo, 2010, 41).

RIKI-rekisteri kuvastaa kuitenkin vain poliisin tietoon tullutta, kirjattua ja tilastoitua lainvastaisten tekojen kokonaisuutta, ei kokonaisrikollisuutta. Näiden tilastoitujen ja kirjattujen rikosepäilyjen lisäksi nuorella saattaa olla tekoja, jotka eivät tule poliisin tietoon. Lisäksi poliisi saattaa jättää kirjaamatta joitakin vähäpätöisiä rikkeitä. (Eskelinen 2005, 36.)

Selvitin tutkimusta varten sosiaaliviraston asiakastietojärjestelmästä tutkimuksen kohteena olevien nuorten aiemmat mahdolliset lastensuojelun ja Näppärin asiakkuudet.

Asiakastietojärjestelmästä löytyivät tiedot nuoren koulutuksesta, vanhemmista ja vanhempien ammatista. Lastensuojelun asiakkaista on kirjoitettu muistiin huomattavasti enemmän, kuten huostaanotot ja niiden syyt. Rikoksilla oirehtivien nuorten kohdalla on kirjattu kaikki hänen rikosepäilynsä, poliisikuulustelut, henkilötutkinnat, oikeusedustukset ja tuomiot.

4.2 Aineiston käsittely ja analysointi

Käsitellin aineiston SPSS -ohjelmistolla (Statistical Package for Social Sciences for Windows16). Tilastollisessa käsittelyssä olen käyttänyt suorajakaumia, keskiarvoja ja ristiintaulukointia. Tilastollisten menetelmien käytön lähtökohtana on ristiintaulukointi. Tilastollisia vertailuja ja tietojen tiivistämistä varten muuttujia on luokiteltu uudelleen yhdistämällä aikaisempia useita luokkia (tilastokeskuksen ammattiryhmien laaja

luokittelu) sisältäneitä muuttujia (sovittelussa olleiden vanhempien ammattiryhmät). Yksittäiset muuttujat ristiintaulukoitiin taustamuuttujien ja sovittelussa olleiden nuorten mukaan. Ristiintaulukoinnin avulla voidaan havainnollistaa kahden tai useamman muuttujan välistä riippuvuutta. Ristiintaulukointi on erityisesti luokitteluasteikollisten muuttujien analysointikeino, mutta sitä voidaan käyttää myös jatkuvien muuttujien analysointiin luokittelemalla ne sopivasti.

Ryhmien välisten erojen tilastollinen merkitsevyys testattiin χ^2 -riippumattomuustestillä (khiin neliö-testi), jonka avulla selvitettiin ryhmien odotettujen havaintojen frekvenssien erot. Merkitsevyyden tasoa osoittava p-luku on esitetty ristiintaulukoiden yhteydessä. Testattu ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä, jos $p \leq 0,001$, merkitsevä, jos $0,001 < p \leq 0,01$ ja melkein merkitsevä, jos $0,01 < p \leq 0,05$. χ^2 -testin merkitsevyyden tulkinnan ehtona on, ettei yksikään frekvenssi saisi olla pienempi kuin yksi. Testin käytön edellytyksenä on myös, että korkeintaan 20 prosenttia odotetuista frekvensseistä saa olla pienempi kuin viisi. Testisuuren arvo χ^2 ei kerro riippuvuuden suuruudesta, vaan ainoastaan siitä, millä todennäköisyydellä muuttujat ovat riippumattomia. (Heikkilä 2001, 195, 210-223; Metsämuuronen 2006.)

4.3 Luotettavuuden arviointia

Tutkimuksen luotettavuutta tai laatua on aina jollain tapaa arvioitava. Kvantitatiivisen tutkimuksen aineistot voidaan jakaa kahteen päätyyppiin. Voidaan käyttää valmiina saatavia, muiden keräämiä aineistoja. Erilaiset tilasto- ja rekisteritiedot ovat näistä tunnetuimpia esimerkkejä. (Alkula 1994, 42.) Käsillä oleva tutkimus on kerätty tilastoista ja rekistereistä. Olipa empiirinen aineisto kerätty miten tahansa, voidaan hyvän aineiston peruskriteerinä pitää luotettavuutta. Voidaan arvioida, miten hyvin kerätyt tiedot kuvaavat juuri niitä asioita, joita on ollut tarkoitus tutkia. Tällöin on kysymys aineiston sisäisestä luotettavuudesta. Toisaalta halutaan edellisen lisäksi pohtia, voidaanko kerättyjen tietojen pohjalta tehdä yleisempiä päätelmiä tai voiko tiedot yleistää koskemaan laajempaa kohdejoukkoa. Tätä puolestaan kutsutaan aineiston ulkoiseksi luotettavuudeksi. Validius on tulosta ajatusprosessista, jossa tutkija käyttää aiheen tuntemustaan, aikaisempia tutkimuksia ja yleistä logiikkaa vakuuttaakseen itsensä ja muut valittujen indikaattoreiden järjestyksestä. (Alkula 1994, 44, 89, 90.)

Käsillä olevan tutkimuksen koodaus- ja luokitteluprosessissa olen pyrkinyt olemaan mahdollisimman johdonmukainen ja täsmällinen, jotta kaikki oleellinen tieto tulisi mukaan analyysiin. Näkemykseni mukaan tutkimuksen tulokset voidaan 15-17-vuotiaiden osalta yleistää Helsingin nykytilanteeseen, koska sovitteluun ohjattujen lukumäärät ovat jossain määrin pysyneet kyseisen ikäluokan osalta lähes muuttumattomina vuosina 2003 –2011, ja 15-17-vuotiaiden tekemien rikosten määrä Helsingissä kyseisenä ajanjaksona ei ole tuntuvasti kasvanut. Tutkimustulosten yleistettävyys koko maata koskevaksi ei ole mahdollista, koska tutkimusaineisto on koottu pelkästään Helsingin kaupungista.

Uusintarikollisuuden tutkiminen tilastollisella vertailulla on erittäin vaikeaa ja siihen sisältyy erilaisia ongelmia (Mielityinen 1999, 152). Nuoret tekevät rikoksia eri paikkakunnilla, jolloin poliisiin tutkintailmoitus ja esitutkintapöytäkirja eivät välttämättä tavoita asuinkunnan sosiaaliviranomaisia, ja tärkeä tieto jää kirjaamatta asiakastietojärjestelmään. Piilorikollisuus lisää tutkimisen ongelmallisuutta, koska nuori saattaa olla osallisena useaan rikokseen, ennen kuin hän jää kiinni, tai tehdyt rikokset eivät tule ilmi koskaan. Eskelinen (2005, 39) toteaa, ettei luotettavaa vastausta ole saatu esimerkiksi vertailuasetelman avulla. Joidenkin tutkimustulosten mukaan sovittelu näyttäisi vaikuttavan myönteisellä tavalla ainakin joihinkin yksilöihin. Yleisesti satunnaisotannan arvioidaan lisäävän tutkimuksen luotettavuutta, koska kukin havainto on tullut mukaan sattumalta ilman tutkijan tai tutkittavan pyrkimystä. Ei-satunnaisille otoksille on tyypillistä, että koehenkilöt on valittu tutkijan mielenkiinnon mukaan joko saatavuuden tai harkinnan perusteella. (Metsämuuronen 2006, 53.)

4.4 Tutkimuksen tietosuoja ja eettiset kysymykset

Lähetin tutkimuslupahakemukseni käsillä olevaa tutkimusta varten Sisäasianministeriön poliisiosaston poliisitoimintayksikköön 16.06.2005; lupa myönnettiin 4.10.2005. Lupahakemukseni koski poliisilta saatujen RIKI-listojen käyttöä organisaation omassa tutkimuksessa ja opinnäytetyössä. Anoin myös Helsingin kaupungilta lupaa sosiaaliviraston asiakastietojärjestelmän käyttöön ja sovittelutoimiston access-ohjelmalla kerättyihin tilastoihin. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston eettinen lautakunta käsitteli tutkimuslupahakemukseni alle kuukaudessa seuraavin maininnoin: ”Tutkimus soveltuu sosiaaliviraston toimintaan, ja suunnitelma täyttää tutkimuseettiset vaatimukset.”

Rekisteritietojen käyttö edellyttää tutkijalta huolellista suunnittelua, jossa perustellaan välttämättömyys käyttää rekistereitä ja ratkaistaan jo ennalta tutkimuseettiset ja lainsäädännölliset tietosuojakysymykset. (Kuula 2006, 128.) Tutkimustuloksista ei saa käydä ilmi yksittäistä henkilöä koskevia tietoja. Tutkimuksen eettisissä lähtökohdissa huomio kiinnitetään yleensä aineiston keruuseen sekä sen käsittelyn ja säilyttämisen luottamuksellisuuteen. (Piispa 2006, 151,156.) Rekisteriaineistojen tutkimuksen etuna on se, etteivät henkilöt ole tunnistettavissa. Rekisteriaineistot eivät anna paljoakaan yksilöityä tietoa tutkittavista henkilöistä. Olen tallentanut tutkittavat henkilöt numeroin 1-200, ja heidän henkilötietonsa on jätetty pois aineistosta. Tutkimustuloksia esitettäessä on tutkittavien anonymiteetti turvattu. Tutkimuksessa on pyritty minimoimaan tutkittaville aiheutuvat haitat ja harmit. Tutkimusaineistoa on käsitelty luottamuksellisesti ja sitä on säilytetty Helsingin sosiaalivirastossa lukitussa asiakirjakaapissa tietosuojakäytäntöä noudattaen. Tutkimuksen päätyttyä tutkimusaineisto siirretään Helsingin sovittelutoimiston arkistoon säilytettäväksi.

5. SOVITTELUUN VALIKOITUMINEN JA NUORTEN TAUSTATIEDOT

Mielityisen (1999, 28) mukaan sovitteluun on vakiintunut käsite ”juttu”, jolla tarkoitetaan yleensä yhdestä poliisin esitutkintapöytäkirjasta ilmenevää tapahtumasarjaa tai -kokonaisuutta. Yksi juttu voi sisältää useita tekoja, epäiltyjä ja asianomistajia. Juttu on sovittelun piirissä melko selkeä käsite ja toimintaa voidaan kuvailla sen avulla varsin luotettavasti.

Rikosten sovitteluun on pyritty ohjaamaan ensikertalaisia rikoksentekijöitä sekä rikosoikeudellisen vastuuikärajan alittavia. Tällöin sovittelun toivotaan ehkäisevän varmimmin rikoksen uusimista. (Mieleytinen 1999, 138.) Aluksi sovittelutoimintaan lähetettiin soviteltavaksi nuorten tekemiä rikoksia, mutta myöhemmin sovittelutoiminta laajeni käsittelemään myös aikuisen tekemiä rikoksia.

Sovitteluun on ohjattu alle 15-vuotiaiden nuorten tekemiä rikoksia sekä rikosoikeudellisessa vastuussa olevien yli 15-vuotiaiden ja aikuisten sovitteluun soveltuvia rikoksia. Yleisempiä nuorten ja aikuisten sovitteluun ohjattuja rikoksia ovat varkaudet, kavallukset, luvattomat käyttöönotot, vahingonteot, petokset ja maksuvälinerikokset. Aikuisten tekemien sovitteluun ohjattujen rikosten nimikkeiden kirjo on laajempi kuin nuorten kohdalla. Aikuisten sovitteluun

ohjautuneita rikoksia ovat myös kotirauhan rikkomiset ja kunnianloukkaukset sekä vapautteen kohdistuvat rikokset kuten laittomat uhkaukset tai pakottamiset. Lähisuhdeväkivalta on sovittelutoimistoa eniten työllistävä prosessi

Sovittelulaki tuli voimaan 1.1.2006. Lain mukaan sovittelua tuli olla saatavilla kaikkialla Suomessa 1.6.2006 alkaen. Vuonna 2006 sovitteluun ohjautui eniten juttuja poliisilta. Muita sovittelualoitteen tekijöitä olivat syyttäjät, asianosaiset, uhrit, tekijät, sosiaaliviranomaiset ja huoltajat yhteensä 803 juttua. Nuorimpia alle 15-vuotiaita rikoksen tekijöitä oli yhteensä 24 ja yli 65-vuotiaita 11 juttua.

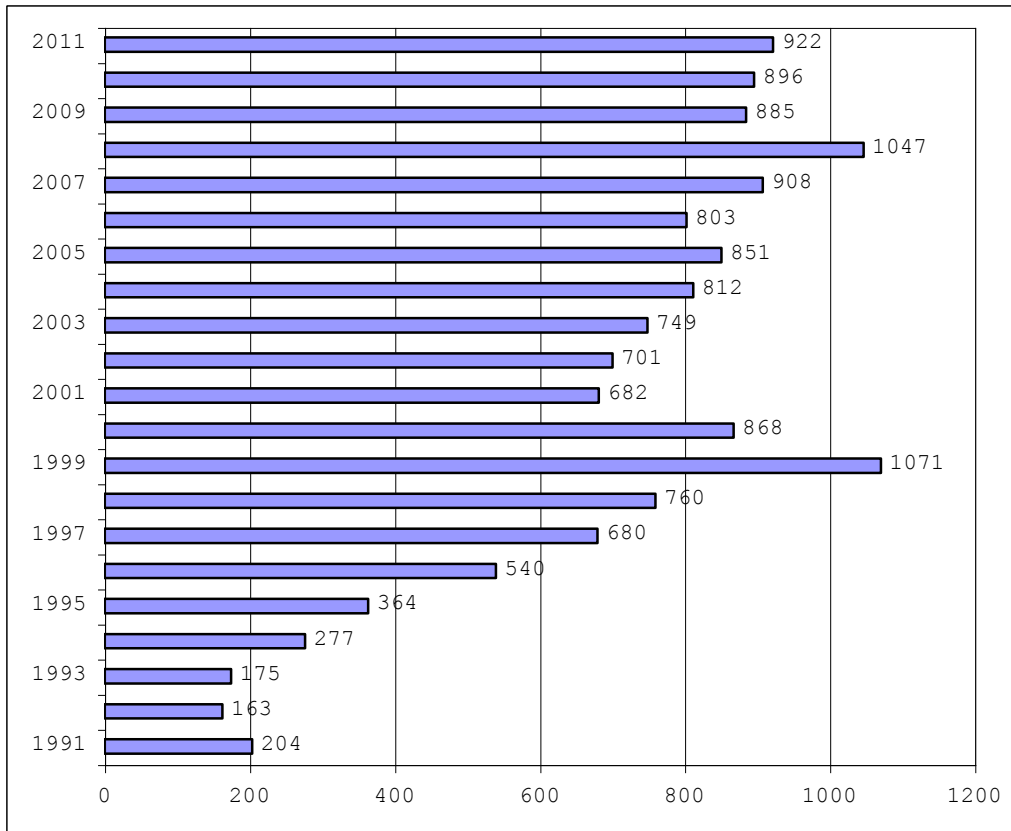
Vuoden 2007 tilastoista voidaan havaita lain tuoma velvoite riita- ja rikosasian ohjaamisessa sovitteluun. Kaikkien ikäluokkien osalta sovitteluun ohjattujen juttujen lukumäärä kasvoi vuosina 2007 ja 2008. Vuonna 2007 sovitteluun saapui yhteensä 908 juttua, joista erillisiä rikostapauksia oli 1127. Suurin osa jutuista ohjautui poliisilta (70 %) ja syyttäjältä (25 %). Alle 15-vuotiaiden juttuja oli 119, 15-17-vuotiaiden 202, 18-20-vuotiaiden 151, 21-29-vuotiaiden 353, 30-64-vuotiaiden 507 ja yli 65-vuotiaiden 13 juttua. Vuonna 2008 sovitteluun ohjautui 1047 juttua, joissa rikostapausten määrät olivat 1269. Poliisilta ohjautui 846 juttua ja syyttäjältä 363 juttua, sosiaaliviranomaisilta 55 juttua ja loput jutut muilta tahoilta.

Vuosina 2009 – 2011 sovitteluun ohjattujen juttujen määrissä ei ollut merkittävää eroa. Vuonna 2009 sovitteluun ohjattiin 885 juttua, joissa rikostapausten määrä oli 1073. Juttuja ohjautui poliisilta 768, syyttäjältä 227 sekä sosiaaliviranomaisilta 67 kappaletta, ja loput ohjautuivat muilta tahoilta. Vuonna 2010 sovitteluun ohjautui 896 juttua, joista 1084 rikostapausta. Poliisilta ohjautui 773 juttua, syyttäjältä 217, sosiaaliviranomaisilta 87 juttua ja loput jutut muilta. Sosiaaliviranomaisten taholta juttujen sovitteluun ohjaamista on lisännyt alle 15-vuotiaiden tekemien rikosten lisääntynyt määrä, joka koostuu pahoinpitelyistä, koulukiusaamisesta ja netissä esiintyvien uusista rikoksista.

Vuonna 2011 sovitteluun ohjautui 922 juttua, joista 1073 oli rikostapausta. Poliisilta ohjautui 812 juttua ja syyttäjältä 202. Sosiaaliviranomaisten ohjaamia oli 53 tapausta ja loput jutuista ohjautuivat muilta. Rikosnimikkeistä sovittelussa esiintyy ennen kaikkea pahoinpitelyjä, lieviä pahoinpitelyjä, vahingontekoja, petoksia, varkauksia, laittomia uhkauksia, kunnianloukkauksia ja vähäisiä määriä muita rikosnimikkeitä.

Kuviosta 3 ilmenee, kuinka vuosina 1991-1995 kaikkien soviteltavien juttujen määrä oli hyvin vähäinen. Vuonna 2003 sovitteluun lähetettiin yhteensä 749 juttua. Luku pitää sisällään myös nuorten 15-17-vuotiaiden jutut.

Kuvio 3. Kaikki sovitteluun ohjautuneet jutut Helsingissä vuosina 1991-2011

Lähde: Helsingin Sovittelutoimiston tilasto vuodelta 2011.

Sovittelumahdollisuuden aktiivinen esille tuominen ennen sovittelulain voimaan tuloa Helsingin poliisilaitoksissa, syyttäjänvirastossa, kouluissa sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ja -ohjaajille piti selkeästi vauhdittaa rikosepäilyjen sovitteluun ohjautumista. Aiemmistä vuosista poiketen vuodesta 2006 alkaen sovittelutoiminnalla oli nyt käytössään selkeämmät profiilit asiakkaistaan.

Taulukossa 4 eri tahojen sovitteluun ohjaamista kaikista jutuista vuonna 2003 ohjattujen juttujen määrä oli 749, joista poliisi ohjasi 315 juttua, ja syyttäjä 312 juttua.

Sosiaaliviranomaisilta ohjautui 103 juttua, asianomistajalta saapui 6 juttua ja loput jutuista saapui muilta tahoilta. Näissä jutuissa sopimukseen päätyneitä riita- ja rikosepäilyjä oli 391

eli noin 52 %.

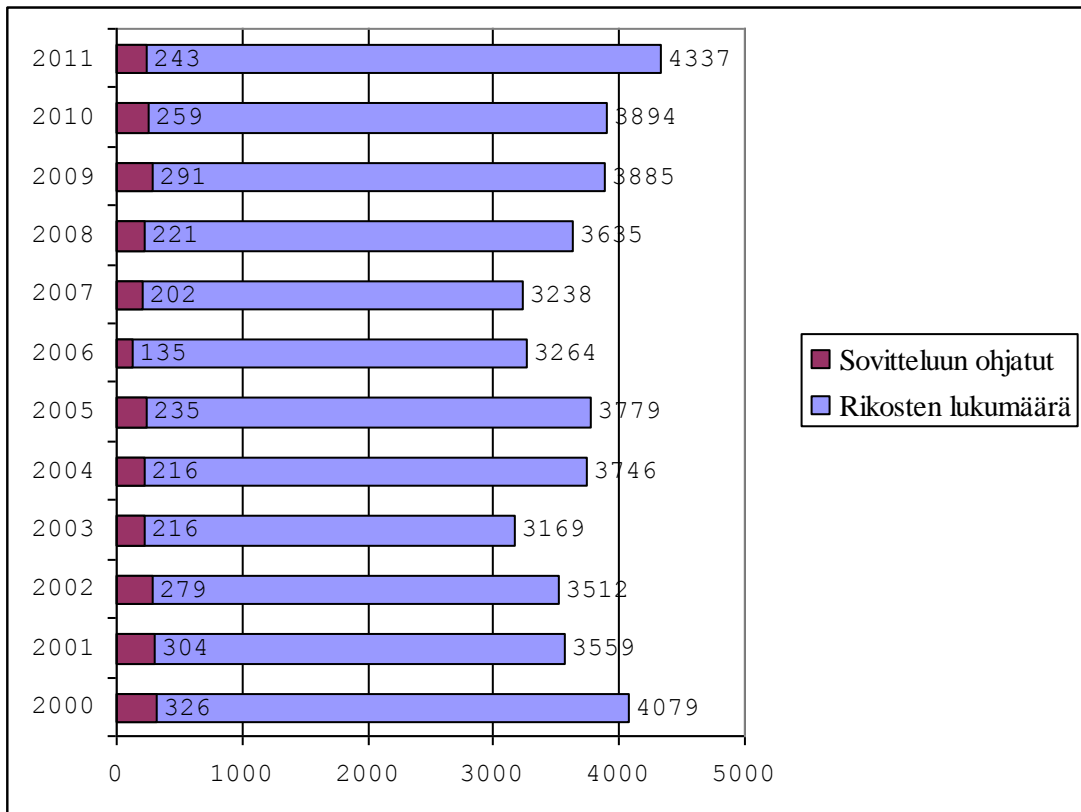
Taulukko 4. Eri tahojen sovitteluun ohjaamat kaikki jutut vuonna 2003 Helsingissä

	n	%
- poliisilta	315	42
- syyttäjältä	312	41
- sosiaaliviranomaiselta	103	14
- asianomistajalta	6	1
- tekijältä	7	1
- muut	6	1
Yhteensä	749	100

Sovitteluun eivät ohjaudu läheskään kaikki sinne sopivat jutut. Helsingissä 15-17-vuotiaiden tekemiä rikoksia oli vuonna 2003 yhteensä 3169, joista sovitteluun ohjautui 216 eli 6,8 % kokonaismäärästä. Tutkimuksen kohteena olevan ikäryhmän (15-17-vuotiaat) kohdalla sovitteluun ohjattujen juttujen määrässä ei ole merkittävää eroa vuosien 2002-2011 välillä. Vuodesta 2004 nuorten 15-17-vuotiaiden tekemien rikosten määrät alkoivat lisääntyä Helsingissä, mutta sovitteluun niitä ohjautui vuosittain edelleen alle 300, mikä on vain 6-7 % kokonaismäärästä (kuvio 4).

Kuvio 4. 15-17-vuotiaiden epäiltyjen rikokset ja sovitteluun ohjatut jutut Helsingissä vuosina 2000-2011

* vuodelta 2006 mahdollisesti puuttuu tietoja

Lähde: Helsingin poliisin tilasto Polstat 20.4.2012 ja Helsingin Sovittelutoimiston tilasto 2011

Taulukkoon 5 olen koonnut kaikki Helsingissä vuonna 2003 sovitteluun ohjautuneet 15-17-vuotiaiden rikosepäillyt rikostyypeittäin. Tapauksia oli yhteensä 216. Niistä oli asianomistajarikoksia koskevia tapauksia 83, riita-asioita koskevia tapauksia kaksi ja virallisen syytteenalaisia rikoksia 131 tapausta. Asianomistajarikos on rikos, jossa syyte voidaan nostaa vain asianomistajan vaatimuksesta. Tästä aineistosta valitsin tutkimukseeni 200 helsinkiläisen 15-17-vuotiaan nuoren sovitteluun ohjautunutta rikosepäilyä eli juttua. Epäiltynä olevista nuorista oli saatavilla tietoa koko tutkimusperiodin ajalta. Tutkittavasta tilastosta 16 ulkopaikkakuntalaisen pois jättämisellä ei ole valikoitumisen kannalta merkitystä, koska rikosnimikkeet heidän osaltaan olivat samoja asianomistajaa kohtaan tehtyjä rikoksia, pahoinpitelyjä ja vahingontekoja, kuin tutkimuksessa mukana olevillakin.

Taulukko 5. Helsingissä v. 2003 sovitteluun ohjautuneiden 15-17 -vuotiaiden rikosepäillyt rikostyypeittäin

Ikä	Asianomistaja-rikos	Riita-asia	Virallisen syytteen-alainen rikos	N	%
15-vuotiaat	12	0	32	44	20
16-vuotiaat	43	0	48	91	42
17-vuotiaat	28	2	51	81	38
Yhteensä	83	2	131	216	100

Käsitykseni tutkimuksessa tarvittavista selittävästä taustamuuttujista ja luokista tarkentui käytyäni läpi poliisin esitutkintapöytäkirjoja ja asiakastietojärjestelmää. Taulukkoon 6 olen koonnut tutkimuksessa käyttämäni selittävät taustamuuttujat ja niiden luokittelut.

Ensimmäisenä taustamuuttujana nousivat luontevasti esiin rikoksesta epäillyn sukupuoli ja koulutus. Koulutuksen luokittelin viiteen luokkaan: peruskoulu, ammattikoulu, lukio, koulunkäynnin keskeyttäminen ja ei tietoa.

Nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista taustaa selittäväksi taustamuuttujaksi valitsin vanhemmat ja vanhempien ammatit. Vanhempien lukumäärää kuvaavat muuttujat kertovat onko nuorella perheessään yksi vai kaksi vanhempaa vai olivatko molemmat vanhemmat kuolleet.

Nuoren sosiaalista taustaa selittää myös asumismuoto: asuuko nuori kotonaan vai onko hänet huostaanotettuna sijoitettu lastensuojelunlaitokseen tai sijaisperheeseen asumaan. Huostaanotetulla tarkoitetaan (LSL 14 §) ja (LSL 16 §) sijoitettua lasta tai nuorta voimassa olevan lastensuojelulain mukaan (Lastensuojelulaki 1983/683). Erittelen pitkäaikaissijoitukset ja lyhyet pysäyttämiskaksot seuraavien lastensuojelulain pykälien mukaan (LSL 14 §) ja (LSL 16 §). Nuoren sijoitus avohuollon tukitoimena (LSL 14 §) oli 19 nuorta. Tähän ryhmään kuuluvissa nuorissa oli mukana sellaisia nuoria, joilla saattoi olla useampi sijoitus pysäyttämiskaksolle.

Huostaanotto ja sijaishuolto (LSL 16 §) mukaan kohdistui 26 nuoreen. Kiireellinen huostaanotto (LSL 18 §) tapahtui kahden nuoren kohdalla, jossa nuoren äiti oli yksinhuoltaja, ja toisen nuoren vanhemmat olivat kuolleet. Kolme nuorta vangittiin. Yksi vangituista nuorista oli sijoitettu (LSL 16 §), toinen (LSL 14 §) ja kolmas nuori asui kotonaan.

Asuinalueen katsoin myös tärkeäksi selittäväksi taustamuuttujaksi. Asuinalueet luokittelin jakamalla Helsingin kaupungin alueen seuraaviin osiin: eteläinen (etke), läntinen (läke), keskinen (keke), pohjoinen (poke), itäinen (itke). Taulukossa 6 esitettyjä selittäviä taustamuuttujia ja niiden luokitusta käytin selvittämään niitä tekijöitä, jotka ovat yhteydessä nuoren sovitteluhaluuteen ja sovittelun jälkeiseen rikosten uusintaan

Taulukko 6. Sovitteluun ohjattujen taustatiedot (N=200)

		N	%
Sukupuoli	Tyttö	24	12,0
	Poika	176	88,0
	Yhteensä	200	100,0
Koulutus	Peruskoulu	112	56,0
	Ammattikoulu	22	11,0
	Lukio	11	5,5
	Keskeyttänyt	22	11,0
	Ei tietoa	33	16,5
	Yhteensä	200	100,0
Vanhemmat	Vanhempia yksi	127	63,5
	Vanhempia kaksi	72	36,0
	Ei elossa	1	0,5
	Yhteensä	200	100,0
Äidin ammatti	Johtajat ja asiantuntijat	34	17,0
	Myyjät, toimistohenkilöstö ja asiakaspalvelu	96	48,0
	Rakennus-, korjaus- ja kuljetusala	12	6,0
	Muu	45	22,5
	Ei tietoa	13	6,5
	Yhteensä	200	100,0
	Isän ammatti	Johtajat ja asiantuntijat	37
Myyjät, toimisto- ja asiakaspalveluhenkilöstö		29	14,5
Rakennus-, ja korjaus- ja kuljetusala		50	25,0
Muu		35	17,5
Ei tietoa		49	24,5
Yhteensä		200	100,0
Asuminen		Kotona	152
	Huostaanotettu, vangittu	48	24,0
	Yhteensä	200	100,0
Asuinalue	Etke	19	9,5
	Läke	23	11,5
	Keskinen	12	6,0
	Poke	50	25,0
	Itä	96	48,0
	Yhteensä	200	100,0

Vanhempien ammattinimikkeet luokittelin Tilastokeskuksen ohjeen (Ammatti-luokitus 2001) mukaan yhdeksään luokkaan. Näin saamani luokat tiivistin neljään pääluokkaan (taulukko 7).

Taulukko 7. Vanhempien ammattiasema

I-pääluokka 1,2,3	II-pääluokka 4,5	III-pääluokka 6,7,8	IV-pääluokka 9
Johtajat ja ylimmän johdon, erityis- asiantuntijat ja asiantuntijat	toimistotyöntekijät, muut alemmat toimihenkilöt, asiakaspalvelussa myyntitehtävissä	rakennus- korjausala logistiikan- työntekijä tai muu valmiustyöntekijä	muut työntekijät, kotiäidit, ilman ammattia olevat ja eläkeläiset

5.1 Ketkä ohjautuivat sovitteluun?

Sovitteluun valikoituvat jutut muodostavat sovittelutoiminnan perustan ja määrittelevät ne puitteet, joissa sovittelun tavoitteita voidaan pyrkiä toteuttamaan. Rikosasioiden käsittelyn yhteydessä valikoitumisella viitataan usein viralliseen järjestelmään, josta jutut tulevat sovittelujärjestelmään. (Mielityinen 1999, 21; Lappi-Seppälä 1998, 151.)

Valikoitumista tapahtuu monella eri tasolla ja useiden eri tekijöiden vaikutuksesta.

Tässä työssä käsiteltävät sovitteluun lähetetyt jutut ovat poliisin esitutkintapöytäkirjoja rikosepäilyistä. Jutut saapuivat sovittelutoimistoon pääosin poliisilta ja syyttäjiltä sekä sosiaalityöntekijöiltä (ks. Taulukko 4 s. 64).

Viranomaisten aktiivinen rooli sovitteluun ohjaamisessa osoittautui merkittäväksi. Muutkin tahot voivat lähettää sovitteluun juttuja, kuten esimerkiksi koulu, vanhemmat tai rikoksen tai riidan osapuolet itse. Tutkimusaineistossa (N=200) tarkastelun kohteena oli mukana tapauksia, joissa sama nuori oli osallistunut useamman kerran sovitteluun. Nämä rikosepäilyt koskivat lähinnä vahingontekoihin kuuluvia graffitteja ja töhryjä. Vahingonteot olivat tapahtuneet eri puolella kaupunkia lyhyellä aikajaksolla, minkä vuoksi nuoret pääsivät sovitteluun useimmat tekonsa pian poliisin esitutkintapöytäkirjojen valmistuttua.

Taulukosta 8 ilmenee, että sukupuolen mukaan sovitteluun ohjattujen tyttöjen osuus rikosepäilyistä oli sovitteluneuvotteluun lähetettyjen asiakirjojen mukaan huomattavasti vähäisempi (12 %, N=24) verrattuna poikiin, joiden osuus oli (88 %, N=176).

Sovitteluun valikoitui pahoinpitelyjä, vahingontekoja ja omaisuusrikoksia (ryöstöjä ja varkauksia) sekä muita rikosnimikkeitä. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna rikosepäilyistä pahoinpitely oli yleisin sovitteluun lähetetty juttu sekä poikien että tyttöjen osalta (taulukko 8). Poikien osalta sovitteluun ohjautuneista jutuista 47 % oli pahoinpitelyjä ja tyttöjen osalta 46 %. Pojilla toiseksi eniten juttujen määrästä oli vahingontekoja 27 %. Sitä vastoin tytöillä vahingontekoja oli vain 4 %. Tyttöillä omaisuusrikosepäilyjä ja ryhmään ”muut” kuuluvia rikosepäilyjä oli 25 %, mikä on selvästi enemmän kuin poikien osuus 15 %. Rikosnimike ”muut” koostuu seuraavista: laiton uhkaus, kotirauhan häirintä tai rikkominen, kunnianloukkaus, niskoittelu virkavaltaa vastaan, laiton käyttö ja pakottaminen.

Taulukko 8. Rikos, josta epäillään tekijän sukupuolen mukaan (%)

Rikos, josta epäillään	Tyttö %	Poika %	Yhteensä %
Pahoinpitely	45,8	46,6	46,5
Vahingonteko	4,2	26,7	24,0
Ryöstö tai varkaus	25,0	11,9	13,5
Muu	25,0	14,8	16,0
	100	100	100
N	24	176	200

Taulukosta 9 ilmenee, että nuorista, joilla oli aiempia rikoksia taustalla, 67 % ei osallistunut sovitteluun, vaikka heidät ohjattiin siihen.

Taulukko 9. Sovitteluun ohjautuminen ja aiemmat rikokset (%)

	Ei osallistunut sovitteluun	Osallistui sovitteluun	Yhteensä %
Ei aiempia rikoksia	24 (33 %)	64 (50 %)	88 (44 %)
On aiempia rikoksia	49 (67 %)	63 (50 %)	112 (56 %)
N	73 (100 %)	127 (100 %)	200 (100 %)

Taulukosta 10 ilmenee sovitteluun ohjautuminen koulutuksen mukaan. Peruskoulun suorittaneiden tai sitä vielä käyvien osuus oli suurin (N=112). Ammattikoulun aloittaneista ja koulunkäynnin keskeyttäneistä nuorista sovitteluun ohjautui yhtä paljon (N=22). Lukion oppimäärää suorittamassa olevia nuoria oli sovitteluun ohjautuneiden joukossa (N=11). Nuoria, joiden opiskeluista ei ole tietoa, ohjautui sovitteluun (N=33). Monet ensimmäistä kertaa rikoksesta epäillyt eivät välttämättä olleet aiemmin lastensuojelun asiakkaina, joten heidän koulutustietojaan ei siten ole tallennettu sosiaaliviraston asiakastietojärjestelmään.

Taulukko 10. Sovitteluun ohjautuminen koulutuksen mukaan (%)

Onko osallistunut sovitteluun	Peruskoulu %	Ammattikoulu %	Lukio %	Keskeyttäneet %	Ei tietoa %	Yhteensä %
Ei soviteltu	34,8	54,5	18,2	31,8	39,4	36,5
Soviteltu	65,2	45,5	81,8	68,2	60,6	63,5
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	112	22	11	22	33	200

Taulukossa 11 on esitetty sovitteluun ohjautuminen isän ammatin mukaan. Isän ammatin mukaan luokiteltuna eniten sovitteluun ohjautui ryhmään rakennus-, korjaus- ja kuljetusala kuuluvien isien lapsia (N=49) ja ryhmään isän ammatista ei tietoa kuuluvien isien lapsia (N=49). Johtajien ja asiantuntijoiden tehtävissä työskentelevien isien lapsista sovitteluun ohjautui (N=39). Heidän lapsistaan 51 %:lla sovittelu ei toteutunut. Kaikkiin muihin ammattiryhmiin kuuluvien isien lapsista yli puolet osallistui sovitteluun. Ryhmään ei tietoa kuuluvien isien lapsista 41 %:lla sovittelu ei toteutunut. Kaikkien isien ammasteista ei ollut saatavilla tietoa, koska vanhempien eron jälkeen isä oli useasti muuttanut asumaan eri paikkakunnalle tai vanhemmat eivät olleet asuneet yhdessä.

Taulukko 11. Sovitteluun ohjautuminen isän ammatin mukaan (%)

Onko soviteltu	Johtajat ja asiantuntijat %	Myyjät, alemmat toimihenkilöt %	Rakennus-, korjaus- ja kuljetusala %	Muu %	Ei tietoa %	Yhteensä %
Ei soviteltu	51,4	38,5	27,7	23,5	40,8	34,1
Soviteltu	48,6	61,5	72,3	76,5	59,2	65,9
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	39	29	49	34	49	200

Taulukossa 12 on esitetty sovitteluun ohjautuminen äidin ammatin mukaan. Taulukosta käy ilmi, että sovitteluun ohjautui eniten nuoria (N=96), joiden äidit kuuluivat ryhmään myyjät ja alemmat toimihenkilöt. Näiden nuorten osalta sovitteluun osallistuminen toteutui 66 %:lla. Toiseksi eniten (N=45) sovitteluun ohjautui nuoria, joiden äidit kuuluivat ryhmään muut. Tähän ryhmään kuuluvat äidit olivat enimmäkseen kotiäitejä ja eläkeläisiä. Heidän lapsistaan sovitteluun osallistui 67 %. Johtajien ja asiantuntijoiden ryhmään kuuluvien äitien lapsista ei sovitellut 47 % (N=34). Kaikkiin ammattiryhmiin kuuluvien äitien lapsista yli puolet osallistui sovitteluun. Kaikkien äitien ammatista ei saatu tietoa (N=13), koska monet äidit olivat eron jälkeen vaihtaneet asuinpaikkakuntaa.

Taulukko 12. Sovitteluun ohjautuminen äidin ammatin mukaan (%)

Onko soviteltu	Johtajat ja asiantuntijat %	Myyjät, alemmat toimihenkilöt %	Rakennus-, korjaus- ja kuljetusala %	Muut %	Ei tietoa %	Yhteensä %
Ei soviteltu	47,1	34,4	25,0	33,3	46,2	36,5
Soviteltu	52,9	65,6	75,5	66,7	53,8	63,5
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	34	96	12	45	13	200

Sovitteluneuvotteluun osallistuminen ei aina ole epäiltynä olevan itsensä valittavissa. Syynä voi olla se, ettei asianomistaja välttämättä halua osallistua sovitteluun. Hänen toivomuksenaan saattaa olla, että rikosasia käsitellään käräjäoikeudessa, jolloin hän vaatii vahingonkorvausten lisäksi nuorelle myös rangaistusta. Asianomistaja saa yleensä vahingonkorvauksensa nopeammin onnistuneen sovittelun jälkeen kuin käräjäoikeuden käsittelyssä. Nuorten rikostenkäsittelyn eteneminen käräjäoikeuteen pitäisi olla nopeampaa kuin aikuisten tekemien rikosten. Käytännössä ei aina päästä suosituksen mukaiseen nuoren nopeutettuun oikeuskäsittelyyn, ja asianomistaja joutuu odottamaan vahingonkorvauksiaan kauemmin.

Eskelinen (2005, 78) kertoo tutkimuksessaan, että vuoden 1997 tietojen mukaan eri rikostyypeistä soviteltiin eniten pahoinpitelyjä (38 %), vahingontekoja (21 %) ja varkauksia (17 %). Kuudessa kunnassa Helsingissä, Tampereella, Nokiällä, Vaasassa, Joensuussa ja Oulussa oli sovittelutoimistoista saadun aineiston mukaan 250 alle 15-vuotiaiden juttua ajalla 1998-2000. Väkivaltarikokset, joihin kuuluivat lasten osalta lähinnä lievät pahoinpitelyt, olivat yleisin sovitteluun esitetty teko (34 %). Toiseksi eniten jutuista oli vahingontekoja (26 %). Luvut kuvaavat osaltaan sovittelussa käsiteltävien juttujen valikoitumisprosessia.

Sovitteluun lähetetyt jutut aiemmilta vuosilta kuvastavat samaa todellisuutta nuorten käyttäytymisestä kuin käsillä olevassa tutkimuksessa vuosilta 2003 -2005. Tekonsa ymmärtävät nuoret lopettavat rikosten teon sovittelun jälkeen. Näihin nuoriin on sovittelu interventiona toiminut riittävänä rikosoirehdinnan pysäyttäjänä. Sovittelun kasvattavana vaikutuksena näen sen, että nuori on itse saanut osallistua ongelmansa ratkaisuun. Kotona ja koulussa ei välttämättä ole valmiiksi rakennettuja riidan ratkaisukeinoja. Sovittelussa on otettu puheeksi varsinainen ongelma eli rikos. Sovittelun kohteena ollut konfliktitapahtuma tai rikos käydään sovittelussa reflektoiden uudelleen läpi. Tilanne on usein ahdistava, mutta nuori oppii samalla toiselta osapuolelta. Väärinkäsitykset selvitetään, ja toivottu yhteisymmärrys tuo emansipaation, vapautumisen, ja nuori tuntee saavansa tekonsa anteeksi. Nuori on joutunut ottamaan vastuun teostaan ja hänellä on ollut vielä vastuu rikoksensa hyvittämisestä mahdollisten korvausten muodossa. Arvio nuoresta on tehty vapaaehtoissovittelijan ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

6. NUORTEN UUSINTARIKOLLISUUS SOVITTELUN JÄLKEEN

6.1 Uusintarikollisuuden ilmeneminen

Sovittelun tärkeimpiä tavoitteita on uusintarikollisuuden vähentäminen. Mielityisen (1999, 138-140) mukaan sovitteluun valikoituvilla tapauksilla on siis hyvin ratkaiseva merkitys sovitteluun osallistuvien uusintarikollisuudelle. Rikosten sovitteluun on pyritty ohjaamaan ensikertalaisia rikoksentekejiä sekä rikosoikeudellisen vastuukärajan alittavia. Tällöin sovittelun toivotaan ehkäisevän varmimmin rikoksen uusimista. Sovittelu ei nuorten kohdalla suinkaan ole ensimmäinen ja ainoa yritys ehkäistä rikollisuutta ja uusintarikollisuutta. Keinoja on haettu niin sosiaalisesta kontrollista, sosiaalisesta tuesta, rikollisuuden edellytyksiin vaikuttamisesta, ennaltaehkäisevistä työmuodoista ja terapioista. Sovittelun ja uusintarikollisuuden kohdalla puhutaan rajatusta ryhmästä rikoksia ja rikoksentekejiä. Tarkastelen tässä luvussa nuorten uusintarikoksia.

Taulukon 13 mukaan sovitteluneuvotteluun osallistuneista nuorista 63 % ei syyllistynyt uusintarikoksiin, kun taas sovitteluun osallistumattomista vain 51 % pidättäytyi uusista rikoksista. Sovitteluun osallistuminen näytti siis selkeästi vähentävän rikosten uusintaa.

Taulukko 13. Rikosten uusinta sovittelun jälkeen (%)

Onko uusintu rikoksen	Ei ole osallistunut sovitteluun %	On osallistunut sovitteluun %	Yhteensä %
Ei ole uusintu	51,4	63,0	58,8
On uusintu	48,6	37,0	41,2
	100	100	100
N	73	127	200
p=,087			

Vuoden 2003 tilastojen mukaan sovittelun jälkeen ilmeni 49 uusintarikosta. Noin vuoden kuluttua sovittelusta vuonna 2004 uusia rikoksia oli tehty 33. Kun sovittelu-tapahtumasta oli kulunut lähes kaksi vuotta, niin vuoden 2005 tilastoista ilmenee 29 uutta rikosepäilyä (taulukko 14).

Taulukkoon 14 on koottu helsinkiläisten 15-17-vuotiaiden nuorten sovittelun jälkeen

tekemät uusintarikokset myös rikostyypeittäin seurantajakson 2003-2005 aikana. Tässä ikäryhmässä juuri rikostyyppi näyttäisi olevan merkittävä ennustaja rikoksen uusinnassa.

Pahoinpitely viittaa väkivaltaan, tappeluihin julkisella paikalla, joukkotappeluihin tai toisen hakkaamiseen. Sovittelun jälkeen pahoinpitelyjä ilmeni 27 tapausta seurantajakson aikana vuosina 2003- 2005. Ryöstöjä, joissa oli mukana teräase tai voimakasta uhkailua uhria kohtaan, esiintyi 19 tapausta.

Varkaus viittaa kaupasta, kotoa tai koulusta varastamiseen, näitä rikoksia ilmeni seurantajaksolla 15 tapausta. Varkaus, jonka taloudellinen arvo on vähäinen, luokiteltiin näpistykseksi. Näpistelyjä tapahtui seurantajakson aikana viisi. Kätkemisrikos viittaa varastetun tavaran hallussapitoon ja piilottamiseen; uusintarikoksissa näitä oli kaksi tapausta.

Laiton uhkaus, joka sisältää suusanallista uhkailua, ilmeni uusintarikoksena vain kerran. Vahingonteot ovat omaisuuden vahingoittamista eli lähinnä töhryjä ja graffitteja; näitä esiintyi sovittelutapahtuman jälkeisellä seurantajaksolla 27 kertaa (N=21). Luvaton käyttö ja käyttövarkaus kuvaavat lähes samaa tapahtumaa; yleensä ne liittyvät moottorikulkuneuvon luvatta käyttöön ottamiseen, näitä ilmeni yhteensä neljä tapausta seurantajakson aikana.

Rattijuopumuksia ilmeni kahdeksan kertaa sovittelutapahtuman jälkeen. Raiskauksia esiintyi kerran. Huumausaineen käyttörikos viittaa huumaavien aineiden käyttöön; näitä ilmeni kaksi tapausta tutkimuksen seurantajaksolla.

Rikoksen törkeysaste saattaa osittain ennustaa myös uusintarikollisuutta. Pahoinpitelyrikokseen sovittelun jälkeen oli sortunut 15 nuorta ja heille kertyi yhteensä 27 rikosta seurantajakson aikana. Uusintarikoksissa oli törkeitä pahoinpitelyjä ja pahoinpitelyn lisäksi varkaus tai ryöstö. Rattijuopumus oli kolmella pahoinpitelyrikoksen uusijalla.

Taulukko 14. Sovittelun jälkeen tapahtuneet uusintarikokset tyypeittäin

vuosi	2003	2004	2005	Yhteensä
pahoinpitely	8	10	9	27
ryöstö	6	6	7	19
varkaus	9	1	5	15
laiton uhkaus	0	0	1	1
vahingonteko	12	12	3	27
näpistys	4	1	0	5
luvaton käyttö	2	0	0	2
käyttövarkaus	1	0	1	2
kätkemisrikos	1	1	0	2
rattijuopumus	4	1	3	8
raiskaus	0	1	0	1
huumausaine- käyttörikos	2	0	0	2
Yhteensä	49	33	29	111
N=83				

6.2 Nuoreen liittyvät tekijät

Nuoret jatkavat rikosten tekoa herkemmin, jos taustalla on aikaisempia rikosepäilyjä, ja jos he ovat olleet useammin poliisin kanssa tekemisissä. Lähikaveripiirissä on usein myös poliisin tuttuja. Kaveritkin saattavat olla rikoksiin myönteisesti suhtautuvia tai niitä tekeviä.

Sovittelussa ei päästä käsittelemään todellista nuoren ongelmien aiheuttajaa, joka voi olla alkava päihteiden tai huumeidenkäyttö. Pahoinpitelyihin osallistuvilla nuorilla on puutteelliset ongelmaratkaisutaidot ja vihamielinen asenne muita kohtaan. Väkivallan käyttöön vaikuttaa myös päihteiden käytön lisääntyminen. Syrjäytymisvaarassa olevat ja uusintarikoksia jatkavat nuoret erottuvat taustatekijöiden ja rikosten määrän perusteella.

Taulukosta 15 ilmenee, että suurin osa eli n.78 % sovitteluun osallistuneista 15-17-vuotiaista helsinkiläisistä nuorista, joilla ei ole ollut aiempaa rikostaustaa, lopetti rikosten teon sovittelun jälkeen; ainoastaan n. 22 % heistä jatkoi rikosten tekemistä.

Sovitteluneuvottelulla näyttää olevan myönteinen vaikutus rikollisuuden vähenemiseen sellaisten nuorten kohdalla, joilla ei ole aiempaa rikostaustaa. Niistä nuorista, joilla oli

aiempia rikoksia takanaan ennen sovittelua, yli puolet eli n. 57 % jatkoi uusien rikosten tekemistä sovittelun jälkeen. Aiempi rikostausta lisää riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin sovittelunkin jälkeen. Tilastollisesti tulos on merkittävä ($p=,000$).

Taulukko 15. Aiempien rikosten vaikutus rikosten uusintaan (%)

Onko uusintarikoksen sovittelun jälkeen	Ei aiempia rikoksia %	On aiempia rikoksia %	Yhteensä %
Ei ole uusintarikosten tekemistä	78,4	43,2	58,8
On uusintarikosten tekemistä	21,6	56,8	41,2
N	100	100	100
$p=,000$	89	111	200

Yksilötasolla sukupuolen mukaan tarkasteltuna pojat sortuvat selvästi tyttöjä useammin uusintarikokseen sovittelun jälkeen. Molemmissa ryhmissä yli puolet nuorista ei jatkanut rikosten tekemistä sovittelun jälkeen. Tyttöjen osuus sovitteluun ohjautuneista on melko pieni ja uusintarikollisuutta tarkasteltaessa se ei ole tilastollisesti merkittävä ($p=,035$). Pojista uusien rikosten tekemistä jatkoi 43 % (Taulukko 16). Pojat aloittavat rikostenteon myös nuorempana kuin tytöt.

Taulukko 16. Rikosten uusinta sukupuolen mukaan (%)

Onko uusintarikoksen	Tyttö %	Poika %	Yhteensä (%) %
Ei ole uusintarikosten tekemistä	75,0	56,6	58,8
On uusintarikosten tekemistä	25,0	43,4	41,2
N	100	100	100
$p=,035$	24	176	200

Taulukkoon 17 on koottu tietoja koulutuksen vaikutuksesta nuorten uusintarikollisuuteen sovittelun jälkeen. Peruskoulun suorittaneet tai peruskoulua vielä suorittavat (N=112) muodostavat kaikkein suurimman ryhmän tarkastelun kohteena olevista nuorista. He ovat myös iältään nuorin ryhmä. 62 % näistä nuorista ei sortunut uusiin rikoksiin sovittelun jälkeen. Toiseksi suurin ryhmä ovat nuoret (N=33), joiden koulunkäynnistä ei ollut

tietoa. 70 % näistä nuorista ei tehnyt uusia rikoksia sovittelun jälkeen. Ammattikoulussa opiskelevat ja koulunkäynnin keskeyttäneet nuoret muodostivat samansuuruisen ryhmän. Molemmista ryhmistä 55 % on jatkanut uusintarikoksilla sovittelun jälkeen. Kun peruskoulu-, ammattikoulu tai lukio on jäänyt kesken, niin se kuvastaa heikkoa sitoutumista koulunkäyntiin ja samalla näyttää kasvattavan rikosten uusimisriskiä.

Taulukko 17. Rikosten uusinta koulutuksen mukaan (%)

Onko uusintarikoksen	Peruskoulu %	Ammattikoulu %	Lukio %	Keskeyttäneet %	Ei tietoa %	Yhteensä %
Ei ole uusintarikoksen	61,6	45,5	54,5	45,5	69,7	59,0
On uusintarikoksen	38,4	54,5	45,5	54,5	30,3	41,0
	100	100	100	100	100	100
N	112	22	11	22	33	200

p=,258

Perhetasolla tarkasteltuna tutkimuksessa mukana olleista nuorista 127 oli lähtöisin yksinhuoltajaperheitä ja 72:n perheessä oli kaksi vanhempaa. Yksi nuorista oli menettänyt molemmat vanhempansa, mikä ilmenee tilastossa puuttuvana tietona. Niistä nuorista, joilla oli perheessä kaksi vanhempaa, 64 % ei ole jatkanut rikosten uusintaa sovittelun jälkeen. Yksinhuoltajaperheistä lähtöisin olevista nuorista 56 % ei uusintarikoksia sovittelun jälkeen. Uusintarikoksiin sortui 44 % niistä nuorista, jotka olivat yksinhuoltajaperheestä. Isä oli kuollut viideltä nuorelta 13 nuoren vanhemmat olivat eronneet, ja viiden nuoren isästä ei ollut tietoa. Nuoren rikosten uusintarisiki on vähäisempää, jos hänellä on perheessä kaksi vanhempaa.

Taulukko 18. Rikosten uusinta, taloudessa yksi tai kaksi vanhempaa (%)

Onko uusintarikoksen	Yksi vanhempi %	Vanhempia kaksi %	Yhteensä %
Ei ole uusintarikoksen	55,9	63,9	58,5
On uusintarikoksen	44,1	36,1	41,2
	100	100	100
N	127	72	199

p=,228
yksi puuttuva tieto

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tärkeimmät turvaajat ovat tämän mukaan omat vanhemmat. Vanhempien merkitys on nuorelle tärkeä. Jos nuorella on hyvät ja luottamukselliset välit vanhempiinsa, ja hän saa oikea-aikaista tukea kasvaakseen sosiaalisesti hyväksyttävään suuntaan, niin huomionhakuksia rikoksia ei ilmene. Vanhempien ero vaikuttaa nuoreen, ja ero on nuorelle vastaavanlainen kriisi kuin vanhemmillekin. Eroprosessin aikana ja vanhempien eron jälkeen lapset ja nuoret oirehtivat eri tavoin. Vaikeiden ja pitkittyneiden, myös ääritapauksissa lasta vaurioittavien huoltoriitojen kohteena oleminen on liian raskas prosessi nuorelle. Nuori pakenee ikävää tilannetta ja saattaa hakeutua vääränlaiseen seuraan ja näin ollen sortuu helpommin rikollisiin tekoihin. Rikkinainen perhe ja huonot välit vanhempiin lisäävät nuoren riskiä joutua rikosten polulle.

Taulukosta 19 ilmenee, että 48 nuorta oli huostaanotettu. Heistä kaksi oli vangittu uusintarikoksista. Kotona asuvista nuorista yksi oli vangittu. Heistä 65 % ei uusinnut rikoksia sovittelun jälkeen. Nuoret, jotka ovat sosiaalilautakunnan huostaanottamina sijoitettu lastensuojelulaitoksiin, koulukotiin tai sijaisperheisiin, ovat useimmiten juuri rikoksiensa vuoksi joutuneet lastensuojelun tiukkojen toimenpiteiden piiriin ja tulleet sijoitetuksi. 62 % näistä huostaanotetuista nuorista jatkoi rikosten tekoa, usein entisessä kaveripiirissään tai jopa uudella sijoituspaikkakunnallakin samanhenkisten kavereiden kanssa. Tilastollisesti rikosten uusinnan suhteen eri asumismuotojen välillä on erittäin merkittävä ero ($p=,001$).

Taulukko 19. Rikosten uusinta nuoren asuinalueen mukaan (%)

Onko uusinnut rikoksen	Asuu kotona %	Huostaanotettu %	Yhteensä (%) %
Ei ole uusinnut	65,1	38,3	58,8
On uusinnut	34,9	61,7	41,2
	100	100	100
N	152	48	200
$p=,001$	1 vangittu	2 vangittu	

Rikosten tekeminen sovittelun jälkeen saattaa jatkua nuoren kohdalla, mikäli sijoitusperhe, laitos tai koulukoti ei ole sopiva sijoituspaikka nuorelle. Jotkut nuoret tarvitsevat hyvin tiukkarajaisen hoitopaikan rauhoittuakseen. Useat näistä nuorista tarvitsevat aikuisen tukea ja keskusteluapua pohtiessaan rikokseen johtaneita syitä ja keinoja, jottei rikollinen käyttäytyminen toistuisi.

Nuoria, joiden äidin ammatti oli myyjä tai alempi toimihenkilö, ohjautui sovitteluun lukumääräisesti eniten (N=96). Näistä nuorista 63 % ei tehnyt uusia rikoksia sovittelun jälkeen. Toiseksi eniten sovitteluun ohjautui nuoria, joiden äidit kuuluivat ryhmään muut. Heistä 58 % ei jatkanut rikosten uusintaa sovittelun jälkeen. Johtajien ja asiantuntijoiden ammattiryhmään kuuluvien äitien lapset nousivat kolmanneksi suurimmaksi ryhmäksi. Näistä nuorista 62 % ei tehnyt uusia rikoksia sovittelun jälkeen. 54 % nuorista, joiden äitien ammatista ei ollut tietoa, jatkoi rikosten uusintaa (taulukko 20). Perheen sisäisistä suhteista tilastollisesti saatu tulos ei kerro paljoakaan äidin ammatin vaikutuksesta nuorten rikosten uusintaan sovittelun jälkeen (Taulukko 20).

Taulukko 20. Rikosten uusinta äidin ammatin mukaan (%)

Onko uusintu rikoksen	Johtajat ja asiantuntijat %	Myyjät ja alemmat %	Rakennus-, korjaus- ja kuljetusala toimihenkilöt %	Muut %	Ei tietoa %	Yhteensä %
Ei ole uusintu	61,8	62,5	41,7	57,8	46,2	59,0
On uusintu	38,2	37,5	58,3	42,2	53,8	41,0
N	100	100	100	100	100	100
p=,558	34	96	12	45	13	200

Nuoret, joiden isien ammattinimike oli rakennus-, korjaus- ja kuljetusala, olivat sovitteluun ohjautuneiden suurin ryhmä (N=50). Heistä 72 % ei tehnyt uusia rikoksia sovittelun jälkeen. Nuoria, joiden isän ammatista ei ollut tietoa, oli toiseksi eniten. Näistä nuorista 58 % ei jatkanut uusintarikoksilla. Johtajien ja asiantuntijoiden ammattiryhmään kuuluvien isien lapsia oli kolmanneksi eniten. Heistä 63 % ei sortunut uusiin rikoksiin sovittelun jälkeen. Niiden isien lapsista, joiden ammattinimike kuului ryhmään myyjät tai alemmat toimihenkilöt, 62 % jatkoi uusintarikoksilla sovittelun jälkeen (Taulukko 21).

Taulukko 21. Rikosten uusinta isän ammatin mukaan (%)

Onko uusintarikoksen	Johtajat ja asiantuntijat %	Myyjät, alemmat toimihenkilöt %	Rakennus-, korjaus- ja kuljetusala %	Muut %	Ei tietoa %	Yhteensä %
Ei ole uusintarikos	63,2	37,9	72,0	54,3	58,3	59,0
On uusintarikos	36,8	62,1	28,0	45,7	41,7	41,0
N	100	100	100	100	100	100
p=,051	38	29	50	35	48	200

6.3 Palveluun ja asuinalueeseen liittyvät tekijät

Sovitteluprosessiin pääsy on edellytys sovittelun toteuttamiselle. Sovitteluun pääsyn jonotusaika kuuluu palvelujärjestelmään. Se taas on riippuvainen viranomaisten toiminnasta, johon nuori itse ei voi vaikuttaa. Tutkimuksessa selvitettiin sitä, kuinka kauan jutun käsittely kestää poliisissa tai muilla viranomaisilla ennen sen siirtymistä sovittelutoimistolle. Rikoksen tapahtumahetkestä sovitteluneuvotteluun pääsemiseen kului toisinaan aikaa useita kuukausia, joskus jopa vuosi. Pitkään jonotusaikaan saattaa olla syynä poliisin esitutkinnan viivästyminen; poliisi ei ole saanut riittävän ajoissa kaikkia asianosaisia kuulustelluksi. Esimerkiksi poikien tekemät rikokset tapahtuvat usein jengissä tai kaverin kanssa ja ovat usein myös monimutkaisia ja pahanlaatuisia ja vaativat siksi poliisilta enemmän tutkinta-aikaa.

Taulukkoon 22 on koottu tutkimusaineistoon otettujen juttujen sovitteluun pääsyn jonotusajat. 42 %:ssa tapauksista jonotusaika sovitteluun oli 1-3 kuukautta, mikä on nuorten nopeutettujen rikosepäilyjen käsittelyn kohtuullinen aika. Lähes puolet poliisin esitutkintapöytäkirjoista ehti siis valmistua alle kolmen kuukauden kuluessa. Mikäli sovitteluun pääsy kestää enemmän kuin kolme kuukautta, niin nämä tapaukset eivät ole enää nuorten rikosten nopeutetun käsittelyn mukaisia. Taulukon 22 mukaan yli puolet tapauksista ylitti nuorten rikosten nopeutetun käsittelyn suositusajan.

Rikostapahtumasta voi kulua 1-3 kuukautta, ennen kuin poliisi saa esitutkintansa päätettyä ja lähettää valmiin esitutkintapöytäkirjan sovittelutoimistoon. Sen jälkeen kuluu vielä aikaa, ennen kuin sovitteluohjaajat tekevät päätöksen sovitteluun pääsystä ja löytävät

sopivat sovittelijat kyseiseen juttuun. Taulukosta 22 ilmenee, että niistä sovitteluun osallistuneista, joiden jonotusaika oli 1-3 kuukautta, 64 % ei jatkanut rikosten uusintaan seurantajakson aikana. Kyseiseen 1-3 kuukautta jonottaneiden ryhmään kuuluu suurin osa sovitteluneuvotteluun osallistuneista. 4-6 kuukautta sovitteluun jonottaneista 50 % jatkoi uusintarikoksilla. 7-11 kuukautta jonottaneista 43 % jatkoi rikosten tekoa sovittelun jälkeen. Sovitteluun vuoden verran tai enemmän jonottaneet jäivät pienimmäksi ryhmäksi, joista 31 % sortui uusintarikoksiin seurantajakson aikana. Rikosten uusinta oli vähäisintä 1-3 kuukautta jonottaneiden ryhmässä ja suurinta 4-6 kuukautta jonottaneiden ryhmässä.

Taulukko 22. Sovitteluun pääsyn jonotusaika ja sen vaikutus uusintarikoksiin

Onko uusintarikoksen	1-3 kuukautta %	4-6 kuukautta %	7-11 kuukautta %	1 vuosi tai enemmän %	Yhteensä %
Ei ole uusintarikoksen	63,9	50,0	57,4	69,2	58,8
On uusintarikoksen	36,1	50,0	42,6	30,8	41,2
Yhteensä	100	100	100	100	100
N	84	56	47	13	200

p=,350

Nuoren on saatava rikosasiansa nopeasti käsittelyyn, ettei tapahtuma pääse unohtumaan. Yli vuosi rikostapahtumasta on aivan liian pitkä aika nuoren elämässä jonottaa selvittämään rikosepäilyään. Kyseisenä aikana ehtii tulla jo uusia rikosepäilyjä, jollei nuorta saada ajoissa ottamaan vastuuta teostaan sovittelussa tai käräjäoikeudessa.

Eskelinen (2005, 166) ehdottaa, että poliisin, sovittelutoimiston ja lastensuojelun välisestä yhteydenpidosta tulisi tehdä automaattinen ja entistä nopeampi käytäntö esimerkiksi yhteiskoulutuksen avulla. Varhaisen nopean puuttumisen toimia tulee edelleen kehittää, sillä on ollut tapauksia, joissa lapsi on päässyt sovitteluun vasta kolmannenkymmenennen tekonsa jälkeen. Eskelisen näkemyksen mukaan myös itse sovitteluprosessia tulee edelleen nopeuttaa.

Asuinalueet näyttävät rauhallisina tai rauhattomina. Ongelma-alueiden kasaantuminen samoille asuinalueille muodostaa riskitekijän ympäristössä. Joillekin asuinalueille on kertynyt päihteiden- ja huumeidenkäyttäjää, ja jotkut katuosuudet työllistävät poliisia runsaasti viikonloppuisin häiriökäyttäytymisen ja rikollisuuden vuoksi. Lasten ja nuorten

terveen ja turvallisen kasvun mahdollisuudet heikkenevät. Asuinalueiden eriarvoisuus näyttäytyy nuoren tekemien rikosten määrässä. Itäisen Helsingin alueella tehtiin eniten rikoksia ja sovitteluun osallistumisprosentti oli korkein (68 %). Nuorten tekemiä rikoksia oli toiseksi eniten Pohjois-Helsingin asuinalueella, täällä nuorista rikostentekijöistä sovitteluun osallistui 66 %. Eteläisestä kaupunginosasta sovitteluun osallistuminen oli vähäisintä. Sovitteluun ohjautui eteläisestä Helsingistä ja keskustan alueelta vähiten nuoria (Taulukko 23).

Taulukko 23. Sovitteluun osallistuminen nuoren asuinalueen mukaan (%)

Onko osallistunut sovitteluun	Eteläinen %	Läntinen %	Itäinen %	Pohjoinen %	Keskusta %	Yhteensä %
Ei sovittelua	52,6	43,5	32,3	34	41,7	36,5
Soviteltu	47,4	56,5	67,7	66	58,3	63,5
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	19	23	96	50	12	200

p=,049

Eteläisessä kaupunginosassa rikosten uusijoiden määrä oli korkein 72 % (N=19), tältä alueelta oli sovitteluun ohjattu toiseksi vähiten nuoria. Läntisen kaupunginosassa nuoret jatkoivat rikosten uusintaa toiseksi eniten 44 % (N=23). Helsingin itäisessä kaupunginosassa asuvista nuorista 39 % (N=96) jatkoi uusintarikoksilla sovittelun jälkeen. Pohjoisessa kaupunginosassa 34 % (N=50) nuorista jatkoi uusintarikoksilla. Helsingin itäisestä ja pohjoisesta kaupungin osista nuoria oli ohjattu eniten sovitteluun. Saatujen tulosten perusteella voidaan sanoa, että nuoren asuinalueella on vaikutusta rikosten uusimiseen (Taulukko 24).

Taulukko 24. Rikosten uusinta asuinalueen mukaan (%)

Onko uusintu rikoksen	Eteläinen %	Läntinen %	Itäinen %	Pohjoinen %	Keskinen %	Yhteensä %
Ei ole	27,8	56,5	61,5	66,0	58,3	58,8
On uusintu	72,2	43,5	38,5	34,0	41,7	41,2
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	19	23	96	50	12	200

p=,073

Asuinalueilla on merkitystä nuorten sosiaalisaation kannalta yhtenä osana siinä prosessissa, joka muokkaa meistä sellaisia ihmisiä kuin olemme. Asuinympäristön merkitys sosiaalisaation tekijänä on luonteeltaan välittävä ja vahvistava. Merkittävimpiä tekijöitä sosiaalisaatioprosessissa ovat perhe ja muut ihmissuhteet, lähinnä vertaissuhteet. Nuoren elämässä on keskeisellä sijalla sosiaalisten taitojen ja kykyjen saavuttaminen, ja suhde ympäristöön muuttuu vähemmän tärkeäksi. Ympäristö on tärkeä toiminnan puitteina tai näyttämönä. Suhdetta siihen ilmaistaan enemmän toiminnan kuin verbaalisten ilmaisujen avulla. Pohjoismaissa hyvinvointivaltioissa asuinalueet eivät ole yhtä polarisoituneita kuin eurooppalaisissa ja yhdysvaltalaisissa suurkaupungeissa, mutta eri asuinalueiden väliset erot ovat silti Suomessa pääkaupunkiseudullakin selvästi havaittavissa. (Ilmonen, 1990, 4, 109)

7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa on rekistereiden avulla tarkasteltu helsinkiläisten nuorten rikosentekijöiden sovitteluun osallistumista ja sovittelun vaikutusta rikosten uusintaan vuosina 2003-2005. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostui restoratiivisen oikeuden ajattelulle. Restoratiivisen oikeuden periaatteet toteutuvat siten, että asianomistaja/uhri ja tekijät kohtaavat ja saavat selvittää keskenään tapahtunutta rikosta. Restoratiivisen oikeuden keskeisiä ja tärkeimpiä oivalluksia onkin, että joskus itse prosessi on paljon tärkeämpi kuin muodollinen lopputulos. Sovittelu ehkäisee joltakin osin uusien rikosten tekemistä, mutta sen rinnalle tarvitaan muitakin lastensuojelutoimenpiteitä.

Nuorten sovittelujen määrälle ei ole Suomessa asetettu tavoitteita. Ensimmäinen tutkimuskysymys oli: ketkä ohjataan ja ketkä osallistuvat sovitteluun? Nuori ohjataan sovitteluun, kun rikosepäily eli juttu katsotaan sovitteluun sopivaksi. Asianomistajan suostumus sovitteluun on ehdoton kriteeri sovittelulle. Valikoitumista tapahtuu monella eri tasolla ja useiden eri tekijöiden vaikutuksesta. Sovitteluun ohjaus ja sovitteluun valikoituminen tapahtuu pääasiassa viranomaisten, kuten poliisin, syyttäjän ja sosiaaliviranomaisten toimesta, vain pieni osa tuli sovitteluun asianomistajilta tai muilta henkilöiltä. Sovitteluun ohjataan alle ja yli 15-vuotiaiden lasten ja nuorten sekä aikuisten tekemiä rikoksia.

Tämän tutkimuksen kohteena olevista 15-17-vuotiaista helsinkiläisistä nuorista (N=200) sukupuolen mukaan sovitteluun ohjattiin 12 % (N=24) tyttöjä ja 88 % (N=176) poikia.

Näistä nuorista sovitteluneuvotteluun ei osallistunut 73, vastaavasti sovitteluun osallistui 127 nuorta. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna pahoinpitely oli yleisin sovitteluun lähetetty juttu. Pojat osallistuivat tyttöjä useammin pahoinpitelyihin. Vahingonteot nousivat tilastossa toiselle sijalle, pojat tekivät tyttöjä enemmän myös vahingontekoja. Ryöstöihin ja varkauksiin tytöt sen sijaan sortuivat poikia useammin.

Koulutuksen mukaan tarkasteltuna sovitteluun ohjausta oli eniten peruskoulun käynneillä (N=112) tai peruskoulua vielä suorittavien nuorten kohdalla. Tämä selittyy osittain sillä, että suurin osa sovitteluun ohjautuneista nuorista oli iältään 15-17-vuotiaita. Nuorista, joiden koulutuksesta ei ollut tietoa, oli (N=33). Ensimmäistä kertaa rikoksesta kiinnijääneet eivät välttämättä olleet aiemmin lastensuojelun asiakkaina, joten heistä ei ollut kirjattua tietoa sosiaaliviraston asiakastietojärjestelmässä.

Isän ammatin mukaan jaoteltuna sovitteluun ohjautui eniten rakennus, korjaus- ja kuljetusalalla työskentelevien isien lapsia, sekä lähes saman verran niiden isien lapsia, joiden ammatista ei ollut saatavissa tietoa. Äidin ammatin mukaan tarkasteltuna sovitteluun ohjautui eniten nuoria, joiden äidit kuuluivat ryhmään myyjät ja alemmat toimihenkilöt.

Poliisin harkinnan mukaan sovitteluun soveltumattomat rikosepäilyt ohjautuvat syyttäjälle. Tässä työssä tarkastelun kohteena olleet jutut ohjautuivat sovitteluun syyttäjiltä 41 % ja poliisilta 42 %. Sovittelutoimiston aktiivinen informaation jakaminen poliisille ja muille viranomaisyhteisöille lisäsi poliisiin myönteistä asennetta sovittelua kohtaan. Sovittelulain voimaantulo vuonna 2006 tehosti huomattavasti sovitteluprosessiin pääsyä. Vuoden 2007 ja 2008 sovitteluun ohjattujen juttujen lukumäärä kasvoi huomattavasti edellisiin vuosiin nähden.

Toinen tutkimuskysymys oli: missä määrin nuoret jatkavat rikosten tekoa sovittelun jälkeen? Sovitteluun osallistuneista nuorista 37 % sortui uusiin rikoksiin sovitteluun jälkeen, kun taas sovitteluun osallistumattomista jatkoi rikosten tekoa 49 %. Sovitteluun osallistumisen jälkeen ensimmäisen kerran rikoksesta kiinni jääneisiin sovittelu vaikutti pysäyttävästi.

Nuorista, joilla ei ollut aiempaa rikostaustaa, 78 % ei jatkanut rikosten uusintaa. Nuoria, joilla oli varhain tehtyjä rikoksia jo ennen 15-ikävuottaan, ei sovittelu välttämättä pysäyttänyt uusien rikosten teosta, vaan heistä yli puolet eli 57 % jatkoi rikosten tekoa sovittelun jälkeen. Näitä nuoria eivät ole rikoksesta kiinnijääminen, poliisin kuulustelu, tiedottaminen omille vanhemmille, sosiaalityöntekijän tarjoamat lastensuojelun avohuollon palvelut tai

tiukkarajaiset lastensuojelun toimenpiteet pysäyttäneet. Heidän kohdallaan sovitteluprosessi on vaikeaa tai joskus jopa mahdotonta. Monet lastensuojelun sijoittamista nuorista jatkavat rikosten tekoa sijoituspaikkakunnalla ja etenkin viikonloppulomiensa aikana kotipaikkakunnallaan entisessä kaveripiirissään.

Uusintarikokseksi käsitetään tässä tutkimuksessa sovittelun jälkeen tapahtunutta uutta rikosepäilyä. Nuoret, jotka jatkavat rikosten uusintaa, vaativat monimuotoisiin ongelmiinsa pitkäjaksoisen terapian tai kuntouttavan hoitojakson. On myönnettävä, että yksi sovitteluprosessi interventiona ei riitä poistamaan kaikkia nuorten todellisia ongelmia.

Mielityinen (1991) toteaa, että sovittelu ei välttämättä ole toiminut rikosoirehdinnan pysäyttäjänä, vaan siihen on voinut vaikuttaa jo kiinnijääminen ja poliisin toimet. Mielityisen saaman tuloksen mukaan nuoren aikaisempi rikollisuus nostaa rajusti henkilön todennäköisyyttä syyllistyä uuteen rikokseen. Tässäkin tarkastelussa ongelmaksi on osoittautunut 15-17 -vuotiaiden ryhmä, jossa aikaisempi rikollisuus näyttäisi ennustavan varmimmin uuteen rikokseen syyllistymistä. Lastensuojelun ja poliisin yhteistyö tiivistyy uusintarikollisten ryhmään kuuluvien kanssa, eikä sovitteluun ohjausta enää heidän kohdallaan harkita.

Kolmas tutkimuskysymys oli: millaiset tekijät ovat yhteydessä siihen, että nuoret jatkavat tai lopettavat rikoksen teon? Yksilötasolla nuoren aiemmat rikokset näyttäisivät ennustavan varmimmin uuteen rikokseen syyllistymistä. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna pojat osallistuvat rikosten uusintaan tyttöjä useammin. 48 % pojista jatkaa rikosten uusintaa sovittelun jälkeen, kun tytöistä vain 25 % sortuu uusintarikokseen. Koulun merkitys on erittäin tärkeä nuorelle. Peruskoulun suorittaneet tai peruskoulua vielä suorittavat muodostivat suurimman ryhmän tarkastelun kohteena olevista nuorista, näistä nuorista 62 % (N=112) ei ole jatkanut uusintarikoksilla. He olivat myös iältään nuorin ryhmä. Koulunkäynnin keskeyttäneistä 55 % (N=33) jatkoi uusintarikoksilla sovittelun jälkeen. Koulusta eroaminen tai opiskelujen keskeyttäminen kuvastaa heikkoa sitoutumista koulunkäyntiin, ja se näyttää kasvattavan rikosten uusimisriskiä.

Perhetasolla nuoreen vaikuttaa perheen kokoonpano. Tulosten mukaan jos perheessä on kaksi vanhempaa, niin näistä nuorista 64 % ei tehnyt uusia rikoksia sovittelun jälkeen.

Yksinhuoltajaperheen nuorista 44 % jatkoi rikosten tekoa sovittelun jälkeen. Perherakenteen muutokset, kuten vanhempien ero tai vanhemman kuolema, vaikuttavat nuoreen. Tässä tutkimuksessa yksinhuoltajaperheitä oli eniten. Äidin ammatin mukaan jaoteltuna rikosten uusintaan sortuivat useimmin rakennus-, korjaus-, ja kuljetusalalla sekä toimihenkilöinä työskentelevien äitien lapset. Näistä nuorista 58 % (N=12) jatkoi rikosten uusintaa sovittelun jälkeen. Nuoret, joiden äitien ammatista ei ollut tietoa, 54 % (N=13) jatkoi uusintarikoksilla. Nuorista, joiden äidit työskentelivät myyjinä tai alempina toimihenkilöinä, 63 % lopetti rikosten teon sovittelun jälkeen. Isien ammatin mukaan luokiteltuna rakennus-, korjaus- tai kuljetusalalla työskentelevien isien lapsista 72 % ei tehnyt uusia rikoksia sovittelun jälkeen.

Nuoren asumisen mukaan tarkasteltuna kotona asuvista nuorista 65 % (N=152) ei uusinturikoksia sovittelun jälkeen. Lastensuojelun huostaanottamista nuorista yli puolet 62 % (N=48) jatkoi uusintarikoksilla sovittelun jälkeen. Huostaanotettujen nuorten kohdalla syynä uusintarikollisuuteen ovat nuoren omat ongelmat, mutta huostaanotto ei välttämättä aina johdu nuoresta itsestään. Huostaanottoon johtaneiden ongelmien syynä voi olla rikkonainen perhe. Vanhemmat ovat myös voineet erota tai joutua työttömiksi, mikä altistaa sekä lapset että aikuiset päihde- ja mielenterveysongelmille. Yleisiä huostaanoton syitä ovat lapsen kaltoinkohtelu tai vanhempien väkivaltainen käyttäytyminen. Lastensuojelun on puututtava asiaan silloin, kun nuorella on koulupinnausta, hän on levoton ja aggressiivinen tai hän on sortunut päihteisiin ja rikoksiin. Elonheimo (2010, 76) on todennut, että kriminologiset pitkittäistutkimukset ovat tuottaneet varsin yhdenmukaisen kuvan siitä, että rikollisuus ei ilmesty tyhjästä, vaan se on osa nuoren taustalla olevien ongelmien jatkumoa.

Yhteisötasolla tarkasteltuna palveluun ja nuoren asuinalueeseen liittyvillä tekijöillä on vaikutusta tutkimuksen mukaan uusintarikoksiin. Sovitteluun pääsyn jonotusaika saattaa kestää yhdestä kuukaudesta yli vuoteen. Niistä sovitteluun osallistuneista nuorista, joiden jonotusaika oli 1-3 kuukautta, 64 % ei jatkanut rikosten uusintaa sovittelun jälkeisen seurantajakson aikana. 7-11 kuukautta jonottaneista 43 % jatkoi rikosten tekoa sovittelun jälkeen. Nuorten ja lasten sovitteluprosessissa on tärkeää rikosasian käsittelyn nopeus tietyn viranomaisen/organisaation sisällä ja siirtymävaiheessa toiseen. Käsittelyn nopeuteen vaikuttavat palveluun liittyvät tekijät, kuten poliisikuulustelun ajankohta rikostapahtuman jälkeen, poliisin esitutkintapöytäkirjan valmistuminen ja näiden virallisten asiakirjojen toimittamiseen kuluva aika ennen sovittelua. Mikäli sovitteluun pääsy kestää useita kuukausia rikostapahtumasta, nuori ehtii unohtaa asian tai sortua uusiin rikoksiin.

Rikosten uusintaan sovittelun jälkeen vaikuttaa myös nuoren asuinalue. Itäisen Helsingin alueella tehtiin eniten rikoksia, ja sovitteluun osallistumisprosentti oli korkein 68 % (N=96). Tällä alueella asuvista nuorista 39 % jatkoi rikosten uusintaa sovittelun jälkeen. Nuorten tekemiä rikoksia oli toiseksi eniten Pohjois-Helsingin asuinalueella, täällä asuvista nuorista jatkoi rikosten tekoa sovittelun jälkeen vain 34 % (N=50). Ympäristöön liittyvän riskitekijän muodostaa ongelmaperheiden kasautuminen samoille asuinalueille. Asuinalueiden eriarvoisuus näyttäytyi selvästi nuorten rikostenteossa. Rauhattomilta asuinalueilta nuoret löytävät itselleen väärää seuraa, ja he ovat herkemmin vaarassa joutua mukaan rikollisiin tapahtumiin.

Aineiston luotettavuutta ja yleistettävyyttä arvioitaessa on otettava huomioon, että tutkimus on tehty Helsingin kaupungin alueelta eikä siitä saatua tulosta voi yleistää koko maata koskevaksi. Tutkimukseen kerätyt tiedot kuvaavat juuri Helsingin alueen nuorten riita- ja rikoksen sovitteluaineistoa. Tutkimuksen vahvuutena on, että tietoja on kerätty useasta eri lähteestä, kuten poliisin RIKI -rekisteristä, esitutkintapöytäkirjoista, sosiaaliviraston asiakastietojärjestelmästä ja lastensuojeluntyöntekijöiden muistiinpanoista. Tilastollisessa analyysissä on käsitelty rekisteritietoa sovitteluun osallistumisesta ja uusintarikollisuudesta. Tutkimus vastaa niihin kysymyksiin, joilla on vaikutusta siihen, lopettaako nuori rikosoirehdinnan sovittelun jälkeen, vai jatkaako hän uusintarikoksilla.

Lain rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (2005/1015) voimaan tulon jälkeen sovittelutoimistoon lähettyjen juttujen kokonaismäärä lisääntyi vuosina 2007 ja 2008. Sen sijaan sovittelutoimistoon lähetettyjen nuorten 15-17-vuotiaiden juttujen osalta tilastoihin ei tullut huomattavaa lisäystä. Nuorten osalta tilastollinen trendi pysyi lähes muuttumattomana.

Aikaisempien tutkimusten mukaan (Mielityinen 1999, 36, Eskelinen 2005, 85) oli odotettavissa, että sovittelussa käsitellyistä rikoksista pahoinpitelyt ja vahingonteot olisivat enemmistönä sovittelun jälkeisissä uusintarikoksissa. Kumpiakin oli yhtä paljon (27 juttua). Huostaanotettuja nuoria oli noin neljännes sovittelussa olleista nuorista. Määrä on sama kuin Eskelisen (2005, 58) käyttämässä aineistossa.

Restoratiiviset käytännöt eivät lisää koston kierrettä eivätkä nosta uhmaa, koska sovittelussa ei määrätä sanktioita, vaan ainoastaan mahdolliset vahingonkorvaukset. Tekijä ei tule sovittelussa leimatuksi. Kuntouttavana vaikutuksena näen tekijän itsetunnon kohentumisen,

kun hän on ottanut vastuun teostaan ja suoriutunut vahingonkorvausten maksuista. Uusien rikosten vähenemiseen sovittelu vaikuttaa niiden nuorten kohdalla, jotka ovat ymmärtäneet tehneensä väärin. Sovittelu toimii rikostorjuntavälineenä, sillä se on rinnakkainen tai täydentävä tapahtuma käräjäoikeuden oikeuskäsittelylle. Sovittelulla on myös taloudellinen merkitys yhteiskunnalle. Sovittelun aiheuttamat kustannukset ovat sangen vähäiset verrattuna käräjäoikeuden kalliisiin istuntopäiviin. Onnistunut sovittelu nopeuttaa syyttäjän työtä. Syyttäjä ei välttämättä pyydä nuoresta seuraamusselvitystä, vaikka rikosepäilyn käsittely joissakin tapauksissa etenee käräjäoikeuteen saakka. Sosiaalinen kontrolli laajenee, sillä rikostapahtuma on tullut viranomaisen tietoon. Vanhemmat ovat saaneet tietää tapahtumasta ja sovitteluneuvottelussa he näkevät lapsensa rikoskumppanit ja sitä kautta pääsevät seuraamaan millaisessa kaveripiirissä heidän lapsensa liikkuvat.

Nuorten sovitteluun ohjauksen ongelmana pidän hidasta pääsyä poliisin kuulusteluun. Mitä nopeammin rikostapahtuma tulee julkisuuteen, sitä nopeammin teolle saadaan kasvot. Välitön asioihin puuttuminen ja nuoren vastuuttaminen teostaan ehkäisee nuoren syyllistymistä lisärikoksiin.

Rikosepäilystä tehdystä esitutkintapöytäkirjasta saadaan tärkeää tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijälle. Se helpottaa työskentelymenetelmän valinnassa, syvällisemmän haastattelun ja arvion tekemisessä ja ennen kaikkea se informoi pikaisen puuttumisen aloittamista. Poliisin esitutkintapöytäkirja valaisee ja edesauttaa myös sovittelutoiminnan nopeaa käynnistämistä.

Käytännön toimintasuosituksena ja yhtenä lasten ja nuorten rikosasioiden hoidon tulevaisuuden haasteena pidän sitä, että poliisin resursseja kohdennettaisiin myös alle 15-vuotiaiden lasten rikosepäilyjen selvittämiseen, lasten kuulemiseen sekä vanhempien saamiseen mukaan kuulemistilanteeseen. Parhailleen käydään keskustelua siitä, miten viranomaisyhteistyötä voitaisiin tehostaa ja saada aikaan parempia tuloksia palvelujen tarjonnassa.

Sovittelutoimintaan olisi ehdottoman tärkeää saada nuorten ongelmiin perehtyneitä työntekijöitä, jotka toimivat kehittävässä yhteistyössä vanhempien, sosiaaliviranomaisten, koulun, sijaishuoltolaitosten ja poliisin suuntaan. Hyvän yhteistyön kehittymisen tuloksena nuori saa paremman palvelun ja pikaisen avun ajankohtaiseen ongelmaansa.

Sovitteluneuvottelussa asianosaiset joutuvat käsittelemään ikäviä, raskaita ja loukkaavia

tapahtumia. Ammattitaitoisen sovittelijan on osattava ohjata tarvittaessa asianomistaja oikean auttavan tahon puoleen, esimerkiksi terapiaan. Monimuotoisiin ongelmiin tarvitaan monipuolisia toimintakäytäntöjä, kuten maahanmuuttajien erilaisten kulttuurien tuntemusta ja maahanmuuttajien itsensä asiantuntijuutta, niin sovittelussa kuin lastensuojelutyössäkin. Jatkotutkimuksen aiheena suosittelen kysely-tutkimusta siitä, miten nuoret jatkavat elämäänsä sovittelun jälkeen.

- Flink Aune, Iivari Juhani (2004) Lähisuhdeväkivalta sovittelussa Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi. FinSoc arviointiraportteja 5. Helsinki: Stakes.
- Gellin, Maija (2007) Sovittelulla riidoista ratkaisuihin. Oppilaiden osallisuus voimavarana työrauhaa turvattaessa. Lasten ja nuorten kunta. Teoksessa: Gretschel Anu ja Kiilakoski (toim.) Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Opetushallitus, Nuorten osallisuushanke. Sarja A3. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Gellin, Maija (2009) Vertaissovittelu: Opettajien tietopaketti. Suomen Punainen Risti. Kouluyhteistyö.
- Grönfors, M (1989) Mediation-Experiment in Finland. Teoksessa: Albrecht, Peter-Alexi.A &.Backes Otto. Crime Prevention and Intervention; Legal and Ethical Problems. Berliini.
- Haapasalo, Jaana (1991) Cleckleyn psykopaatin muotokuva haastatteluvastausten valossa. Jyväskylän yliopiston Psykologian laitoksen julkaisuja 314. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Haapasalo, Jaana toim.(1995) Rikollisuuden psykologiaa. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 328: Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.
- Hart, Stuart. N., & Brassard, Mark.R. (1991) Psychological maltreatment: progress achieved. *Development and Psychopathology*, 3, 61 - 70.
- Hareide, Dag (2006) Conflict Mediation - a Nordic Perspective. Pohjoismainen sovittelu- ja konfliktinhallintafoorumi.
- Harrikari, Timo (2004) Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 48..
- Harrikari, Timo (2006) Lasten ja nuorten kotiintuloaikoja koskevat käytännöt Etelä-Suomen läänin alueen kunnissa. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 106.
- Helsingin kaupungin sosiaaliviraston päivystyksen nuorisoyksikön laatukäsikirja 27.7.2005. Helsinki.
- HS Helsingin Sanomat 9.12.2007. Aggressioiden synty on luultua monitahoisempi ongelma. (Viemerö, Vappu), mielipidekirjoitus.
- HS Helsingin Sanomat 8.3.2006. Maahanmuuttajia syrjitään Suomessa. (Ali, Qassim), mielipidekirjoitus.
- HS Helsingin Sanomat 15.01.2006. Maahanmuuttajien rikollisuuteen puututtava uusin keinoin. (Iivari, Juhani), mielipidekirjoitus.
- HS Helsingin Sanomat 15.9.2006. Nuoren häiriökäyttäytymisen taustalla epävarmuus. (Kauhanen, Matti), mielipidekirjoitus.

HS Helsingin Sanomat 1.3.2006. Päihdeperheiden lapsille apua ajoissa. (Nikula, Ulla-Maija), mielipidekirjoitus.

HS Helsingin Sanomat 9.11.2007. ”Hoito lievittää ADHD:sta kärsivän impulsiivisuutta”. Repo, P.;(Irma Moilanen) (Anita Puustjärvi) www.kaypahoito.fi.

HS Helsingin Sanomat 22.05.2005. Perheväkivallan uhreja suojeltava erotilanteissa.(Saxén, Marita), mielipidekirjoitus.

Hirschi, Travis & Gottfredson Michael R. (1983) Age and the Explanation of Crime. American Journal of Sociology 89, 552 -584.

Hirvelä, Päivi (2005) Nuoret lainrikkoajat -seminaari 4.- 5.8.2005 Tampere: Tampereen poliisikoulu.

Hyytiäinen, Riitta (2006) Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatin tutkimus. Lapsi- ja nuori-sosiaalityön erikoisala. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Iivari, Juhani(1998) Sovitaan-projektin kokemuksista. Sovitaan mahdollisuuksista vaihtoehtona rikosseuraamusjärjestelmässä. Sovittelun mahdollisuuksista vaihtoehtona rikosseuraamusjärjestelmässä Vantaan Sovitaan-projektin kokemusten valossa. Helsinki: Sosiaalihuollon julkaisuja 1.

Iivari, Juhani (1991) Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa. Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuksia 12. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Iivari, Juhani (1996) Osattomuudesta rangaistavaksi. Helsinki: Oy Edita.

Iivari Juhani (2004) Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? Yhteiskuntapolitiikka (2), 177 -185.

Iivari, Juhani (1996) Kapinoiva nuoriso yhteiskunnan tulkkina. Uusi kriminaalihuoltolehti (1), 25-31.

Iivari, Juhani (1994) Nuorisorikollisuus ja yhteiskunnan reaktiot. Uusi kriminaalihuoltolehti (11), 7-13.

Iivari, Juhani (1998) Sovitaan projektin kokemuksista: Sovittelu mahdollisuuksista vaihtoehtona rikosjärjestelmässä. Vantaan sovitaan projektin valossa.

Iivari, Juhani toim.(2007) Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Suomen Sovittelun Tuki ry. Helsinki: Stakes. Oppaita 66.

Ilmonen, Mervi (1990) Elämää betonissa. Varhaisnuorten asuin ympäristöt pääkaupunkiseudulla. Helsinki: Nuorisoasuntoliitto ry.

Jahnukainen, Markku (1997). Koulun varjosta aikuisuuteen. Entisten tarkkailuoppilaiden peruskoulun jälkeiset elämänvaiheet. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos Tutkimuksia 182. Helsinki: Yliopistopaino.

James, Adrian L. & James, Allison (2001) Tightening the net: children, community and control. *British Journal of Sociology* 52 (2), 211-228.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino

Juntunen, Kalevi (1991) Rikosten ja riitojen sovittelu. Esitelmä SOS'91-messuilla Lahdessa 24.5.21991. Painamaton.

Juntunen, Kalevi (1997) Sovittelu. Sovittelu- ja vapaaehtoistoimisto. Tampere: Moniste.

Järventie, Irmeli ja Sauli Hannele toim.(2001) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.

Järvinen, Saija (1993) Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 21.

Kan kommunerna erbjuda medling när unga under 21 år begått brott? (2009) Rapport 15. Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Socialenheten. Saatavissa :www.lanstyrelsen.se. Luettu 20.08.2012.

Kivivuori, Janne (1997) Nuoret rikoksen tekijöinä. Tekojen yleisyys, rikollisuuden ymmärtäminen ja varastamisen vaiheet. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 141.

Kivivuori, Janne (1999a) Rikollisuuden piirteitä. Nuorisoriikollisuus. Teoksessa rikollisuustilanne 1998. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Julkaisuja 175.

Kivivuori, Janne (1999b) Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995 - 1998. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Julkaisu 161. Helsinki: Edita.

Kivivuori, Janne, Karvonen, Sakari & Rimpelä, Matti (2001). Nuorten rikoskäyttäytymisen yleisyys kyselyjen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 54.

Kivivuori, Janne (2002) Nuoret rikoksen tekijöinä, uhreina ja kontrollin kohteina 1995- 2001. Teoksessa Kivivuori, Janne (toim.): Nuoret rikoksen tekijöinä ja uhreina. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 188.

Kivivuori, Janne (2004) Nuoret rikoksen tekijöinä. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kivivuori, Janne (2005a) Piilorikollisuuden tutkimus. Teoksessa: Janne Kivivuori & Venla Salmi, Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995 – 2004. Teemana sosiaalinen pääoma. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214.

Kivivuori, Janne (2005b) Nuoret rikoksen tekijöinä, uhreina ja kontrollin kohteina 1955 – 2004. Teoksessa: Janne Kivivuori & Venla Salmi, Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995 - 2004. Teemana sosiaalinen pääoma. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214.

Kivivuori, Janne (2006) Nuorisoriikollisuuden sosiologiset selitykset. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim) Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221.

Korander, Timo & Soine-Rajanummi (2002a) Rikostilastoanalyysi. Teoksessa Korander, Timo & Soine-Rajanummi, Seppo (toim.) Kaheksalta Koskarille – samantien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999 -2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 13. Helsinki: Edita Oy.

Korander, Timo & Soine-Rajanummi, Seppo toim. (1999). Kaheksalta Koskarille – samantien sakot Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999. Helsinki: Edita Oy.

Kuula, Arja (2006) Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa: Jaana, Hallamaa , Veikko, Launis, Salla Lötjönen ja Irma, Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisuuden Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 211.

Kuure, Tapio (1997) Nuorten rikollisiin rytmiiin sitoutuminen tuomioistuinaineiston valossa 1990-luvun alussa. Teoksessa Ruoho, Kari & Ihatsu, Markku: Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia katsauksia nuorten syrjäytymiseen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Laine, S. (2006) Mitä on terveys – tietoa, taitoa vai tajua? Teoksessa Puuronen Anne (toim.) Terveystaju. Nuoret, politiikka ja käytäntö. Nuorisotutkimusverkosto/ nuorisotutkimusseura julkaisuja 63. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta (24.6.2010/634).

Laki holhoustoimesta (1.4.1999/442).

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (24.5.2010/633).

Laki nuorisorangaistuksesta (21.12.2004/1196).

Lastensuojelulaki, LSL (1983/683).

Lastensuojelulaki, LSL(13.4.2007/417).

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361).

Laki oikeuden käynnistä rikosasioissa, ROL (11.7.1977/689).

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (2005/1015)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812).

Laine, Matti (1991) Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Tampere: Tietosanomat Oy.

Laitinen, Ahti & Nyholm, Marja-Liisa (1995) Luvaton nuoruus. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

- Laukkanen, Eila (1993) Nuoruusiän psyykinen kehitys ja sen häiriintyminen. Kuopio: Kuopion yliopisto, psykiatrian klinikka.
- Lappi-Setälä, Tapio (1998) Rikollisuuskontrolli. Teoksessa Rikollisuustilanne 1997. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. 148-155. Helsinki:
- Lappi-Setälä, Tapio (2000) Rikosten seuraamukset. Helsinki: Werner Söderström lakitieto Oy.
- Leskinen, Maire (1999). Koukussa lapseen – irti koukusta. Riippuvuus perheen näkökulmasta. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Loeber R.& Farrington DP, Shouthamer-Loeber M, Van Kammen WB (1998) Antisocial Behavior and Mental Health Problems. Explanatory Factors in Childhood and Adolescence. New Jersey: Lawrence Erlbaum, Mahwah.
- Lähevirta, Sari & Peltola, Johanna (1995). ”Se on kasvun paikka”. Riita- ja rikosasioiden sovittelu Oulussa osana lastensuojelua. Kasvatustieteen syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta, käyttäytymistieteiden laitos. Oulu: Oulun yliopisto.
- Marshall, Tony F. (1999). Restorative Justice: An Overview Home Office. Research Development and Statistics Directorate. London.
- Marttunen, Matti (2002) Nuorisoprosessi. Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 193.
- Marttunen, Matti (2008) Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236.
- Marttunen, Mauri (2005) Nuorten keskeiset mielenterveyshäiriöt. Luento. 22.9.2005 Helsingissä.
- Marttunen Matti & Salmi, Venla (2009). Nuorisorikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 2008. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 247, 205 - 232.
- McCord, Joan(1988) Parental behavior in the cycle of aggression. *Psychiatry*, 51 (1), 14-53.
- Metsämuuronen, Jari (2005) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä, Jyväskylä: Gummerus.
- Metsämuuronen, Jari (2006) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 2. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mielityinen, Ida (1999a). Rikos ja sovittelu Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos julkaisuja 167.
- Mohell, Ulla ja Pajuoja, Jussi (2006) Vankeuspaketti. Vankienhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanomat Oy.

- Nylund-Oja, Marianne (1989) Rikosten sovittelun merkitys nuorille rikoksenteijöille. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Nyqvist, Leo (2001) Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos, prosessinarviointi Parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Julkaisu 28. Helsinki: Ensi- ja Turvakotien liitto.
- Näre, Sari (2002) Visuaalinen häirintä implisiittisessä muistissa. Luentotiivistelmä esityksestä. Ehkäisevän sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön päivillä 21 - 22.11.2002.
- Patterson, Gerald. R., DeBaryche Barbara. D. & Ramsey, Elisabeth. (1989) A developmental perspective on antisocial behaviour. *American Psychologist*, 44 (2), 329-335.
- Pehrman, Timo (2006). Sovittelijan rooli ja oppinen. Luento XIV 14 -15.10.2006 Kuopiossa. Valtakunnallinen sovitteluseminaari ”Sovittelu tuli jäädäkseen”.
- Perttu, Sirkka (1999). Perheväkivalta auttamistyössä, opas ammattihenkilöstölle. Helsinki: Ensi- ja turvakotienliiton julkaisu.
- Pelican, Crista (2004) Lähisuhdeväkivallan sovittelusta Itävallassa. Luento 29.10.2004. Helsinki: Stakes.
- Piispa, Minna (2006) Kvantitatiivisen tutkimuksen eettiset lähtökohdat. Esimerkkinä naisiin kohdistuvan väkivallan kyselytutkimus 141. Teoksessa: Jaana, Hallamaa , Veikko, Launis, Salla Lötjönen ja Irma, Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisuuden Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 211.
- Poliisilaki (7.4.1995/493).
- Prout , A & James, (1997) A new paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems, pp. 7-32. In James, A. & Prout, A. (eds.): *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Studies of Children.* London: Falmer Press.
- Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Helsinki: Kela
- Rauhala Pirkko-Liisa (1998a) Mistä ehkäisevässä sosiaalipolitiikassa on kysymys: käsitteellistä ja historiallista tarkastelua. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84.
- Rautava, Maire ja Rutanen, Mervi (1997) ”Kukaan ei voi auttaa mua”. Lasten kriisit - haasteet alueelliselle yhteistyölle. Tampereen yliopistollisen sairaalan lastenpsykiatrian klinikka, Helsinki: Tampere: Stakes.
- Rikoslaki, RL (19.12.1889/39).
- Saari, Riikka (2007) Lasten ja nuorten näpistely ja päihteidenkäyttö varhaisen puuttumisen kohteena. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Salmi, Venla (2004). Varhaisnuoren normirikkomukset - ongelma vai osa nuoruutta? Helsingiläisten 12 -13-vuotiaiden kielletyn ja rikollisen toiminnan laajuus, piirteitä ja merkityksiä. Julkaisuja 40. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, nuorisotutkimusseura.
- Salmi, Venla (2009) Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset: nuorisorikollisuus-kyselyiden tuloksina 1995 – 2008. Venla Salmi (toim.) Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246.
- Sampson Robert. J, Laub, John.H (2003). Life-Course Desisters? Trajectories of Crime among Delinquent Boys Followed to Age 70. *Criminology* 41(3), 555-592.
- Sanders, William B. (1981) *Juvenile Delinquency: causes, patterns, and reactions*. New York: Holt, Rinehart and Winston, (53-54).
- Satka, Mirja (2003) *Sosiaalityö ja vaikuttaminen*. Mirja, Satka; Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sariola, Heikki (2001) Nuoret rikoksen uhrin – seminaari Luento 17.10.2001 Helsingissä.
- Sipilä, Jorma (1982a). Nuoren poikkeava käyttäytyminen ja yhteisön rakenne. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A1.
- Sive, Pia (1990). Satunnaiset hairahtajat, uraputkeen kurkistajat – nuoret rikosentekijät Kriminaalihuoltoyhdistyksen Turun aluetoimiston laatimien henkilötutkintojen valossa. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Poliittikan tutkimuksen ja sosiologian laitos. Turku: Turun yliopisto
- Schneider, Hans Joachim (1991): *Restitution instead of Punishment – Reorientation of Crime Prevention and Criminal Justice in the Context of Development*. *Indian Journal of Criminology* 19 (2), 81.
- Schmitt F.(2003) Riittävän hyvä vanhemmuus, Julkaisussa: Sinkkonen J. (toim.) *Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajille*. Helsinki: WSOY.
- Straus, M.A. (1991) *Discipline and deviance; Physical punishment of children and violence and other crime in adulthood*. *Social Problems* 38 (2), 133-154.
- Sund, Reijo (2010) Rekisteritutkimuksen kulku. Valtakunnalliset rekisterit hoito- ja terveystieteellisessä tutkimuksessa, Hoitotieteen laitos, Turun yliopisto 7.12.2010. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sulkunen, Pekka (1998) *Johdatus sosiologiaan käsitteitä ja näkökulmia*. Porvoo: WSOY.
- Swaaningen, Réne van (1997) *Critical Criminology*. London: SAGE Publications, 209.
- Särkelä, Antti (2008) Asiakkaan kohtaaminen sovittelussa konfliktia varastamatta. Luento 14.10.2008 Helsingissä: Studia Generalia.
- Söderholm, Annlis (2003) Lapsen kaltokohtelu. Luento 18.11.2003 Helsingissä. Lastensuojelukoulutuksessa.

Söderholm, Annlis (2004) Lapsen kaltoinkohtelu (toim.) Annlis Söderholm, Ritva Halila, Satu Kivittie-Kallio, Jussi Metsola; Sirkka Niemi. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Söderholm, Annlis (2005) Lapset ja perheväkivalta: Välineitä tunnistamiseen ja puuttumiseen. Kirkkohallituksen järjestämässä seminaarissa. Luento 18.10.2006 Helsingissä ”Väkivallasta sovintoon -foorumi”.

Takala, Jukka-Pekka (1998) Moraali - tunteet sovittelussa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 159 julkaisu.

Taskinen, Sirpa (toim.) (2003). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen; asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Oppaita 55. Helsinki: Stakes.

Tolvanen, Matti (2006) Onko sovitukselle sijaa rationaalisessa ja tavoitteellisessa kriminaalipolitiikassa? Teoksessa Lohiniva-Kerkälä, Mirja (toim.) Väkivalta Seuraamukset ja haavoittuvuus Terttu Utraisen juhlaKirja. Helsinki: Talentum.

Tolvanen, Matti (2008) Sovittelu ja Kriminaalipolitiikka. Luento 14.10.2008 Helsinki: Studia Generalia.

Tapola-Tuohikumpu, Sirpa (2005a) Positiivisella diskriminaatiolla varhaista tukea: Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Positiivisen diskriminaation hankekokonaisuuden (2001-2004a) loppuraportti. Julkaisusarja 3. Helsinki: SOCCA ja Heikki Waris-instituutti.

Umbreit, Mark S. (1989) Violent offenders and their victims. Teoksessa Wright, Martin & Galaway, Burt (toim.) Mediation and Criminal Justice. Victims, Offenders and Community. Bristol: Devon.

Umbreit, Marks S. (1994) Victim Meets Offender, The Impact of Restorative Justice and Mediation. New York: Monsey.

Umbreit, Marks S. (1995) Mediating Interpersonal Conflicts. West Concord. Minnesota: CPI Publishing.

Vankeuslaki (23.9.2005/767).

Weigend, Thomas (1992) Uusklassismi vai rehabilitaatio? Uusia suuntauksia nuorisorikos-oikeudessa. Lakimies 5, 731-743.

Windom, C (1989a) Child abuse, neglect and adult behaviour; research design and findings Of criminality violence and child abuse. American Journal of Orthopsychiatry, 59 (3), 355 - 367.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 20.11.1989

